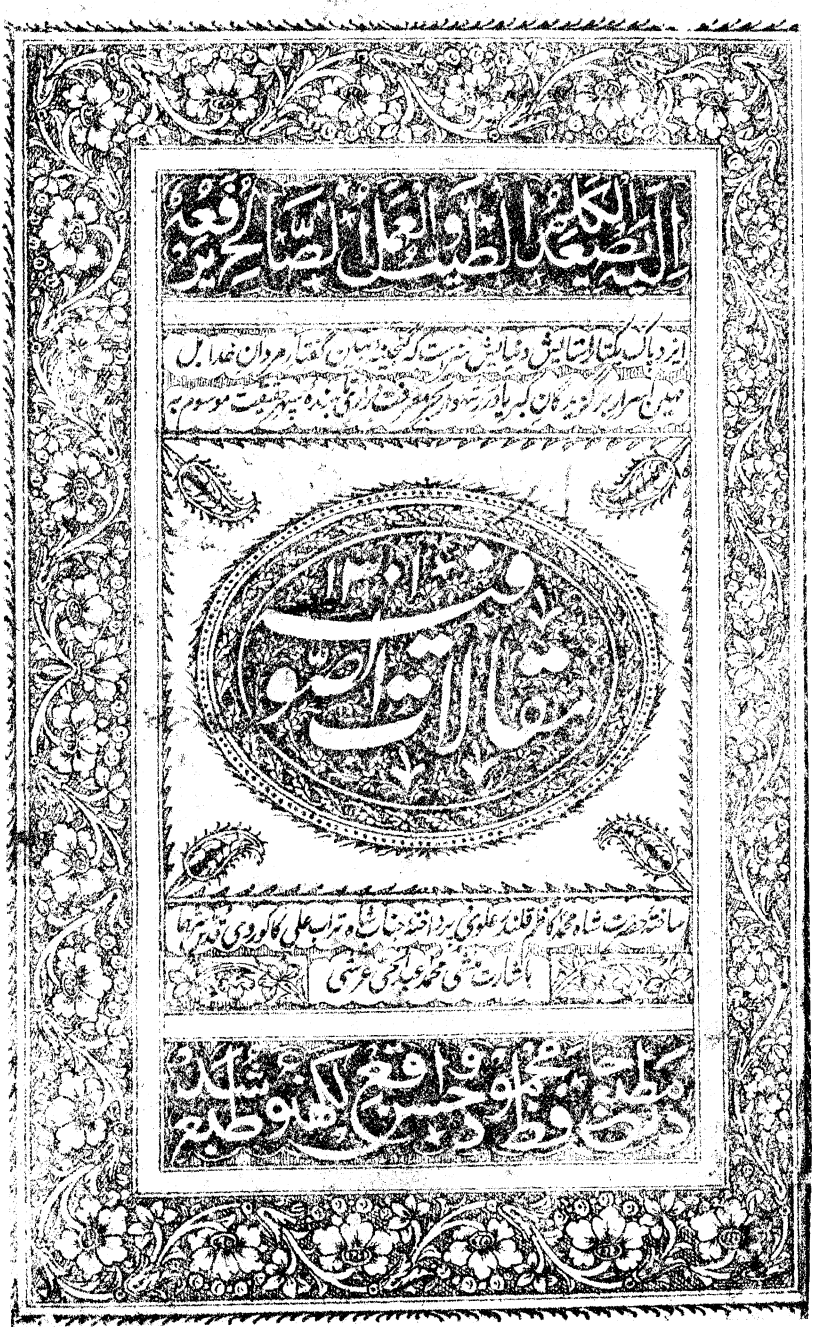
UNIVERSAL
LIBRARY

OU_232108

UNIVERSAL
LIBRARY

الیہ یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح یرفعہ
ایزد پاک مکتار ستایش دنمایش حضرت کہ کتب دبیان کفتار مردان خدا بل
مہین اسرار بر کزیدکان کبریا در رسد و بر حضرت رسالت پناہی بندہ پیغمبریت موسوم بہ
مناقب مرتضوی
بسائنہ حضرت شاہ محمد کاظم قلندر علوی برداختہ جناب شاہ تراب علی کاکوروی قدس سرہما
باشارت حق محمد عبد الحی عرشی
کلمہ خیر و دعوت نافع لکل وطیفہ شائقہ

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد خدائی که از نوع بشر انبیا را برگزید و اولیا را استتباع ایشان گردانید و پس از نعت رسولی که بجمال محبوبیت بدرجه خاتم النبوتی رسید و در دنیا و عقبی هادی مضلان و شفیع عاصیان گردید میگوید فقیر رهی بندهٔ درگاه باسطی تراب علی ولد حضرت قدوة العارفین و الکاملین زبدة المحققین و الموحدین کالشیخ الاکبر ملقب الغیب بصاحب السر شاه محمد کاظم قلندر العلوی قدس الله سره الانور که این مختصر لیست مشتمل بر اقوال بزرگان دین و کلام اولیای پیشین مستنبط از کتاب تذکرة الاولیا و نفحات و رشحات و غیره که اکثر ازان در ابتدای حال حضرت قبله گاهی و کعبه کماهی موصوف از تذکرة الاولیا برای تعلیم مریدان و تلقین طالبان برچیده بودند چنانچه از اول کتاب تا آخر قول منصور حلاج بعینه و بتمامه همانست و از قول ابو الحسن خرقانی تا آخر کتاب استخراج کردهٔ این خاکپای درویشانست که بعد وفات حضرت والدی مرحوم اتفاق افتاد و بمقالات الصوفیه نام نهاد امید از خوانندگان فائده پیوند گان آنست

اول جناب حضرت صاحب را قدس سرہ بفاتحہ یاد آرند بعدہ بنام فقیر دست دعا بردارند

تا فیض یاب دو اصل ثواب شوند

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

۱ اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ ۲ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ ۳ مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ
۴ محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ ۵ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ ۶ ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ
۷ شقیق بن ابراہیم رحمۃ اللہ علیہ ۸ رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا ۹ فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ
۱۰ ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ ۱۱ بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ ۱۲ ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ
۱۳ بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ ۱۴ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ ۱۵ شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
۱۶ احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ ۱۷ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ ۱۸ حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ
۱۹ ابو سلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ ۲۰ حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ ۲۱ عبد اللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ
۲۲ معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ ۲۳ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ ۲۴ فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ
۲۵ احمد خواری رحمۃ اللہ علیہ ۲۶ احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ ۲۷ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ
۲۸ یحیی معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ ۲۹ شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ ۳۰ یوسف بن الحسین رحمۃ اللہ علیہ
۳۱ ابو حفص حداد رحمۃ اللہ علیہ ۳۲ حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ ۳۳ منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ ۳۴ احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ
۳۵ عبد الرحمن حسین رحمۃ اللہ علیہ ۳۶ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ ۳۷ عمر بن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ
۳۸ ابو سعید خراز رحمۃ اللہ علیہ ۳۹ ابو الحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ ۴۰ ابو عثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ
۴۱ ابو محمد رویم رحمۃ اللہ علیہ ۴۲ خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ ۴۳ عبد اللہ بن الجلاء رحمۃ اللہ علیہ
۴۴ ابراہیم بن داؤد دورقی رحمۃ اللہ علیہ ۴۵ یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ ۴۶ ابو یعقوب نہرجوری رحمۃ اللہ علیہ
۴۷ سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ ۴۸ ابو محمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ ۴۹ ابو عبد اللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

۵۹ ابوالحسین بوشنکی رحمۃ اللہ علیہ ۶۰ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ علیہ ۶۱ ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ
۶۲ عبداللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ۶۳ ابوعلی سہل صعلوکی رحمۃ اللہ علیہ ۶۴ ابونصر سراج رحمۃ اللہ علیہ
۶۵ ابوالخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ۶۶ ابوحمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ ۶۷ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ
۶۸ عبداللہ بردعی رحمۃ اللہ علیہ ۶۹ عبداللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ۷۰ ابوعلی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ
۷۱ ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ ۷۲ عبداللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ ۷۳ خواجہ ابومحمد حریری رحمۃ اللہ علیہ ۷۴ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ
۷۵ خواجہ عبداللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ ۷۶ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ ۷۷ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ
۷۸ ابوالحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ۷۹ ابوسعید ابوالخیر رحمۃ اللہ علیہ ۸۰ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ
۸۱ ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ۸۲ ابوبکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ۸۳ ابوحمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ
۸۴ ابوعمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ ۸۵ خواجہ مشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ۸۶ ابوالحسن الصباغ رحمۃ اللہ علیہ
۸۷ ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ۸۸ ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ۸۹ ابوعلی سقفی رحمۃ اللہ علیہ
۹۰ ابوجعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ۹۱ ابوعلی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ۹۲ ابوالحسن جصیری رحمۃ اللہ علیہ
۹۳ خواجہ اسحٰق کازرونی رحمۃ اللہ علیہ ۹۴ خواجہ ابوعثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ۹۵ ابوعثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ
۹۶ ابوالقاسم نصیرآبادی رحمۃ اللہ علیہ ۹۷ ابوالعباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ۹۸ ابونصر سراج رحمۃ اللہ علیہ
۹۹ ابوالقاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ۱۰۰ ابوالفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ۱۰۱ ابوعلی دقاق رحمۃ اللہ علیہ
۱۰۲ ابوعبداللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ۱۰۳ ابومحمد الراسی رحمۃ اللہ علیہ ۱۰۴ ابوالقاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ
۱۰۵ ابوالحسین شروانی ضعفر رحمۃ اللہ علیہ ۱۰۶ ابوعبداللہ مختار ہروی رحمۃ اللہ علیہ ۱۰۷ ابوبکر بن عبداللہ الطوسی السراج رح
۱۰۸ حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رح ۱۰۹ خواجہ عبدالخالق غجدوانی رح
۱۱۰ خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہٗ ۱۱۱ خواجہ بہاؤالدین نقشبند قدس اللہ سرہٗ ۱۱۲ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہٗ
۱۱۳ مولانا عارف دیوگری رحمۃ اللہ علیہ ۱۱۴ خواجہ علاؤالدین عطار رحمۃ اللہ علیہ ۱۱۵ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ عبداللہ یمانی رح ۱۳۴ مولانا سعدالدین کاشغری رح ۱۳۵ مولوی عبدالرحمن جامی قدس سرہ
۱۳۶ مولانا عبدالغفور قدس اللہ سرہ ۱۳۷ مولانا علاؤالدین آبریسی قدس سرہ ۱۳۸ مولانا شمس الدین محمد رومی رح
۱۳۹ شیخ عمر یاغستانی قدس اللہ سرہ ۱۴۰ شیخ خاوند طہور قدس اللہ سرہ ۱۴۱ خواجہ ابراہیم شاشی رحمۃ اللہ علیہ
۱۴۲ حضرت شیخ عبیداللہ احرار رح ۱۴۳ عبداللہ یمانی رح ۱۴۴ ابوعبداللہ الزوعندی رح ۱۴۵ رکن الدین علاؤالدولہ سمنانی
۱۴۶ مولانا جلال الدین رومی رح ۱۴۷ مولانا شمس تبریز رح ۱۴۸ سلطان الدین رح ۱۴۹ خواجہ شمس الدین محمد کوسوی رح

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم والصلوة على رسوله محمد وآله واصحابه اجمعين اما بعد
از سخنان اهل طريقت كه در كتاب تذكرة الاولياء مذكور بود برداشتم شايد اگر توفيق موافق شود
و بر يك سخن آن عمل دست دهد بسند است ما را در دنيا و آخرت امام جعفر صادق رضي الله عنه
فرمود كه هر كه گويد خداي تعالى بر چيز يست يا در چيز يست او كافر گردد گفت معصيتي
كه بنده را بحق نزديك گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر و هر طاعتي كه اول آن امن بود
و آخر آن عجب بود آن طاعت بنده را از خداي تعالى دور ميكند زيرا كه مطيع با عجب عاصي بود
و عاصي با عذر مطيع پرسيدند درويش صابر فاضلتر يا تونگر شاكر گفت درويش صابر كه تونگر را
دل بكينه بود و درويش را با خداوند معني آيه يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ فرمود خاصه گرداند
برحمت خود هر كرا خواهد و واسطه و علل از ميان برداشت تا دانند كه عطاي محض است و فرمود
مومن آنست كه استاده است با نفس خويش و عارف آنست كه استاده است با خداوند خويش
و الهام از اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن كه نبي الهام بود علامت راندگانست

وگفت ترسکه خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
وعشق صفات آنهی است نه مذموم است نه محمود و سر معاینه ما را انگاه مسلم بعشق شد
که رقم دیوانگی بر ما کشیدند و گفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکی از دروغ گوی که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آنوقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بد دل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمترین از یک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع و گفت
حقتعالی را در دنیا بهشت است و در دوزخ بهشت عافیت است و در دوزخ بلا و عافیت است
که کار خود بخدا باز بگذارد و بلا آنکه کار خدا بر نفس خود گذارد و اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود عَلَیکَ بِقَلبِکَ یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر در دنیا نبیند و گفت سه چیز است
هر که دوست دارد در دوزخ بدو دارد یکی طعام خوش خوردن دوم لباس نیکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن و گفت خضوع در نماز نیست که اگر تیر با در پهلویش زنند او را
خبر نباشد حزم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسپی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خوردی گناه منگر بزرگی او منگر که در وی عاصی
میشوی و راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قوم رسی ایشان را پند ده و صحبت از خلق
باز گیر و فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا ترا می شناسی گفت می شناسم گفت
بنجر خدا دیگر را نشناسی ترا به عمر گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن بصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گورستانها نگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت نکنید تا خود را اول پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی هیچ نیست مگر این کلمه بر دل کند تا او را امر معروف و نهی منکر بسته آید وقتی ابو سعید حیر را نصیحت کرد که سه کار مکن یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن نجلوت نشین اگر هم رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را عاریت مده مر امیر ازا اگرچه در جبه مردان مردداری مالک دینار گفت پرسیدم که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر انچه که نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم از تو صابر تر و زاهد تر فرمود ای عزیز صبر من جمله جزع است و زهد من همه میل ست گفت معنی این سخن بگو که اعتماد مشوس کردی فرمود صبر بر بلا یاد رطاعت ناطق ست بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت ست بآخرت این عین نصیب طلب ست صبر آنکس تو ست که نصیب خود از میان بردارد تا صبرش همه حق را بود نه امیدی از دوزخ و زهد من حق را نه برای بهشت و این علامت اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عمل کامل و اخلاص بادی و قناعتی شبع و صبری بادی و چون این هر سه آمد ازان پس ندانم تا بادی چه کند و گفت گوشه از آدمی آگاه تر ست که بانگ شبان او را از چرا گردن باز میدارد و آدمی را سخن خدا از مرد ار خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بدگمان کند بنیکان گفت اگر کسی مرا انجیر خوردن خواند دوست دارم که بطلب دنیا خواند گفت

معرفت آنست کہ یک ذرہ خصومت در خود نیابی گفت فکرت آنست کہ حسنات و سیات تو بتو
نماید و گفت ہر سخن کہ نہ از سر حکمت بود عین آفت است و ہر خاموشی کہ نہ از فکرت است
و ہر نظر کہ نہ از عبرت است ہمہ لہو و زلت است گفت در تربیت است ہر کہ قناعت کرد دنیا
از خلق سلامت یافت و چون شہوت را زیر پای آورد آزاد شد و چون از حسد دست بداشت دوست
و مروت ظاہر شد و چون روزی چند صبر کرد و بر غور داری جاوید یافت و گفت پیوستہ
اہل دل بخاموشی معاودت کنند تا وقتیکہ دلہای ایشان در ملکوت آید بمدہ بزبان حکمت گفتند
و گفت ورع را سہ مقام است یکی آنکہ بندہ سخن نگوید مگر بحق خواہ در خشم باشد خواہ راضی
دوم آنکہ اعضای خویش نگاہ دارد از ہر چہ خشم خدا بود دران سوم آنکہ قصد او در ہیچ
باشد کہ خدا تعالی بدان راضی بود گفت ورع بہ از زہر ناز و روزہ و صلوٰۃ و صدقہ و جملہ
اعمال نکوست و ورع و گفت اگر بدانستمی کہ در من نفاقی نیست خود را دوست تر
سید اشتم از ہر چہ در روی زمین است گفت اختلاف ظاہر و باطن بر دل و زبان
از نفاق است و ہیچ مومن نبود کہ از گذشتگان و نخواہد جوید از آیندگان الا بر خود
می لرزد کہ نباید کہ منافق باشم و مومن آہستہ و ساکن بود و حاطب اللیل بود کہ ہر چہ
تواند بکند و ہر چہ بزبان آید بگوید و نشکند کس را غیبت و مداحب ہوا را و نفاق جہل را
و ظالم را و در کفارت نعمت بسند بود این استغفار است نَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ الَّذِیْ لَا اِلٰہَ اِلَّا ہُوَ الْغَفُوْرُ
الْغَفُوْرُ اگر چہ بجای نخواہد و گفت مسکین آدمی راضی است بنیرائی کہ حلال از حساب بود
و حرام آنرا عذاب نزدیک آنست کہ دنیا را خراب کردہ آخرت را بنیاد نہد و نادان بر عکس
و حق تعالی بیامرزد قومی را کہ دنیا نزد ایشان ودیعت بود و ہر کہ خدا را شناخت
او را دوست دارد و ہر کہ دنیا را شناخت او را دشمن دارد گفت کسانیکہ پیش از شما بودند

قرآن نامه حق سبحانه و تعالی شب تامل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد خوار شد و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باش و گفت نزدیک مابرادران عزیزتر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هر چه بنده نفقه کند بر خود و پدر و مادر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت هر نماز یکه دل در ان حاضر نبود بعقوبت نزدیک تر است یکی پرسید که چگونه گفت چگونه باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جاعتی گذشت که میخندیدند گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق است هر که را پیش مردگان این شهوت بجنبد کوئی بآخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از انکه مرا حمد گویند یا ذم از انکه ندیدم ستائنده الا مفرط و نکوهنده الا مفرط دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم بر نگ نیکو و طعم ناخوش گفت بپرهیز از این سجاده یعنی دنیا که دلهای علما مسخر کرده است گفت هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او را بس پشت انداز و گفت هر که حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوستترین اعمال اخلاص است گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین کاریکه با وی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل او ببرم و گفت هر که بر شهوت غالب آید و بوا از طلب او فارغ بود یکی وصیت خواست گفت راضی باشی در همه اوقات

بکار سازی که کار ترا ادمی سازد و تا بر هی گفت اگر نشنادی کنند که بدترین شما کیست
تا هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بست سال است که
هیچکس مرا بنام خود نخواند الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خوردی و روزه بدان افطار کردی وقتی آرزوی کوشت آمد
بخرید و کناره شد و سکه بار بوئید و آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس بدش ازین
بتو نرسد گفت ندانم که چه معنی است گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه با مداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت تر است از نگاهداشتن
درهم و دینار یکروز جامه صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدا بیگانگی بر خود گله کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش میکاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت ما رأیت شیئا
الا رأیت الله فیه گفتند خدا را می نشناسی خاموش شد و سر بیفگند پس گفت
هر که او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دایم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امیدی با بیمی دی برابر نبود یعنی خوف رجایش برابر بود تا مومن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الهی هرگز ترا با تو سر خوش نیست هرگز سر خوش مباد و هرگز ترا چشم با تو
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هرگز ترا با تو انس نیست با هیچکس انس مباد
پرسیدند که رضا چیست گفت دردی که در وغبار نفاق نبود ابو حازم مکی

قرآنرا نامه حق میدانستند شب تامل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باش و گفت نزدیک
ما برادران عزیزتر از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هر چه
بنده نفقه کند بر خود و پدر و مادر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت
هر نماز یکه دل در ان حاضر نبود بعقوبت نزدیک تر است یکی پرسید که چگونه گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد و گفت او منافق است هر کرا بینی مرد کان این شهوت
بجنبد کوئی بآخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از انکه مرا حمد گویند یا ذم از انکه ندیدم ستائنده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم بی رنگ
نیکو و بطعم ناخوش گفت هیچ پرهیزی از ین سجاده یعنی دنیا که دلهای علما متحیر کرده است گفت
هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او را پشت انداز و گفت هر که
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دشوارترین اعمال اخلاص است
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاریکه با وی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل او ببرم و گفت هر که بر شهوت
غالب آید و بوا از طلب او فارغ بود یکی وصیت خواست گفت راضی باشی در همه اوقات

بکار سازی کہ کار ترا ادمی سازد تا بہ ہی گفت اگر نشادی کنند کہ بدترین شما کیست
ہیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرا می جواب داد کہ بست سال است کہ
ہیچکس مرا بنام خود نخواند الا تو نیک دانستی کہ من کیستم گویند سالہا شدہ بود کہ
مالک نان خشک خوردی و روزہ بدان افطار کردی و تمنی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کنارہ شد و سکہ بار بوئید و آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس بدش ازین
بتو نرسد گفت ندانم کہ چہ معنی است گویند کہ ہر کہ چہل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بست سال نخوردہ ام و عقل من ہر روز زیادہ است محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ
گفت خنک کسیکہ بامداد گرسنہ خیزد و شب گرسنہ خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاہ داشتن زبان بر خلق سخت ترست از نگاہ داشتن
درہم و دینار یکروز جامۂ صوف پوشیدہ بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندہی گفت اگر گویم از زہد بر خود تنا گفتہ باشم و اگر گویم
از درویشی از خدا بیقراری بر خود گلہ کردہ باشم یکے پرسید چگونہ گفت چگونہ باشد کسیکہ
عمرش میکاہد و گناہش می افزاید و در معرفت چنان بود کہ گفت مارایت شیئا
الا رایت اللہ فیہ گفتند خدا را می شناسی خاموش شد و سر بگفکند پس گفت
ہر کہ او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دایم گفت صادق نبود ہرگز کسیکہ
امیدے و بیمے وی برابر نبود یعنی خوف و رجایش برابر بود تا مومن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمۃ اللہ علیہ گفت الٰہی ہر کرا با تو انس نیست ہرگز سر خوش مباد و ہر کرا چشم بتو
روشن نیست ہرگز چشم روشن مباد و ہر کرا با تو انس نیست با ہیچکس انس مباد
پرسیدند کہ رضا در چیست گفت در دلے کہ در وغبار نفاق نبود ابو حازم مکی

رحمة الله علیه گفت در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن
چیزی هست که بدان غمگین شوی که شادی در دنیا نیافریده است و آندک دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت همه در دو چیز یافتم یکی مرا است و دوم دیگر بر است
آنکه مرا است اگر بجگر یزم بسوی من آید و آنکه مرا نیست بجهد من بمن نرسد یکی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتاده که بقول از فعل
راضی شده و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان مانده عتبه ابن الغلام
رحمة الله علیه در هفته یکبار خوردی و گفتی از کرامات کاتبین شرم میدارم که در هفته زیادت
از یکبار بتو ضا باید شد گفت در ابتدا جمعی مهمان من آمده بودند ماهی برای ایشان
پخته بودم از دیوار همسایه کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند هر وقت که اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد که بیک پیراهن در هوای سرد ایستاده ام
اگرچه چند بار محال خواستم رابعه بصری رحمة الله علیها پرسیدند که حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چه کار لیکن رسول را علیه السلام بخواب دیدم گفت ای رابعه مرا دوست داری
گفتم یا رسول الله که باشد که ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفته است که
دوستی و دشمنی غیر او در ظلم نمانده گفتند بنده کی راضی شود گفت انگاه که از محبت شناگر
بود چنانچه از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان است اگر ما توبه کنیم توبه دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمة الله علیه گفت اگر توانید جای ساکن شوید
که کسی شمارا نه بیند و سنت اعظم از کس قبول کنید که بگذرد و بمن سلام نکند و چون
بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت هر کرا از تنهائی وحشت بود و بخلق انس کرد

از سیاست دور بود و هر که سخن از عمل خود گوید عیبش اندک شود و مگر آنچه او را
بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد اندوهش بسیار دهد و چون دشمن دارد
دنیا بروی فراخ کند و گفت هر چیز را زکوة است و زکوة عقل اندوه طویل است و
هر که از حق تعالی بترسد زبان وی گنگ بود و نیز همه چیز از وی بترسد و هر که نترسد
از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود چنانکه عجب است که در بهشت نگرند عجب تر آنکه
در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال بیحساب بمن
دهند ننگ دارم و گفت هر که خود را قیمتی داند او را از لذت تواضع نصیبی نیست و هر که
با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور دلش
گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن است از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت در گذشتن
است از برادران و توکل آنست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که
خدایرا در هر چه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هر که بر ستوری لعنت کند ستور گوید
آمین از من و تو هر که در خدای عز و جل عاصی تر است لعنت بروی باد گفت دو خصلت
دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت شرم مرم گرفت از بس که پیر نمیرفتم
و در سه روز یکبار پیش نمیرفتم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل حلم
و اصل حلم صبر و گفت هر که ریاست جست خواری جست و بشر حافی پرسید که زهد بهتر است
یا رضا گفت رضا گفت روزی عبد الله مبارک را دیدم که پیش من می آمد گفتم باز گرد
می آئی که مستی سخن بر من نمائی و من بر تو نمایم گفت روزی فرزند را در کنار گرفتم گفت
ای پدر مرا دوست داری گفتم دارم گفت خدایرا دوست داری گفتم دارم گفت
چند دل داری گفتم یک گفت در یکدل دو دوستی در نگنجد دانستم که سخن از کجاست

کودک را بنیذ ختم دبحق مشغول شدم ہارون رشید از وی وصیت خواست گفت
پیر ترا بجای پدر خود و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را
بجای مادر خود دان گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب او را ہوشیار باش که
در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد ہارون از گریہ بیہوش شد ابراہیم بن
ادہم رحمۃ اللہ علیہ فرمود ہر کہ دل خود در سہ موضع حاضر نیابد نشان نیست کہ در نعمت
بروی بستہ اند یکے در وقت خواندن قرآن دویم در وقت نماز سوم در وقت ذکر
و علامت عارف آنست کہ بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در ہیچ طریق ہیچ چیز
سخت تر ما را از مفارقت کتاب نبود کہ فرمود کہ مطالعہ مکن و گفت ہر کہ بنواخت خلق
فریفتہ شد حقیر ہمت است بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ گفت سخت ترین کار ہا سہ است
بوقت تنگی سخاوت و در ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسیکہ از و بترسی و گفت
سلام با بنا ر دنیا مکنید و گفت ہر گاہ کہ دست بطعام شبینہ دراز میکردم انگشت
من ایستادہ میماند لقمہ کردن نمیتوانستم و گفت ہر کہ عمل برائے خدا کند او را
وحشتی پیش آید از خلق ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ فرمود حکمت دہ معدہ کہ
پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسیکہ تغیر تو متغیر نگردد و گفت
علامت محبت خدا آنست کہ تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و
امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس
جز بمخالفت و گفت حق تعالے را غریز نکند بندہ را بغری عزیز تر از انکہ بوی نماید خواری نفس
و ذلیل نکند دلیل تر از انکہ محجوب کند او را تا ذل نفس بیند و گفت اگر با خلق انس داری
طمع مدار کہ با خدا انس بود و گفت زنہار کہ بمعرفت مدعی نباشی کذا ب باشی

صفت عارفان از و پرسیدند گفت عارف بیننده بود بعیلم و بی یقین و تحیر
و بی مشاهده و بکشف و بیحجاب ایشان ایشان نباشند کردش ایشان بگرداندن
حق بود و گفت علامت محبت آنست که ترک کند هرچه او را از خدا شاغل ست تا او نماند
و شغل خدا بس و علامت دل بیمار چهار چیز ست یکی از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا
ترسناک نبود سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد و چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه شنود و
و گفت توبه عوام از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه دو قسم ست توبه انابت
و توبه اجابت توبه انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبه اجابت آنکه از شرم خدا بود
و هر عضوی را توبه ست توبه دل نیت کردن ست بر ترک شهوات حرام و توبه چشم
از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست
بترک گرفتن مناهی و پای از نارفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج
دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل یا دشت آنچه بر تو رفت
از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود
و بیرون آمدن از حیلت و قوة خود و مفتاح عبادت فکر بود و رضا شادبودن
در تلخی قضا و ترک اختیار ست پیش قضا و سلامت اخلاص ست یعنی آنکه مدح و ذم
پیش او یکسان بود و رویت اعمال فراموش کند و ثواب واجب ندارد در آخرت و گفت
یقین دعوت کند بکوتاهی اهل و کوتاهی اهل دعوت کند بزهد و زهد بحکمت و حکمت بگریستن
در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوت خویش محجوب ست از شهود حق
و از سخن حق و آن از آنرا که حق حاضر ست بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبان ست
و هر که مراقبه کند خدای را و خطرات بزرگ کند خدا تعالی او را در حرکات پرسیدند

بندهٔ مفوض کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش فی الحال بود و با
احوال گفتند از مردمان که با صابت تر گفت آنکه زبان خود در انگاهدارد و پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه ایمن گردد اورا از همه خوفها گفتند غربت کی درست آید
گفت وقتیکه از نفس فنا و غربت گیرد گفتند دنیا چیست گفت آنچه از حق باز دارد و گفتند فقر
کیست گفت آنکه بخدا راه ندارد یحیی وصیت خواست گفت بحکیمی راحقیر دار اگرچه کافر باشد
دیگری وصیت خواست گفت همت خود بیش دار و بس نفرست یعنی انگذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را باش و بحکیمی گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می شناسی ترا چه حاجت است والا
طلب کسی کن که او را می شناسد و گفت اول درجه عارف تحیرست بعد از آن افتقار بعد از آن وصال بعد از قرب
پرسیدند از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت مروست که
خدا را با همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بدبردن است بر نفس و گفت دورترین خلق کسی است که
ظاهر اشارت او بخدا بیش بود گفتند او ده کرا بیش تر گفت بایزید پرسیدند از بایزید بسطامی رحمة الله علیه
از وی پرسیدند که مرا در این راه چه بهتر گفت دولت یار دزار دگفتند اگر نبود گفت تنی توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت همه بندگان که بتوحید رسند بدایت میدان
بایزید است روزی در راه کلمه سر بافت بروی منشئه ثم یکم یمیتکم ثم یحییکم لا یعقلون بغره بزد و بوسید داد
و گفت بسر صوفی میماند که در حق محو شده دگوش دارد که خطاب بلم یزل شنود و چشم دارد که
جمال لایزال بیند و زبان دارد که کلمه از معرفت او بگوید و عقل و انس دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیه در شان اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می زدم و با تش مجاهده میتافتم در سندان مذلت

می نهادم و به تپک ملامت میزدم تا از خود آئینه ساختم و پنج سال آئینه خود را بانواع
طاعات و عبادات آن آئینه را میزدودم پس بکبال نظر اعتبار کردم در میان خود
از غرور و اعتماد طاعات زناری دیدم بچبال دیگر زهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگه کردم همه خلائق را مرده سقیم دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازه همه باز گشتم و نیز حمت خلق بحد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیدبان
دل بودم چون نگه کردم زنار مشرکی بر میان خود دیدم و شکر آن بود که نجرح التفات
کردی و سی سال خدائرا می طلبیدم نگه کردم او طالب بود من مطلوب و مدتی
نفس را بدرگاه میبردم و میگریستم چون مدد حق رسید او مرا می برد و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی با مداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود در حال او عجب داشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی داد و ستد رفتم و سلام کردم و از واقعه
شبانه پرسیدم گفت نسبت مقام بر من عرضه میکردند گفتم از اینهمه هیچ نخواهم که
همه حجابست گفتم خبر معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی مرا
بخود غیرت می آید که او را بدانم که او را جز او نداند گفتم بعزت الله از فتوحیکه نزد او
بوده است مرا نصیبی کن فرمود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تو دهند بهیچ
راضی نباشی و در رای آن طلبی که در رای آن کار ماست صاحب همت باش
و بهیچ سر فرو میار که بهر چه فرود آئی بدان محجوب شوی گفت همه قدمها بر اه افتم
تا بقدم دل براه او نرفتم راه نداد و سی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواه
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا بس و هر چه خواهی آن کن و گفت سی سال باد

او میگردم چون خاموش شدم ندا کردند که ما با تو همین ذکر بود و گفت بدرگاه عزت
شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا محجوب و اهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی
و ارباب طریقت بتصوف قومی با کل و شرب و کریه و قومی بسماع و رقص و آنها که
متقدمان متصدیان راهند در بادیه حیرت گم شده بودند و در دریای عجز غرق و گفت مرا
حلاوت طاعت دهند چون بدان خورم گردد شادی او حجاب قرب او شود و
گفت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق در وی بود و گفت توبه از معصیت
یکی هست و از طاعت هزار هزار بدتر از گناه است و کمال درجه عارف
سوختن او بود بمحبت و گفت یک ذره حلاوت در دل به از هزار قصر در فردوس اعلی
و گفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز کند و بسی عاجزان را بمردی رساند
اگر تو انید بسر قاعده فنا اول باز روید تا بدین حدیث رسید و اگر نه همه صلاح و زهد
وبال است و گفت گناه چنان زیان ندارد که بحقیر متی کردن برادر مسلمان و گفت
عبادت اهل معرفت پاس انفاس است و علامت شناختن حق گریختن از خلق است
و خاموشی در معرفت او و فرو اهل بهشت بزیارت روند چون باز گردند صورتها
بر ایشان عرض کنند هر که صورت اختیار کرد و یرا بزیارت راه ندهند و گفت
بنده راه هیچ به ازین نباشد که هیچ باشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون همه شد
باهمه شد و گفت این قصه را الم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید و عارف چنان از معرفت
نگوید که بعارف نماید و گفت دنیا چه قدر دارد که کسی گذاشتن آن کاری پندارد و محالست
که کسی او را شناسد و دوست ندارد و معرفت بمحبت قدری ندارد و کمترین چیزیکه بر عارف
واجب است آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق آنست که اگر هر دو جهان را زو بستانی او در نگرد

متقدمان متصدیان
شورش
نه هیچ
نماند

هیچ باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشند و صد هزار فرشته چون جبرئیل و میکائیل قدم از صدم در زاویه دل عارف نهد او در جنب وجود معرفت حق ایشانرا موجود نه پندارد و خبر ندارد و آلا مدعی بود نه عارف و گفت عارف معروف بیند و عالم با عالم نشیند عالم گوید من چکنم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع است بعضی را امید که با معرفت منتها نست کشید بعبادات مشغول کرد و گفت کا خسکی خلق بشناخت خود تو امید که معرفت خود ایشانرا در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری کم آنرا دم در زمین و آسمان جز حق نه بینی تا بدان دم همه عمر تو رستی و گفت هر کرا حق دوست دارد سه خصلت دهد سخاوت چون سخاوت دریا و شفقت چون شفقت آفتاب و تواضع چون تواضع زمین و هر کرا بر گزیند فرعونی بر دگمارد تا او را می رنجاند و گفت با همه گفتگو و مشغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده است و درون پرده آرام و خاموشی و سکون است و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد آنگاه فضل خدا و بدان بکار خود و هر که بحق عارف است جاهل است و زاهد سیاست و عارف حق است و لفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و گفت اگر همه بیدلتی ها در راه تان افتد نومید مشوید و اگر همه دولتها حواله شما افتد در حواله مشوید که کار خدا کن فیکون بود هر که بخود فرو نگرد و عبادت خویش خالص بیند و از صفای کشف خود حسابی بر تواند گرفت و نفس خود را خبیث النفس بیند و را هیچ حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا البقره افتد خود امروز عبادت نکرده است که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل است و گفت علم خدرست و معرفت مکرو مشاهده حجاب پس کرا خواهی یافت چیزی که مینخواهی و گفت نفس صفتی است که زود جز بباطل و معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدا است و محبت آنست

مهند

بعباد

نسانرا

که دنیا و آخرت را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
و هلاک جز درد و درد و چیز بود یکی خلق را حرمت ناداشتن و دوم حق را منت نادانستن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه محبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت زاهدرا
قیمتی نیست من یکه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خداست و گفت کمال رضای من از وتا حد بیست که اگر بنده را جاوید بعلیین برند
و مرا بسفل السافلین من راضی تر باشم ازان گفتند مردی بکمال میرسد گفت چون
عیب خود را بشناسند و تهمت از خلق بردارد و پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بچه تو ان رسید بحق گفت بکوری و کنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنچه مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بود یکی گفت چرا بشب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آنست که در خواب جز خدا را نه بیند و مرد بحقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در سخت اطلاع حق و باقی بود بر بساط حق بی نفس پس
او زنده است مرده و مرده است زنده گفتند سهل عبد الله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل بر کناره در یا رفت و در گرداب افتاد گفتند آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود گفت من عرف الله کل لسانه گفتند مرد بخدا کی رسد گفت آنگه
مسکین هرگز نرسد و گفت هر که متکبر بود معرفت نیابد و نشان نا متکبر آنست که در چهره
هزار عالم نفسی نه بیند خبیث تر از نفس خود گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت هیچ چیز بد تر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از ان دارم که گویند چرا کردی یعنی هر چه کنم در منی و نه ترک است و نه ترک بد تر

از گناہ نگرطاعتی بر من رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم کہ زیادت
میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چہ میخواہی گفتم آن میخواہم کہ تو
میخواہی فرمود کہ من ترا ام چنانچہ تو مرا ئی بیدار شدم گفتم یارب زیادت نمی خواہم
بعد از توحید گفت مثل من دریاست کہ آنرا عمق پدید نیست و نہ اول و آخر سن پیدا است
یکی سوال کرد کہ عرش صفت است گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خدا سے را
بندگانند ابراہیم و موسی۔ و عیسے صلوۃ اللہ علیہم گفت انہمہ منم گفتند خدا را بندگانند
جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات اللہ علیہم گفت ہمہ منم گفت خلق دانند
کہ من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب بہ بینند ہمہ ہلاک شوند سفیان ثوری
رحمۃ اللہ علیہ فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضاے است و نادیدن قضاے
کافریست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت است و انہیم از کافریست و مال جمع کردن
از حرام و شبہہ از نادیدن شمار قیامت است و انہیم از کافریست و آمین بودن از وعید حق
و امید نا داشتن بو عدہ حق از کافریست و گفت کریدہ جزو است نہ از ان ریاست و یکے
از بہر خدا است و آزین یک جزو اگر یک قطرہ ہم در سالی از چشم ہا باید بسیار بود و گفت چون
در ویش نگرد تو انگران گردد بدانکہ مرائی است گفت زہد نہ پلاس پوشیدن و نان جوین
خوردنست بلکہ دل در دنیا نا بستن و امل کوتاہ کردن و گفت اگر ترا گویند نمیگردی
این ترا خوش آید از انکہ گویند بد مردی بدانکہ ہنوز مرتدی پرسیدند از یقین گفت
آنست کہ ہر چہ بتو رسد دانی کہ حق است گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند
و گفت ہرگز تواضع نکردم کسی را پیش از انکہ بکجروف از حکمت دیدم و گفت کہ این
روزگار یست کہ خاموشی بہتر و عزلت یکی گفت عزلت گیرم در کسب چگونی گفت

از خدا بترس که هیچ ترسکار را ندیدم که بکسب محتاج بود شقیق بلخی رحمة الله علیه
گفت راه خدا در چهار چیز است یکی آنکه در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت
با شیطان چهارم ساختن با مرگ و گفت هر که در مصیبت جزع کند بنالست که نیزه
گرفته با خدا جنگ میکند گفت عبادت ده جزء است نه جزء در گریختن از خلق و یکی خاموشی
احمد حنبل رحمة الله علیه فرمود که زهد سه چیز است زهد عام و آن ترک حرام است و
زهد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زهد عارفان و آن ترک ماسوی الله است داود
طائی رحمة الله علیه یکی پیش او بود و در وی نگریست گفت ندانی چنانکه بسیار گفتن
کراهت است بسیار نگریستن نیز مکروه است مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلامت بر دنیا
بکن بوداع و اگر کرامت خواهی بکبیر بآخرت گوی تبرک یعنی از هر دو بگذر تا بحق برسی
یکبار فضیل پیش او رفته زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که سقف شکسته است
فرو خواهد افتاد گفت تا من در این صنعام سقف دراندیده ام کانوا اکثر شیون فضول
النظر کما یکثرون فضول الکلام حارث محاسبی رحمة الله علیه گفت تفکر اسباب را
قائم بحق دیدنست و رضا آرام گرفتن است و تحت مجاری احکام و صبر نشانه تیر بلا بودنست
و تسلیم ثابت بودن است در وقت نزول بلا و حیا باز بودن است از خوبی که کند خدا
بدان ناراضی است و مراقبه علم دلست در قرب حق تعالی و خوف آنست که یک حرکت
بکنی که گمان تو چنان بود که بدین ما خوذ خواهم بود و صادق آنست که او را باک نبود
اگر سر او نزد خلق هیچ مقدار نبود و گفت در همه کارها از سستی عزم بهم بنیرزید که دشمن ظفر یابد
و هرگاه که فتور عظیم واقع شود پس خود هیچ آرام نگیرد و بخدا پناه جوید و درویشی را
گفت کن لله و الا لا تکن یعنی خدایرا باش و الا خود مباش ابو سلیمان دارانی

رحمة الله علیه یکی گفت که شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف
مردی که ترا هنوز خلوت در پیش است تا در خلا و یگر گونه و در ملا و یگر گونه و در دو جهان
هیچ چیز نیست که بنده را از خدا باز دارد گفت اصل همه خوف است از خدا و هر دلی که از و
خوف جدا شود فاسد شود و زنگار نور دل سیر خورد پس گفت گرسنگی نزد خدا
خزانه ایست نهد کسی را که دوست دارد و گفت بر تو باد بر جوع که جوع نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بر تو ریزد و گفت خنک آنکه در همه عمر او را یک
خطره با خلاص دست داد و گفت راضی بودن آنست که از خدا هشت نخواهی و از
دوزخ پناه نطلبی و تواضع آنست که در عمل خویشتن هیچ عجب نباشد و گفت هرگز
تواضع نکند بنده تا وقتیکه نفس خود را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا
هیچ نیست و زهد آنست که ترک کنی هر چه ترا از حق باز دارد و گفت حصن حصین
نگاهداشت زبان است و منفر عبادت گرسنگی است و سر همه خطاها دوستی دنیا است و
گفت تفکر در دنیا حجاب آخرت است و در آخرت ثمره حکمت و گفت عبادت کنید چشم را
بگریه و دل را بفکر و گفت اگر پند دهنده خواهی و اختلاف روز و شب نگر و گفت
هر که بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول است او را دنیا آورده گفت حقتعالی
عارف را که بر بستر خفته باشد بهتر می یابد که نخفته ایستاده را و نماز و گفت نزدیکترین
چیزی که بدان قرب جویند بحق آنست که بدانی که خدای بر دل تو مطلع است که از دنیا
و آخرت چیزی نمیخواهی الا او را و گفت معرفت بخاموشی نزدیک تر است که بسخن
گفتن و چیزیکه در و شر نبود شکر است در نعمت و صبر است در بلا حاتم اصم رحمة الله علیه
فرمود هر که در این مذهب آمد او را سه مرکب باید چشید موت الابیض و آن گرسنگی است

وموت الاسود وآن احتمال ست وموت الاحمر وآن مرقع وشستن ست وگفت هر که
مقدار یک سبع از قرآن حکایت پارسایان درشبانروز برخود عرض نکند ولایق خواب
نگاه نتواند داشت وگفت در سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که
خدا ناظر ست وچون سخن گوئی یاد دار که خدا می شنود وچون خاموش شوی
یاد دار که خدا میداند که چگونه خاموشی ونشهوت سه قسم ست در خوردن ودر گفتن
ودر نگریستن در خوردن اعتماد بر خدا نگاهدارد ودر گفتن راستی ودر نگریستن
عبرت وگفت در چهار موضع نفس را بازجوی در عمل صالح بی ریا ودر گرفتن بطمع
ودر داون بمنت ودر نگاهداشتن بی بخل وگفت از هر کس احتمال باید کرد مگر از نفس
عبدالله تستری رحمة الله علیه فرمود توبه جمله را فرض ست بهر نفس خواه خاص
خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد واولش چنان بود که روزی
در بستر بلا دراز کرده بود دلپشت بدیوار نهاد وگفت سَلُونِی عَمَّا شِئْتُمْ وپیش ازین
انتها نکرده گفت تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود تاریخ نوشتند
استاد وفات کرده بود واستاد ذوالنون مصری بود وگفت ابلیس را دیدم
گفتم ترا چه سخت تر گفت اشارت دلهای بندگان بخداوند جهان ونیز روزی
ابلیس را گفتم در توحید سخن کوی فصلی بگفت در توحید که عارفان وقت آگنشت بدندان
گرفتی وگفت اگر شکم پرخمر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پرخمر شود عقل
بیارامد واتش شهوت بمیرد واز طعام فضولی آرزو کند وشهوت قوی گردد و
گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان ست ودو بار خوردن مومنان
وسه بار خوردن ستوران وسر همه آفتها سیر خوردن ست وهر که گرسنگی کشد شیطان

گرداو نگردد بفرمان خدای تعالی گفت اخلاص تبرا کردن بهت از ماسوی الله گفت
چه مخلص و آفت ریا نشود گفت هر که خدایرا بپرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن
باضطرار گفت حرام است بر دلی که در وچیزی بود که خدا بدان راضی نبود که دران
دل نوری راه یابد و هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت
هر که چهل روز عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت
پدید نیاید خلل از وی افتاده باشد در زهد و گفت اصول شش چیز است تمسک
به کتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگرچه
ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگذاردن حقوق و گفت اول این کار
توبه بهت و آن ندامت بهت و از شهوات دل برکندن و از ذمایم بحامد نقل کردن
و گفت هیچ حجاب نیست غلیظ تر از دعوی و هیچ راه نیست بخدا نزدیک تر از فقر
بخدا و گفت مدعی خائف نبود و هر که خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او را
بر خزائن اطلاع نبود و گفت اول مقام عهودیت بر داشتن از اختیار بهت و بیزار
بودن بهت از حول و قوت خود و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی و گفت
صادق نیست هر که مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود و گفت خدایتعالی
خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر با من نکنید حاجت خواهید
و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول ضمانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس
و خدا را هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست و گفت غایت معرفت حیرت او دهشت
است و اول مقام آنست که بنده را یقین دهند در سری و جمله جوارح وی در بدان یقین آرام
گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را به نشان او بشناسند و صاد و نسبت

که خدا بر وی فرشته بر گمارد که چون وقت نماز آید بنده را بر گمارد و نماز کند
و اگر خفته باشد بیدار کند و گفت لا اله الا الله لازم ست خلق را اعتماد بدان بدل
و اعتراف بزبان و و فالفعل صوفی آنست که صافی بود از کدر و پر شود از فکر
و در قرب خدا منقطع شود از بشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و تصوف اندک
خوردن ست و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آنست که سوال نکند
و چون فتوح پدید آید نپذیرد و چون پذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدا را
متهم نداری و اگر چیزی بود دیا نه بود و ساکن بود و گفت همه چیز را روی دقفا ست
مگر توکل را که همه روی ست بی قفا چه زهد و تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده در مخالفت
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دید و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود و لاجرم ردی بی قفا بود و گفت حیا بلند ترست از خوف که حیا
خاصان را بود و خوف علما را گفت عبودیت رضا دادن ست بفعل خدا و در دلی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن با وامر
امرست و نواهی و بلند ترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدا تقدیر او چه
رفته و صبر انتظار فرج ست از خدا یتعالی و مکاشفه آنست که لو کشف الغطاء
لما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت ست و گفت زهد در چهار چیز ست یکی در
ملبوس که آخر آن بلاست دوم در طعام که آخر آن مزبلهاست سوم در برادران که
آخر آن فراق ست چهارم در دنیا که آخر آن فناست و گفت نفس از سه صفت

خالی نیست یا کافرست یا منافق و یا مرائی و نفس را سر ہاست یکے ازان بر فرعون
آشکارا کرد و گفت انس آنست کہ اندا ہما انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد
بعلم و علم بہ بندہ و بندہ بخدا و گفت روغن بکار برید کہ عقل زیادہ شود و خدا را ہیچ
ولی ناقص عقل در نیافتہ باشند پرسیدند از ابتدا و انتہا گفت ورع اول زہد است
و زہد اول توکل و توکل اول درجہ عارف و معرفت اول قناعت ست و قناعت
ترک شہوات و ترک شہوات اول رضاست و رضا اول موافقت ست و از
اخلاص ہیچ سخت تر نیست بر نفس کہ نفس را در اخلاص ہیچ نصیبی نیست و گفت
عاصیا نرا ہیچ انس نبود و نہ کہ اندیشہ معصیت بکند گفتند بچہ چیز بدان تواب رسد
کہ رضا دریابد گفت بدان کہ مخالفت در سر نکند گفتند مردی میگوید کہ من دریابم
حرکت نکنم تا وقتیکہ حرکت ندہند گفت نگوید مگر دوتن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند
از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و او را آمرزش
خواستن و بر و بخشودن گفتند توبہ چیست گفت آنکہ گناہ فراموش کنی مردی گفت
توبہ آنست کہ گناہ را یاد داری فرمودند کہ ذکر جفا دارایم و فا جفا بود گفتند وصیتی
کن گفت رستگاری شما در چہار چیز ست نان خورانی و بیخوابی و تنہائی و خاموشی
یکی گفت خواہم کہ با تو باشم گفت چون از ما یکے نباشد با کہ باشی اکنون با او
باش گفتند بزیارت تو شیر می آید گفت سگی بر سگی می آید گفتند از خلقان با کہ
صحبت داریم گفت با عارفان از جہت آنکہ ایشان ہیچ چیز را بسیار نشمرند و ہر فعلے کہ
رود آنرا از و ایشان تاویلی ست لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی
رحمۃ اللہ تعالے علیہ گفت علامت جوانمردی سلہ چیز ست یکی وفا بخلاف

دوم ستایش بنجوض سوم عطای بی سوال وگفت علامت دوستی خدا در حق بندہ
آن بود کہ او را مشغول دارد در کاریکہ سعادت وے در آن بود و نگاہدارد او را ازشغلیکہ
او را بکار نیاید وگفت علامت اولیا سہ چیز است اندیشہ ایشان از خدا بود
و قرار ایشان با خدا بود و شغل ایشان با خدا بود و گفت چون حق بندہ را چیزے
خواہد در عمل بگشاید و در سخن بندد و نیز بگشاید در عمل و ببندد در کسل وگفت
حقیقت وفا بہوش آمدن سرست از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشہ از
فضول آفت وگفت طلب بہشت بی عمل گناہ است و انتظار شفاعت بے نگاہداشت
سنت نوعی ست از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جہل است
و حماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقائق و گفتن بدقائق و نومید شدن
از انچہ ہست در دست خلائق وگفت ہر کہ عاشق ریاست ہرگز فلاح نیابد گفت
من راہی میدانم بخدا آنکہ از کسی چیزے نخواہی و ہیچ نبود کہ کسی از تو خواہد و گفت
چشم فرو خوابانید اگر ہم از پری مادہ باشد گفت زبان از مدح نگاہدارید چنانکہ
از ذم گفتند بچہ چیز دست یابیم بر طاعت گفت بدان کہ دنیا از دل بیرون کنید
اگر اندک دنیا در دل شما باشد ہر سجدہ کہ کنید آن چیز را باشد وگفت عارف را
اگر ہیچ نعمتی نبود او خود در ہمہ نعمت بود خواجہ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ گفت
سی سال ست کہ استغفار میکنم از یک شکر کردن گفتند چگونہ گفت بازار بغداد
بسوخت آمد و کان من نسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد للہ از شرم آنکہ خود را
بہ از برادر مسلمان خواستم و دنیا را حمد گفتم ازان استغفار میکنم وگفت در ہمسایگان تونگر و قرایان بازار و عالمان و اہیران وگفت ہر کہ خواہد بسلامت

مانند دین او و برامت رسد دل او و تن او واندک شود و غم او گواز خلق عزلت
کن و گفت دنیا همه فضول است مگر پنج چیز نانی که سد رمق باشد و آبی که تشنگی
ببرد و جامه که عورت بپوشد و خانه که دران جا تواند بود و علمی که بدان کار کنی و گفت
هر معصیت که سبب شهوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شهوت و گفت اگر در بوستانی که درختان بسیار باشند و بر هر درخت مرغی نشسته
بزبان فصیح گوید که السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا وَلِيَّ اللهِ و آنکس نترسد که آن مکر است و استدراج
بر دی بباید ترسید و علامت استدراج کور لیست از عیوب نفس و مکر قولی است
بی عمل و گفت ادب ترجمان دل است و گفت قوی ترین قوت آنست که بر نفس
خود غالب آئی و هر که عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیر عاجز تر بود و گفت
حیا و انس بدر دل آیند اگر دران دل ورع باشد فرد آیند و اگر نه باز گردند و گفت
در دلے که چیزی دیگر بود پنج چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار هر مردی در فهم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فهم کننده ترین خلائق آن بود که فهم کند اسرار دقائق قرآن و تدبر
کند دران و صابر تر آن بود که بر حق صبر تواند کرد و گفت شوق بر ترین مقام
عارفان است و گفت عارف آنست که خوردن وی خوردن بیماران است و
خفتن وی خفتن مار گزیدگان و عیش وی عیش غرق شدگان و گفت علامت
زهد آرام گرفتن نفس است از طلب و قناعت کردن بدانچه گرسنگی برود و راضی بودن
بدان که عورت پوشی شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و عیش عارف خوش است که از خود مشغول است و گفت کارهای زهد همه بر دست گرفتم هر چه خواستم از دیا فتم و گفت هر که بیاراید در چشم خلق آنچه در نهاد بیفتد از ذکر حق و بسیار آمیختن از خلق از اندک صدق است و گفت حسن خلق آنست که خلق را رنجانی و رنج آنها بکشی بی کینه و مکافات و گفت از هیچ برادر بریده مشو بر گمان و شک و دست از صحبت او باز مدار و گفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از رغبت بهشت و یکی از ترس خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر از پیش نمیگفتی با تو صحبت نداشتمی فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم همه گفتند پرهیزید از صحبت خلق و هم بکم خوردن فرمودند و گفت هر دل که از وی علم و حکمت و سخن مشائخ باز گیری بمیرد و گفت از راهی پرسیدم که راه بخدا چگونه است گفت هر جا که ردآری خدا آنجاست و گفت اهل معرفت آن قوم اند که چون سخن گویند از خدا گویند و چون عمل کنند برای خدا کنند و چون طلب کنند از خدا طلب کنند روزی از صدق سوال کردند دست در کوره آهنگر کرده دانهن تافته بیرون آورد و بر دست نهاد و گفت صدق این است و گفت هر که مداومت کند بذکر دل آنجا شادی پدید آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده تائب نبود تا پشیمان نشود و دل و استغفار نکند بزبان و از عهدهٔ مظالم بیرون نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتم از توبه و اجتهاد صدق و زهد برخیزد و از صدق توکل برخیزد و از استقامت معرفت برخیزد و بعدهٔ لذت

انس بود بعد از حیا بهیبت بود از مکر و استدراج و در جمله این احوال
باید که از دل مفارقت نکند از خوف آنکه نباید که این احوال از دل او برود و از
لقای حق باز ماند و گفت هر که عاقل تر بود بخدا عارف تر بود و هر که بخدا عارف تر
تر بود زود بجلال رسد و گفت رجا قوت خائفان است و فاضل تر گریستن بر فوت
که نه در موافقت بوده باشد و گفت هر که بدنیا نظر کند بظلمات اراده و دوستی حق
نور فقر و زهد از دل او ببرد و گفت هر که نفس خود را نشناسد او در دین خود مغرور
بود و مبتلا نگردد حق تعالی هیچ بنده را بچیزی سخت تر از غفلت و سخت دلی و گفت
انبیا مرگ را کراهیت داشته اند که از ذکر حق باز می ماند و گفت دوستی خدا دوستی
طاعت اوست و هیچ دلیل نیست بر شناختن خدا جز خدا و هر که دوست دارد
که او را بچیزی بشناسد تا نیکوئی او را یاد کند او مشرک است در عبادت احمد خضرویه
رحمة الله علیه گفت هر که خدمت درویشان کند بسه چیز مکرم شود تواضع
و حسن ادب و سخاوت و گفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
بدل و یاد کنی او را بزبان و همت بریده گردانی از آنچه که غیر اوست و نزدیکترین
کسی بخدا آنست که خلق او بنیکوست گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه خطیم نبود
هیچ چیز از دو کون در دل او و هیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکه نفس خود را
غریب بیند از جهت آنکه هیچ کس با نچه او در آنست موافق او نبود و گفت دلها
جویهاست هر گاه از حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار بر جوارح و هر گاه که
از باطل پر شود پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت هیچ خواب نیست
گران تر از خواب غفلت و تمام بندگی در آزادی است و در تحقیق بندگی آزادی

تمام است یکے از و سوال کرد کہ کدام عمل فاضلہ ست گفت نگاہ داشتن اسرار و التفات ناکردن بغیر اللہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ گفت ہیچ نمیدانم مریدرا مضرازسفر کردن بر متابعت نفس و ہیچ فساد ہا راہ نیافت الا از سفرہا ے باطل و گفت حق تعالے فرمود در باشید از کبایر و کبایر نیست الا میان نہی بی حقیقت و دعوے فاسد و انشارت باطل و اطلاق کردن عبارت و الفاظ ثم قال اللہ تعالی اِنَّ الشَّیَاطِیْنَ لَیُوْحُوْنَ اِلٰی اَوْلِیَآئِہِمْ لِیُجَادِلُوْکُمْ و گفت ہرگز نبیند کس سر خدا یتعالے نرسد اگر یک ذرہ دنیارا در دل او مقدارے باشد و چون بندہ صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از انکہ عمل کند و اگر اخلاص بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت کہ عمل کند و گفت شما تشنہ چیزرا دوست میدارید و از آن شما نیست نفس و روح و مال و گفت راحت در دنیا طلب مکنید کہ نیابید این در بہشت ست و گفت توکل آنست کہ خودرا در دریاے عبودیت افگنی و دل در خدست بستہ داری اگر ترا شکر کنی و اگر باز گیرد صبر و گفت عارف را ہیچ تیرہ نکند و ہمہ تیر گیہا بدو رد شن شود و گفت ہیچ چیز نافع تر نیست از عبادات از اصلاح خواطر و ہرگز اندیشہ درست شد بعد ازان ہر چہ بر و رود از افعال و احوال درست بود یحیی معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ فرمود در باش از صحبت سہ قوم یکے علماے غافل دوم قراء مداہن سوم متصوف جاہل و گفت سہ خصلت از صفت اولیاست اعتماد بر خدا در ہمہ چیز و بی نیاز بودن از دو در ہمہ چیز و رجوع کردن بدو در ہمہ چیز و گفت ہر کہ اعتبار نگیرد بمعانیہ مستغنی نگردد از نصیحت و گفت گمان نیکو بخدای نیکوترین گمانہاست چون باعمال نشستہ

مراقبت بود و چون بمعاصی و غفلت بود آرزو بود کہ او را در خطر اندازد و معیوب
آنکس است کہ مهمل گذارد روزگار خویش بہ بطالت و حیای بنده ندم است و حیای خدا
کرم است و تارک گناه برای شرم خدا کہ خدا می بیند به از کسی کہ ترک کند برای نفس
و ترس نفس گفت مرد حکیم نبود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در تو نگران نگرد
بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت بچشم شهوت و در درویشان بچشم
تواضع نه بچشم تکبر و گفت چون بنده انصاف خداوند از نفس خویش خدا تعالی
او را بیامرزد و گفت با مردمان سخن اندک گویید و با خدا بسیار و گفت دنیا
دکان شیطان است زنهار از دکان وی چیزی نه دزدی و دنیا خم شیطان است
هر که از وی مست شد هرگز بهوش نیاید مگر روز قیامت در ندامت و حسرت و گفت
دینار و درم کژدم است دست بران مکن تا افسونش نیاموزی و اگر نه هلاک شوی
و افسونش آنکه دل از او بر دوزی و گفت طلب دنیا عاقل را
نیکوتر از ترک کردن جاهل و گفت در تن فرزند آدم هزار عضو است هزار شر همه
در دست شیطان چون گرسنه شود و نفس را ریاضت دهد آنجا خشک شود و با تش
گرسنگی بسوزد و گر سنگی نور است و سیری نار و گفت هیچ بنده سیر نخورد تا خداوند را
بهر چیزی که بعد ازین نتواند دریافت و گرسنگی طعام خداست و گفتند بر مرید چه
سخت تر گفت همنشینی با اضداد گفت بنگر انس خویش بخلوت اگر انس تو بخلق بود
چون بروی آید بد و اگر بخدا بود همه جا تر ابر بود دشت و کوه و بیابان گفت
در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدور حقائق رضا
نماید و گفت با خوی نیکو معصیت زیان دارد و مقدار یک دانه دوستی به از هفتاد ساله

عبادت بی دوستی و گفت بلند ترین منزل طالبان خوف است و بلند ترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی اهل است و بلند ترین پرهیزگاری تواضع است
و توحید نور است و شرک نار و نور توحید جمله سیات و حد بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دو گونه بود یکی در ظاهر آنکه بخبند مگر بخدای
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از زهد سخاوت خیزد بملک و مال و از
حب سخاوت خیزد بنفس و روح و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه نیندیشد پشیمان
شود و گفتند بچه شناسم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا که
ایمن تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه همت نمیست بود و در پس
آنکه بخداوند خویش از جمله کائنات تونگر بود و زاهد تر آنکه یقین او بیشتر و محبت آنکه
به نیکوئی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه چیز است اول آنکه قدر دنیا بر دو از دل تو چنانچه سیم و
خاک برابر شود و دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان شوی از شادی گر سنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری شهوات راندن پس ازان ملازمت
مریدان کن دگر ندترا باین سخن چه کار و علامت خوشخوئی رنج خود از خلق برداشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاهدارد از حرام و تن از شهوات و باطن آباد دارد
بمراقبه دایم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هر چه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید باور سیدید یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زبان
ست و گفت تو هیکه میدانند که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که
از مهابت نظر بچیزی کنند جز آنکه وی فرموده است و گفت اشارت خلق بر قدر
یافت خلق ست و یافت بر قدر شناخت بود و شناخت بر قدر محبت بود پرسیدند
از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدایرا
بیشتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و نهان داشت طاعت و
گفت عزیز ترین چیز در دنیا اخلاص ست هر چند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم
بلون دیگر می آید و گفت اگر خدای را ایم باجمله معاصی به که با ذره تصنع و زاهد آنکه
طلب مقصود نکند تا وقتیکه وجود خود را منفقود نگرداند و غایت عبودیت آنست
که بنده او باشی در همه چیز و هر که بشناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل یا
ابو حفص حداد رحمة الله علیه گفت هر که اقوال و افعال خود را بهر وقتی
نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد و او را از جمله مردان نشمرند
پرسیدند دلی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوئی آفت سخن بداند هر چند تواند
خاموش باشد گرچه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خدا خواهد
تا دو چند عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنکه ترک هر چه تر ست بگوی و ملازم
باشی چیزیرا که ترا بدو فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و
نشان دوستان آنکه روز یکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد رود
از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و دلی آنکه اورا
قوت کرامات داده باشند و او را از ان غائب گردانند گفتند غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و بخیل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار ترک کند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم انداختن دنیاست برای کسی که بدان محتاج است و روی آوردن بخدا و نیکو
وسیلهٔ بنده را بخدا دوام فقر است و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هر که بعین رضا
در خود نگرد بست هلاک شد و خوف چراغ دل است آنچه از خیر و شر است در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوست تر از گرفتن ندارد و هر که
همیشه فضل خدا بیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش است با خدا و آنکه بفعل خود شاد بود مغرور است و هر که
داند که او را خواهند برانگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از سر خود خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هر که خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را ملازمت کن و گفت
روشنی تن بخدمت است و روشنی جان باستقامت است و گفت تقوی در حلال
محض است و بس و تصوف همه اوست و گفت عمل که شائبه بود از ریا بر تو فراموش
کنند و گفت نابینا آنست که خدای را نا شناسد و نه بیند آثار صنع خدای و بینا آنست که
از خدای بود نظر او بمکونات یکی از وصیت خویش گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات تراکردن دهند و گفت
در بغداد وفات اکابر را بخبا از فتوت سوال کردند گفت شما گوئید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی بخود نسبت ندهی گفت
نیکوست اما نزد من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف نا طلبیدن

جنید گفت در عمل آرید ای اصحاب تا ابوحفص گفت این سخن راست نیاید جنید
چون این بشنید گفت برخیزید ای اصحاب تا که زیادت آورد ابوحفص بر آدم و ذریت
او در جوانمردی حمدون قصار رحمة الله علیه گفت هر که محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید که زشتها را نزدیک
ایشان عذرها بود و نیکی را پس خطرے نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط نیفتی و هر که در سیرت های سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت ننگ نعمت
آنست که خود را طفیلی بینی و گفت بسنده است آنچه بتو میرساند بآسانی بی رنج
آنرا رنج در طلب زیاده است و گفت هر که پندارد که نفس او بهتر است از نفس فرعون
او کبری آشکارا کرده است و گفت ملامت ترک سلامت است و اگر مستی را
می بینی که می خسپد و ترا ملامت نکنی نباید که همان بلا مبتلا گردی پرسیدند از ملامت
گفت راه آن بر خلق دشوار است و تعلق آن طمع بگیرم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود یعنی در رجا چندان رفته که مرجیان ملامت کنند
و در خوف چندان سلوک کرده که قدریان و او هیئتی نشانه ملامت باشد
گفت من نیک خوئی ندانم مگر در سخاوت و بدخوئی را نشناسم الا در بخیل و هر که
خود را نیکی داند بخیل بود و تواضع آنست که کسی را نجوید محتاج نبینی نه در زبان
و نه در جان و هر گاه که فقیر تواضع را ترک کرد همه خیرات را ترک کرد و اصل
همه درد ها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار گفتن است و گفت اگر توانی که
کار خود بخدا باز گذاری بهتر از آنکه بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جزع نکند در مصیبت
مگر کسی که خدا را متهم داشته بود منصور عمار رحمة الله علیه ماروزی رسید

پرسید که عالم ترین خلق کیست و جاهل ترین که بود گفت عالم ترین خلق مطیع ترشان
بود و جاهل ترین ایمن عاصی فرمود که مردمان دو قسم اند یا نجود عارف بود یا بحق
آنکه نجود عارف بود شغلش مجاهده و ریاضت بود و آنکه بحق عارف بود شغلش
عبادت و طلب رضای او بود گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از عمر راحت یابی
وزبان را نگاهدار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالی
عنه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خامشی او
پیوسته چون در دنگر مداونه بینید چون بخوانند نشنود و چون مصیبتی رسد اندوه
نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسی نترسد و کسی امیدوار گفتند تو
مشتاق خدای گفت نه شوق بغایت بود چون حاضر شود کجا شوق بود گفت
علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت هر که ایمن تر بود بر نفس خود
هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده نفس خود را اندکی حیا بود و اندکی
خوف و هر که بخدا عارف تر از خدا ترسان تر و گفت اگر صلاح دل جوئی یاری خواه
بروی نگاهد شهت زبان گفت نافع ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تصنع
و تزین و ریا و گفت طاعت بر جهل ریاکار تر است از معصیت بر جهل و یقین
نور یست که مشاهده میکند بدان جمله امور آخرت و اخلاص آنست که چون عمل کنی
دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خویش
از هیچ کس مگر از خدای و چنان دان که کسی نیست در دو سرای زمین بجز تو و در
زمین و آسمان بجز او و دوای دل پنج است همنشینی اهل صلاح و
خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری وقت سحر نقل است که

سی وشش کس از اصحاب وی جمع شدند وسفرہ نہادند نان اندک بود
شیخ پارہ پارہ میکرد وچراغ برگرفت چون چراغ آوردند
پارہای برجای بود کہ کسی نخورده بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کردہ بود
عبدالرحمن حسین رحمۃ اللہ تعالے علیہ فتح موصلی را گفت چہار چیز
پیش من ست چشم وزبان ودل وہوا بچشم جائے منگر کہ نشاید وبزبان چیزے
مگو کہ خدا تعالی بخلاف آن مرا ندہ ودل نگاہدار از خیانت وکبر بر مسلمان وہوا
نگاہدار درسر وہیچ مگو واگر این چہار باین صفت نباشند خاکستر بر سر
باید کرد گفت دلہا موضع ذکر ست چون بانفس صحبت داشتند موضع شہوت
شدند وشہوت از دل بیرون نرود مگر از حسرتے بیقرار کنندہ ویا شوقے
بی آرام دہندہ گفت اندوہ مکن مگر بر چیزیکہ فردا ترا مضرتی بود وشاد مباش
الا بچیزی کہ فردا ترا شاد کند ونافع ترین خوف آن بود کہ از معصیت
باز دارد واندوہ دائم کند وفکرت را لازم تو گرداند در بقیہ عمر ہا جنید
بغدادی رحمۃ اللہ علیہ فرمود کہ اگر مرتضی یک سخن بکرامت نگفتی اصحاب
چہ کردندی وآن سخن آنست کہ از مرتضی علی رضی اللہ عنہ پرسیدند کہ خدایرا بچہ
شناختی گفت بدانکہ شناسا گردانید مرا بخود کہ او خداوندیست کہ شبہ او
نتواند بود بہیچ صورتی واورا نتوان یافت بہیچ حسی واورا قیاس نتوانکرد
بہیچ خلقی کہ او نزدیک ست در دوری خویش ودور است در نزدیکی خویش
وبالای ہمہ چیز ہاست ونتوان گفت کہ تحت او چیزیست واو نیست چون
چیزی نیست از چیزی ونیست در چیزے ونیست بچیزے سبحان اللہ آن

خدا انیکه او چنین است چنین نسبت هیچ چیز از غیر او و اگر کسی شرح این سخن دهد
مجلد ها بر آید فهم من فهم و گفت اگر من هزار سال بزیم از اعمال یکذره کم نکنم
مگر که مرا باز دارند و گفت روزگار چنان گذشتم که اهل آسمان و زمین بر من
گریستند باز چنان شدم که من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم که غیبت
نه از ایشان خبر دارم و نه از خود و ده سال بر دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل
مرا نگاه داشت اکنون بست سال است که من نه از دل خبر دارم و نه دل از من
و گفت درین راه قاطعان بسیار اند و بر راه سه دام مے اندازند دام مکر و استدراج
و دام قهر و دام لطف و از نهایت نیست مرد باید که فرق کند میان هر سه
دامها گفت چون قدرت معائنه کرد و صاحب آن نفس بکراهت تواند زد چون
عظمت معائنه شود از نفس زدن منع کند و چون هیبت معائنه شود آنجا کسی که
نفس زند کافر گردد و گفت نفس که بحفظ او از مرد برآید جمله حجابها و گناهان که
میان بنده و خدا است بسوزد و گفت خنک آنکسی که او را در همه عمر یکساعت
حضور بوده است و شریف ترین نسبت ها و بلند ترین آن اینست که با فکرت بود
در میدان توحید و گفت میان بنده و خدا چهار دریاست تا قطع نکند بحق نرسد یکے دنیا
و کشتی او زهد است و یکی آو میان و کشتی او دور بودن است و یکے ابلیس و کشتی او
بغض و یکے هوا و کشتی او مخالفت و گفت درمیان هو اجس نفسانی و وسواس
شیطانی فرق آنست که نفس بچیزے الحاح کند و تو منع کنی و او معاودت میکند
اگرچه بعد از مدتی بود تا وقتیکه بمراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلافے
اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند و گفت ابلیس مشاهده نیافت در طاعت

دادم مشاہدہ گم نکرد در زلّت گفت طاعت علّت نیست بدانچہ در ازل رفتہ
ولیکن بشارت می دہد بر انکہ در آنکار کہ رفتہ است در حق طاعت کنندہ نیکو
رفتہ است گفت مردان بسیرت مردان اند نہ بصورت گفت اساس آنست
کہ بمراد نفس قیام نکند و گفت غافل بودن از خدا سخت ترست از انکہ در
آتش شدن و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو ہیچ باقے
ماندہ بود و گفت نفس ہرگز با حق الفت نگیرد و ہر کہ نفس را بشناسد عبودیت بروے
آسان شود و ہر کہ گوید اللہ بمشاہدہ دروغ زنست و ہر کہ بشناخت خدا را ہرگز
شاد نشود و ہر کہ خواہد تا دین او بسلامت ماند و تن او آسوده و دل او بعافیت
گوا از مردمان جدا باش کہ این زمانہ وحشت سرا و خردمند آنست کہ تنہائی
اختیار کند و ہر کہ علم او بیقین نرسیدہ است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع
و ورع باخلاص و اخلاص بمشاہدہ او از مالکانست و اگر جملہ دنیا یک کس را بود
زیان نبود و اگر سر سوزن یک دانہ خرما کند زیان دارد و مرید صادق بی نیاز بود
از علم عالمیان و گفت چون حق تعالی بمردی نیکی خواہد او را پیش صوفیان افگند
و از قرایان باز دارد و نشاید کہ مریدان چیزی آموزند مگر انچہ در نماز بکار آید
و فاتحہ و قل ہو اللہ تمام سرا و ہر مرید کہ زن کند و علم نیاموزد از و ہیچ نیاید و ہر کہ
میان خود و خدا تعالی تو برہ پر طعام نہادہ است از مناجات ہرگز نیاساید
و خواطر چہار است یکی خاطر است از حق کہ بندہ را دعوت کند بحق و خاطر است از نفس کہ دعوت کند
بآرائش نفس و تنعم بدنیا و خاطر است از شیطان کہ دعوت کند بحقد و حسد و عداوت و خاطر است
از ملک کہ رغبت و قوت بخشد بطاعت و عبادت حق و گفت بلا چراغ عارفانست و بیدار کنندہ مریدان

وہلاک کنندہ خلافان وگفت ہمت اشارت ست از خدا و اراوت اشارت
فرشتہ و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارت شیطان و شہوت اشارت
نفس و لہو اشارت کفر و حق تعالی ہرگز صاحب ہمت را عقوبت نکند اگرچہ معصیت
رود بر دے و گفت ہر کرا ہمت ست او بنیا است و ہر کرا اراوت ست نابنیا ست
وگفت اجتماع چہار ہزار پیر طریقت ست کہ نہایت ریاضت این ست ہر گاہ
دل خود طلبی ملازم حق بینی و ہر کہ در سوء نفقت بحقیقت رسیدہ باشد
ازان ترسد کہ حظ از خدائے فوت شود بچیزی دیگر و مقامات بہ شواہد ست
ہر کرا مشاہدہ احوال ست او رفیق ست و ہر کرا مشاہدہ صفاتست او اسیر ست
کہ رنج انجا رسد کہ خودی بر جائے بود در شبانہ روزی ہزار بار بیاید مرد چون
فانی شد و شہود حقتعالے حاصل گشت امیر شد و سخن انبیا خبر باشد از
حضور و کلام صدیقان اشارت ست بمشاہدہ و اول چیزے کہ ظاہر شود
از احوال اہل احوال خالص شدن افعال ایشان بود ہر کرا سر خالص نبود ہیچ فعل او
صافی نبود و صوفی چون زمین باشد کہ ہمہ پلیدی بر وے افگنند و ہمہ نیکوی از وی بیرون
آید و تصوف از صفاست ہر کہ گزیدہ شود از ماسوی صوفی ست و صوفی آنست
کہ دل او چون دل ابراہیم سلامت یافتہ بود از دوستی دنیا و بجا آرندہ فرمان
خدا بود و تسلیم او چون تسلیم اسماعیل و اندوہ او چون اندوہ داؤد و فقر او
چون فقر عیسی و صبر او چون صبر ایوب و شوق او چون شوق موسی در وقت
مناجات و اخلاص او چون اخلاص محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام وگفت تصوف آنست
کہ ترا خداوند از خود بمیراند و بخود زندہ کند وگفت تصوف آن بود کہ با خدا باشی

بیعلاقہ و عارف راحالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آنست کہ در درجات
سیر کند و چنانکہ ہیچ چیز او را حجاب نگردد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است
بخدای تعالی و معرفت مکر خدا است یعنی ہر کہ پندارد کہ عارف است ممکور است مکر کردہ شدہ ۱۲
و معرفت وجد و جہل است در وقت حصول علم تو گفتند زیادت لکن گفت عارف و
معروف او ست و گفت علم آنست کہ قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکر ست
و علم با ثبات غدر است و آنچہ موجود است داخل مکر و غدر ست و گفت توحید خدای
منزہ داشتن قدم او بود از حدث یعنی دانی کہ اگرچہ سیل در دریا باشد امانہ دریا
باشد و گفت ہر محبت کہ بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود مگر در میان
دو تن اما چنان دو تن کہ یکی دیگری را گوید کہ ای من و چون محبت درست شود
شرط ادب بنہند حق تعالی حرام گردانیدہ است محبت بر صاحب علاقہ و گفت
محبت افراط میل ست بمیل و گفت بمحبت خدا بجائے نتوانی رسید تا جان در راہ
او سخاوت نکنی و انس با فتن بو عدہا و اعتماد کردن بران خلل ست در سخاوت و
اہل انس در خلوت و مناجات چیزہا گویند کہ نزدیک عام کفر نماید و ایشان در احوال
خویش بدان مزید یا بند و ہر چہ گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاہدہ غرق
است و وجد ہلاک و وجد زندہ کنندہ نہ ہست و مشاہدہ میراننده ہمہ مشاہدہ
اقامت ربوبیت ست و ازالہ عبودیت بشرط آنکہ تو در میان ہیچ نہ بینی و مراقبہ
آن بود کہ ترسندہ باشد بر فوت شدہ پرسیدند فرق چیست میان مراقبہ و حیا گفت
مراقبہ انتظار غائب ست و حیا خجلت ست از حضور مشاہدہ و گفت وقت
چون فوت شود ہرگز نتوان یافت و ہیچ عزیز تر از وقت نیست و ہیچ چیز را اولیا

سخت تر از نگاہداشت انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت و خصلت
صدق و افتقار بخدای در نہان و آشکار او نیکی اقتدا بسول خدا یتعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است ساکن شدن از لذت و اعتماد کردن بر حرکت چون این
ہر دو از تو گم شد حق عبودیت گذارده آمد و شکر آنست کہ نفس خود را از اہل نعمت
نشمرد و گفت شکر حالتی ہست و آن آنست کہ مرید نفس خود را بدان مطالبت کند
و باخذ الیستاده باشد بحفظ نفس و زہدی دست بودن ہست و خالی از مشغلہ آن
و حقیقت صدق آنست کہ راست گوئی در بہتر کاریکہ از و نجات نیابی مگر بدروغ
و ہیچکس نیست کہ طلب صدق کند کہ نیابد و اگر نیابد بہ بعضے یابد و صادق روزے
چہل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چہل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست کہ سوال نکند و معارضہ نکند و اگر کسی با ایشان معارضہ کند خاموش بماند
و صبر بازداشتن نفس را با خذ الجزع و فرو خوردن تلخی ما و روی نا ترش کردن
و توکل خوردن بی طعام ہست یعنی طعام در میان نہ بیند و توکل آنست کہ خدایرا باشی
چنانکہ پیش ازین نبودی و خدایرا بودی و پیش ازین توکل حقیقت بود اکنون
علم ہست و توکل نہ کسب کردن ہست و نہ ناکردن لیکن سکون دل ہست بوعدہ
حق تعالی و یقین آنست کہ عزم رزق نکنی و اندوہ رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست کہ بعملی کہ در گردن تو کردہ اند بدان مشغول شوی کہ بیقین
او رزق تو بتو میرساند و فتوت آنست کہ با درویشان نقار نکنی و با تونگران
معارضہ نکنی و جوانمردی آنکہ با رخود بر خلق ننہی و آنچہ داری بذل بکنی و تواضع
آنکہ تکبر نکنی بر اہل ہر دو سرائے و مستغنی باشی بحق تعالے و خلق چہار ست سخاوت

و الفت - و نصیحت و شفقت و صحبت با فاسقان نیکوئے بہ از انکہ با قرار
بدعوی و حیا دیدن آلائے اوست و دیدن تقصیر خود پس ازین ہر دو حال حالتے
زاید کہ آنرا حیا گویند و گفت عنایت پیش از آب و گل بودہ است و حال چیزیست
کہ بدل فرود آید اما دایم نبود و رضا دفع اختیار است و نیز آنکہ بلاء را نعمت
شمری و گفت فقر دریائے بلا است و فقر خالی شدن دل است از اشکال و
خوف آنکہ ترک کنی ہوا از خوف و ترک عملی گیری بغیر شوق و گفت صوم نصفی
از طریق است و توبہ را سہ معنی است اول ندامت دوم عزم بر ترک معاودت
سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر
است در ذکر و ذکر در مشاہدہ مذکور و امین بودن مرید را از مکر پیر بود و اصل را
کفر و تصوف صافی کردن دل است از مراعبت خلقت و مفارقت از طبیعت
و فرومیرانیدن بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرود آمدن در صفات
روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی و بکار داشتن آنچہ اولے تر اللہ اید و نصیحت کردن
جملہ امت و وفا بجا آوردن بر حقیقت و متابعت پیغامبر در شریعت و صوفیان
قومی اند قائم بخدا و ند چنانکہ ایشانرا نداند الا خداوند تعالے پرسیدند از ہمہ زشتی ہا
صوفی را چہ زشت تر گفت بخل و سوال کردند از توحید گفت آنکہ ناچیز نگردد
در وے رسوم و ناپیدا شود مر وے علوم و خدا بود چنانکہ بود و ہمیشہ باشد بفنا و
نقص گرداورا نیابد باز گفتند کہ توحید چیست گفت صفت بندگی ہمہ ذلت
و عجز و ضعف و استکانت و صفت خداوند ہمہ عز و قدرت ہر کہ این حد او اند کرد
با آنکہ کم شدہ است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین است گفتند چگونہ

گفت آنکه بشناسی که حرکات وسکنات خلق فعل خداست کسے را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا ما دون او را گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهر او مجرد بود
از اعراض و باطن او از غرائض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب
بدل صفات محب بنشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود که حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت درین چند درجه است تفکر است در آیات خدا و از او
معرفت زاید و تفکر است در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکر است در وعد خدا
و عذاب و از و هیبت زاید و تفکر است در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون
بنده جمله اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جمله از خدا بیند و قیام جمله بخدا بیند
و مرجع جمله بخدا بیند چون انیهه او را تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیده باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبه گفت حال است که مراقب انتظار میکند
آنچه از و فوت شود لاجرم حالتی بود چنانکه از شبخون کسے ترسد و نخسپد
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفات صادقان
است و صادق آنکه او را چنان بینی که شنیده باشی و همه عمر ش همچنان یابی
که یکبار خبر او بتو رسیده باشد و صدیق آنکه پیوسته بود و صدق او در افعال و
و اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا بیست از فعل خویش و
اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت است در هر نفسی و شفقت

بر خلق آنست که بطوع و رغبت بایشان دهی آنچه طلب کنند و بار آن بر ایشان
نهی که طاقت ندارند و سخن نگوئی که ندانند و علامت آنست که از نفس عزلت
گیری و عزیز ترین خلق کیست گفت درویشی است راضی و صحبت با کسی
دارید که هر نیکی که با تو کرده بود فراموش بود و گفتند هیچ فاضلتر از گریستن هست
گفت گریستن بر گریستن گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود
از عمل و مراد در رعایت حق بود و گفتند راه بخدا چگونه بود گفت دنیا را ترک گیری راه
یافتی و خلاف هوا کردی بحق پیوستی و گفتند بگوئی که حجاب سه است نفس و خلق
و دنیا گفت این سه عام است و خاص تر سه است دید طاعت و دید ثواب و دید
کرامت و گفت زلت عالم میل است از حلال بحرام و زلت زاهد میل از بقا بفنا
و زلت عارف میل است از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل
مومن و منافق گفت دل مومن در ساعت هفتاد بار بگردد و دل منافق هفتاد سال
بر یک حال ماند عمر بن عثمان مکی رحمة الله علیه فرمود بر تو باد که پرهیز کنی
از تفکر کردن در چیزی از عظمت خدا تعالی و در چیزی از صفات خدای که
تفکر در خدای معصیت است و کفر و تصوف آنست که بنده در هر وقتی مشغول بچیزی بود
که در آن وقت اولی تر بود و گفت صبر در ایستادن بود با حق تعالی و گرفتن بلا با خوشی
و آسانی ابو سعید خراز رحمة الله تعالی علیه فرمود چون بنده بخدا رجوع
کند و تعلق بخدا گیرد و در قرب خدا ساکن بود فراموش کند نفس خود را و ماسوی الله
را اگر او را گویند از کجائی و چه خواهی او را خوشتر از آن نبود که گوید الله و این
عبارت ترجمه این سخن اوست که گفت اِنَّ عَبْدًا رَجَعَ اِلَی اللهِ وَتَعَلَّقَ بِاللهِ وَسَکَنَ

فی قرب اللہ و قد نسی نفسہ ما سوی اللہ فان قلت لہ من این انت و انی تشتہی تزید
لم یکن لہ جواب غیر اللہ و گفت سالها با صوفیان بودم هرگز میان من و ایشان
مخالفت نبود زیرا که هم با ایشان بودم و هم با خود و گفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم که طاقت قرب ندا شتم چون لقمان علیه السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشته را بخواب دیدم که از آسمان
می آیند پرسیدند که صدق چیست گفتم که الوفاء بالعهود گفتند صدقت و شبی
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را دیدم فرمود که مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
که دوستی خدا مرا مشغول کرده است از دوستی تو فرمود هر که خدای را دوست
دارد مرا دوست داشته بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا بر گرفتم تا او را بزنم هاتفی
آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چه کنم شما بیندا خته اید آنچه من مردمان را بدان می فریبم گفت آن چیست
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفه ست که بدان مرا خود دریابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر به بد دلی با خدای معامله مکن در روزی در بیابانی گرسنگی غالبه کرد
نفس گفت از خدا طعام خواه گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواه قصد کردم
تا صبر خواهم عصمت حق مرا دریافت آوازی شنیدم که کسی میگوید این دوست ما
میگوید که من بد و نزدیک ام و مقرر است که ما آنکس را که سوی من آید ضایع نگذاریم
تا از ما قوت و صبر میخواهد و عجز خود پیش می آرد و پندارد که نه او ما را دیده و نه ما او را
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواستگی آنها محجوب شد و روزی در کنارهٔ دریا جوانی دیدم

مرقع پوشیدہ و مخبرہ آویختہ گفتم سیمای او عیانست و معاملت او نہانست کہ در وے
نگرم گفتم از رسیدگانست چون در مخبرہ می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا پرسم
از کیانست گفتم ای جوان راہ بخدا چیست گفت دو است راہ خواص و راہ عوام تو از
راہ خواص چہ کار کہ خبر نداری و راہ عوام این است کہ می پرستی و معاملت خود
را علتہ وصول بحق می نہی مخبرہ را آلت حجاب می شمری ابو سعید گوید ای عجب آنکہ
در ہمہ خدای را محسن بداند چگونہ دل بدو نسپارد کہ دلہا محول اند بر دوستی
محسن و گفت دشمنی فقر العضے با بعضے از غیرت حق بود کہ با یکدیگر آرام نگیرند
و روا ندارد کہ ایشان را در ہیچ کار راحتی بود الا بدو و گفت ہر کرا دوست دارد
در ذکر بروی کشادہ گرداند چون بندہ در ذکر لذت یافت در فتوت بروے
کشادہ کند پس در سرائے فردانیت فرود آورد و جلال و عظمت مکشوف
گرداند تا فانی شود از خود و باقی ماند او بی او و در حفظ خدای افتد و گفت
اول مقام اہل معرفت تمیز است با فقر پس سرور است با اتصال پس فناست با بقا
پس بقاست با انتظار نرسد ہیچ مخلوق بالاتر ازین اگر کسے گوید پیغامبر علیہ السلام
نرسید گویم رسید اما در خور خویش و گفت ہر کہ گمان برد کہ بجہد بوصل حق برسد
او خود را در رنج بی نہایت افگند و ہر کہ گمان برد کہ بی جہد بوے رسد او
خود را در تمنای بیغایت اندازد و گفت فنا فنای بندہ باشد از رویت بندگی
و بقا بقای بندہ باشد در حضور الٰہی و فنا متلاشی شدن است بحق و بقا
حضور است با او و حقیقت قرب پاکی دل است از ہمہ چیز و آرام دل است
با خدا تعالی و اول توحید فانی شدن است از ہمہ چیز دل مرد را و بجدای با کسے

بجهلگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری میخواهد از همه چیز و چون برسد
مستغنی گردد از همه چیز و بد و محتاج گردد در همه چیز و حقیقت قرب آنست که
بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت گفتند عارف را
گریه بود گفت تا که در راه باشد چون بحقائق قرب رسد طعم وصال نچشد گریه
زائل گردد و گفت عیش زاهد خوش نبود که نجود مشغول بود و گفت خلق عظیم
آنست که او را هیچ همت نبود جز خدا یتعالے و توکل اعتماد دل است بر خدا یتعالے
و نیز توکل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطرب
شود و در نیابد که سکونش نبود یا سکونش بود و در قرب یابد که هرگز بش
حرکت نبود و گفت هر که محکم نکند در انچه میان خود و خدا است بتقوی و مراقبه
و بکشف و مشاهده نتواند رسید و گفت غره مشوید بصفای عبودیت که
منقطع است از نفس و ساکن است با خدا یتعالے پرسیدند که چونست که حق تو انگران
بدر ویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه انچه ایشان دارند حلال نبود
دوم آنکه موافق نباشد بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند و
گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که بر گیرد ترا ابو الحسن نوری
رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است
نه رسوم اگر علوم بودی تعلم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی بلکه
اخلاق است تخلقوا باخلاق الله تعالے و بخلق خدای بیرون آمدن نه بر سوم
دست دهد نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیب ها ست نفس است برای نصیب حق
و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و دشمنی

دنیاست و دوستی مولی ابو عثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ فرمود مرد تمام نشود
تا در دل او چہار چیز برابر نگردد منع و عطا۔ ذل و عز و گفت عزیز ترین سہ چیز است
عالم کہ سخن او از عمل بود و مریدی کہ او را طمع نبود و عارفی کہ صفت حق کند
بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی ست و بسندکردن بعلم خدای تعالی
و گفت خلاف سنت را در ظاہر علامت ریا، باطن بود و صلاح دل در
چہار چیز ست در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و
گفت ہر کہ زاہد شود در نصیب خویش از راحت و عزت و ریاست دلی
فارغ تر پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل اوست
و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور کرداند و صابر آنکہ خو کردہ بود
بکارہ کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در انچہ در دل آید از معانی
و اخلاص و اصل تواضع سہ چیز ست از انکہ بندہ از جہل خویش یاد کند و از انکہ
از گناہ خویش یاد کند و از انکہ از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکہ اندیشہ
و قصد کار فردا اندک بود و گفت ہر کہ وحشت و غفلت نچشیدہ بود حلاوت انس
نیابد و تفویض آن بود کہ علمی کہ ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمہ رضاست
و الرضا باب اللہ الاعظم و علامت سعادت آنکہ مطیع باشی و مے ترسی و نباید کہ
مردود باشی و شقاوت آنکہ معصیت کنی و امید داری کہ مقبول باشی و گفت
حقیر داشتن خلق بیماریست صعب کہ ہرگز درمان نپذیرد و اصل عداوت سہ چیز است
طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و اخلاص آن بود
کہ نفس را در آن حظ نبود در ہیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص بر ایشان رود نہ ایشان بود و ایشان طاعت ما را چیزی نمی شمرند
و اخلاص صدق نیت است با حق تعالی و ایشان رویت خلق است بدوام نظر
با حق ابو محمد رویم رحمۃ اللہ تعالے علیہ فرمود حاضر بر سہ وجہ بود حاضر بسیت
شاہد و عبد لاجرم دایم در ہیبت بود و حاضر بسیت شاہد و عبدہ دایم در غربت بود
و حاضر بسیت شاہد حق لاجرم دائم در طرب بود و گفت حق تعالی ترا گفتار و کردار
روزی کناد و انگاہ گفتار باز گیرد و کردار تبو باز گذارد کہ نعمتے بود و بر عکس
مصیبتی بود و چون ہر دو باز گیرد آفتے بود و گفت تصوف مبنی است بر سہ
خصلت تعلق ساختن بر فقر و افتقار و محقق شدن ببذل و ایثار و ترک کردن
اعتراض و اختیار و توحید آنکہ فانی شوی در ولاے او از ہواے خود و در
جفاے او از جفاے خود تا فانی شود کل در کل و توحید محو آثار بشریت است و
تجرید انکہیت و قرب زایل شدن متعرضات است و انس آنکہ وحشتے در تو
پدید آید از ماسوی اللہ و از نفس تو نیز و انس سرور دل است بجلاوت خطاب
و انس حلاوت گرفتن است بخدای از غیر خدای و محبت وفا است با
وصال و خدمت است با طلب وصال و یقین مشاہدہ است و فقر آنست کہ
نگاہدار دسر خود را و گوشہ دار و نفس خود را و بگذارد فرائض خدا را و صبر ترک
شکایت است و شکر آنکہ انچہ توانائی بود دران بکنی و توبہ آن بود کہ توبہ کنے
از توبہ خود و تواضع ذلیلی قلوب است در خلیلے علام الغیوب و نفس زدن در
اشارت حرام است و در خطرات و مکاشفات و معاینات حلال و زہد حقیر داشتن
دنیا است و آثار او از دل سترون و خالف آنست کہ از غیر خدا نتر سد

و رضا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارد نگوید که از چپ می آید
و رضا استقبال کردن احکام است بدل خوشی و اخلاص در عمل آن بود که در
هر دو سرای بعوض چشم ندارد آبو عبد الله خفیف از وی وصیت خواست
گفت کمترین کاری درین راه بذل روح است اگر این نخواهی کرد بتر مات
صوفیان مشغول مشو خواجه ابن عطار رحمة الله علیه فرمود بهترین
عمل آنست که کرده اند و بهترین علم آنست که گفته اند هر چه گفته اند مگوی و
هر چه نکرده اند مکن و گفت مرد را که جویند در میدان علم جویند یا در میدان حکمت یا
در میدان توحید اگر درین سه میدان نبود طمع از دین او گسسته کن و گفت دعوی کردن
در خداوندی اشارت کردن بخدا و سخن گفتن از خدای از صفات دروغ زنان است و
گفت نفسهای خود را در راه هوای نفس صرف مکن بعد ازان هر چه خواه آن کن و افضل
طاعات گوش داشتن حق است بر دوام اوقات و گفت اگر کسی بست سال قدم
در نفاق زند و درین مدت برای نفع برادری یک قدم بردارد فاضلتر از انکه
شصت سال عبادت با خلاص کند و ازان نجات نفس خود طلبد و هر که خود را
به ادب سنت آراسته دارد حق تعالی دل او را بنور معرفت منور گرداند و گفت
هیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانها در اخلاق و گفت صحیح ترین عقلها
عقلی است که موافق توحید بود و بدترین طاعت آنست که از و عجب خیزد و
بهترین گناه آنست که پس ازان توبه در آید و آرام گرفتن با سباب مغرور
شدن است و ایستادن بر احوال بریدن از محل احوال بود و گفت هر که
اول مدخل او بهمت بود بخدای رسد و هر که اراده خود با آخرت رسد و هر که را

که آرزوی بود بدنیا رسد و هر چه بنده را از آخرت باز دارد دنیا بود بعضی
را دنیا سرای بود بعضی را تجارتی و بعضی را عزّی و خلعه و بعضی را علم و
مفاخرتی بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را
شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گرفتن براحت
و گفت سرشت نفس بر بی ادبی است بنده مامور بملازمت ادب است هر که عنان
او گشاده کند در فساد با او شریک بود پرسیدند بر خدای چه دشمن تر گفت
رویت نفس و حالهای او و عوض حسبتن بر فعل خویش و گفت قوة منافق خوردن
و آشامیدن بود و قوة مومن ذکر و جهد مومن و گفت در میان بنده و خدا
انصاف در سه منزل است استعانت و جهد و ادب استعانت از بنده و قوة
دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت
از خدا و گفت هر کرا از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند
و گفت هلاکت اولیا بلحظات قلوب است و هلاکت عارفان بخطرات اشارت
و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف گردد ربوبیت در سر
و صاحب آن نفس زند آن سر حرام گردد بر دو هر گز باز نیاید و گفت همت این بود که در دنیا نبود دنیز
همت آنست که هیچ از عوارض آن را باطل نتواند کرد و گفت زندگی محبت بدل است و زندگی مشتاق
بشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بزبان و زندگی صاحب تعظیم بنفس و زندگی صاحب همت
بانقطاع از نفس و این زندگی سوختن و غرق شدن بود اگر کسی گوید زندگی موحدان
بزبان چگونه بود گوییم باطنش همه توحید گرفته یکذره از باطنش خبر نه جز آنکه زبان
می جنباند چنانکه بایزید گفت سی سال است که مابایزید را می خواهم و نمی یابم

وزندگی صاحب تعظیم نفس چنان بود که بالش از کار رشده بود و نفسی مانده و
زندگی صاحب همت منقطع شدن نفس آن بود که اگر دران هیئت نفس نه ها
شود چنانچه لی مع الله وقتست و گفت علم چهارست علم معرفت و علم عبادت
و علم عبودیت و علم خدمت و گفت وجد انقطاع اوصافست تا نشان
ارادت نماند همه اراده بود و نشان ثبوت محبت برخاستن حجابست میان
قلوب و علام الغیوب و گفت بزرگترین هیبتست و حیا چون ازین هر دو
دور نماند از هیچ دور نماند و گفت عقل آلت عبودیتست نه اشراق ربوبیت
و توکل حسن التجاست بخدا یتعالی و صدق افتقار بدو و توکل آنست که تا شدت
فاقه در تو پدید آید هیچ باز نگیری و از حقیقت سکون بیرون نیائی و معرفت را
سکه رکن بود حیا و هیبت و امن و اخلاص آنست که خالص بود از آفات و
تواضع قبول حق بود و تقوی ظاهریست و باطنی ظاهری نگاهداشت حدهاست
و باطنی اخلاص و نیت پرسیدند ابتدای این کار و انتهای چه بود گفت ابتدایش
معرفت و انتهایش توحید و گفت ادب ایستادن است بر مراقبت باطن چه نیکو
داشته اند گفتند چگونه بود گفت آنکه معامله با حق با ادب کند پنهان و آشکارا
گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام گفتند که شوق چه بود گفت
سوختن دل بود و پاره شدن جگر پرسیدند شوق برتر بود یا محبت گفت محبت
زیرا که شوق از وی خیزد با اصحاب خود گفت که درجه مرد بچه بلندتر گردد بعضی گفتند
بکثرت صوم و بعضی گفتند بدوامست صلوة و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه
و سوازنه بذل مال گفت بلندی نیافت آنکه یافت الا بخوی خوش بجمار پای

دراز کرده گفت ترک ادب میان اهل ادب ادبست یکی گفت غزلی خواهم گرفت
گفت به که خواهی پیوست چون از خلق می بری گفت چه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن با حق مشغول باش عبدالله بن الجلاء رحمة الله علیه سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مردی مستحق اسم فقر
گردد گفت آنگاه که از و هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بر دی ببندد روز هیچ ننویسد و گفت هر کرا مدح و ذم یکسان بود
زاهد هست و هر که بر فرائض قیام نماید با اول وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق بهیچ چیز
باز نگردد و زاهد آنکه بدنیا بچشم زوالی نگردد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود بآسانی
از و بر تواند داشت و هر که تفرقه ای با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورد و صوفی فقیر ست مجرد از اسباب و خائف آنکه از غمها ایمن بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن مقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند
ابراهیم ابن داؤد رحمة الله علیه فرمود معرفت اثبات حق ست بیرون از شش جهت
و هم بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعت ست و متابعت رسول و ضعیف ترین
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود هیچ قیمت ندارد و اگر بر خدای
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او و در معنی آنکه سوال نکنند

ومتابعت کردن ورد ہا از شروط رضا نیست و توکل آرام گرفتن بود بر انچہ
خدا تعالی ضمان کردہ است و انچہ کفایت ہست میرسد بی رنج اما مشغولی و
رنج در زیادہ طلبی ہست و گفت بسندہ است در دنیا و چیز صحبت فقیر و خدمت
ولی یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ گفت غایت تواضع آنکہ ہر کرا بینی
چنان دانی کہ از تو بہتر ہست و علامت تواضع آنکہ سخن حق قبول کنی و رفو کہنے
با کسی کم فروتر بود و بزرگ داری آنرا کہ بالاتر بود و در رتبت و اگر لیل یعنی اعتمال
کنی و خشم فرو خوری و ہر جا رجوع بخدا کنی و بر تو نگران تکبر کنی و ہر چہ
رسد شکر کنی و گفت محو نکند شہوات را از دل مگر خوفیکہ مرد را برانگیزد و بی اختیار
کند و شوقیکہ مرد را بی آرام کند یکے پرسید از جمع و تفرقہ گفت جمع جمع گردانیدن
دل ہست در معرفت و تفرقہ متفرق گردانیدن در احوال و گفت نماز جماعت
بر تو فریضہ نیست طلب لقمہ حلال فرض ہست کہ بلقمہ حرام ہیچ طاعت نور ندہد
ابو یعقوب نہرجوری رحمۃ اللہ علیہ گفت ہر کرا اسیری بطعام بود ہمیشہ گرسنہ
بود و ہر کہ تو نگر بمال بود ہمیشہ درویش بود و ہر کہ در حاجت قصد بخلق کند ہمیشہ محروم
بود ہر کہ در ہمہ کار یاری از خدا نخواہد ہمیشہ مخذول بود و عارف ترین آنست کہ
متحیر بود و عارف بحق نرسد مگر کہ دل بریدہ گرداند از سہ چیز علم و عمل و غلوت
یعنی درین ہر سہ از ین ہر سہ بریدہ شود یکے پرسید کہ عارف تاسف خورد
بچیزی گفت عارف ہیچ نہ بیند جز خدای تا بروی تاسف رود گفتند بکدام چشم
نگرد گفت بچشم فنا و زوال و متوکل آنست کہ رنج و مئونت خود از خلق گرفتہ است
نہ کسی را مدح کند نہ ذم از انکہ نہ بیند منع و عطا جز از خدای گفت جمع آن ہست کہ

تعلیم داد آدم را از اسماء و تفرقه آنکه ازان دل پراگنده شد گفتند طریق
بخدای چونست گفت دور بودن از جهال و صحبت داشتن با علماء و دائم بذکر بودن
و استعمال علم کردن و گفت اهل توکل اوقاتی دارند در غلبات اگر در انوقت
بر آتش رونده خبر نیابند و آتش بمضرت نرساند و از تغیرات تارک ایشان را
مجروح گرداند لم نیابند و نیز بود که اگر پشه بگزد تغیر کند و باندک حرکت از جا برونند
سمنون محب رحمة الله علیه از فقیر سوال کردند گفت فقیر آنست که بفقرا
انس گیرد چنانچه جاهل بنقد و از نقد چنان وحشت بود که جاهل را از فقر و تصوف
آنست که هیچ در ملک تو نباشد و گفت چیزی دقیق تر از محبت نیست و از و
عبارت نتوان کرد گفتند چرا محبت را بلا مقرون کرده گفت فرمود رسول صلی الله
علیه وسلم قرنت المحبة مع المحنة کی لا یدخلها کل سفلة یعنی محبت را با محنت
قرین کردند تا هر سفله و سست قدمی دعوی محبت نکند چون بلا بیند بهزیمت نشود
ابو محمد مرتعش رحمة الله تعالی علیه گفت هر که گمان برد که فعل او را
از آتش نجات دهد یا به بهشت رساند خود را در خطر انداخته است و هر که اعتماد
بر فضل دارد او را به بهشت رسانند و آرام گرفتن باسباب منقطع شدن است
از مسبب الاسباب پرسیدند بچه چیز دوستی حق تعالی حاصل توان کرد گفت بدشمنی
آنچه خدای تعالی دشمن گرفته است و آن دنیا است و نفس و گفت درست کردن معاملات
بدو چیز است صبر و اخلاص صبر بردی و اخلاص در دی و مخلص چون دل بحق دهد
سکوت بار نرود چون بخلق دهد فکرت باشد و تصوف حسن خلق است و تصوف
حالتیست که غایب گرداند صاحب آنرا از گفتگوی دی و می برد تا بخدای و از انجا

بیرون گرداند تا خدای همانا دلبست شود و گفت این منتهی است که جداه
با هزل آمیخته بگردانید و گفت عزیزترین نسبتی فقر آن بود که باقه نشیند
پس چون بینی که فقیر از فقیه جدا شود این فقیه یقین دان که از حلاوت خالی نیست
از وی وصیت خواست گفت پیش کسی روید که از من بهتر باشد و مرا کسی گزارید
که از شما بهتر باشد ابو عبد الله محمد بن الفضل رحمة الله علیه او عثمان حیری
نامه نوشت که علامت شقاوت چیست گفت سه چیز است یکی آنکه حق تعالی علم دهد
واز عمل محروم کند دوم عمل دهد واز اخلاص محروم کند سوم صحبت صالحان
روزی کند واز حرمت داشت ایشان محروم کند گفت عجب دارم از آنکه هوای
خود بجانه اورد و دوزیارت کند چرا قدم بر هوای خود ننهند تا بدو رسد گفت راست
در خلاص است از آرزوهای نفس گفت محبت ایثار است وصفت محبان
حق که محبت ایشان بر معنی ایثار بود بعد ازین معاملت ایشان بر چهار منزل بود
یکی محبت دوم هیبت سوم حیا چهارم تعظیم و گفت مرید چون بگوشه خاطر در دنیا
نگرد تو دروی ننگر که او مرتد طریقت شد و گفت صوفی آنست که صافی شود از بلاها
و غائب شود از جمله عطاها و گفت ایثار از اهدان بوقت بی نیازی بود و ایثار جوانمردان
بوقت حاجت و زهد در دنیا ترک است اگر بتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری
ابو الحسن بوشنگی رحمة الله علیه سه چیز مروت چیست گفت دست داشتن
از آنچه حرام است تا مردی باشد بر کرام الکاتبین پرسیدند از تصوف گفت کوتاهی امل
و مداومت بر عمل و لذ فوت پرسیدند گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت دایم بودن
و از نفس خود بظاهر چیزی ندیدن که مخالف باطن بود و توحید آن بود که بدانی که ماند او

هیچ ذاتی نیست و اخلاص آنست که کرام الکاتبین نتواند نوشت و شیطان آنرا تباه نتواند کرد و آدمی بروی مطلع نتواند شد گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه نان از پیش خود خوری و لقمه خود بجای بآرام دل و بدانی که آنچه ترا است از تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدایتعالی او را رفیع القدر گرداند و هر که عزیز داشت خدای او را خوار گرداند یکی دعا خواهست گفت حق تعالی از فتنه تو ترا نگاهدارد **محمد بن علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه** چندان ادب داشت که بین عیال خود هم بینی پاک نمیکرد و فرمود که چون مرد بسی ریاضت کشید و آداب ظاهر بجا آورد و تهذیب اخلاق حاصل کرد و انوار طاعت ها در دل او ریاید و سینه منشرح گردد و نفس او بفضای توحید در آید و بدان شاد شود لاجرم ترک غربتی گیرد و در سخن آید و فتوحی که او را درین راه روی نموده بود بشرح دهد تا او را بسبب آن گرامی دارند و او غره شوند تا نفس اینجا فریفته شود و همچو شیری از درون او بجهد و بر گردن او نشیند نفس که بفضای توحید رسید هزار بار خبیث تر و مکار تر شد از آنکه اول بود و هرگز در قید نیاید از آنکه در اول بسته بود و اینجا گشاده و منبسط و اول آن از ضیق بشریت آلت خود ساخته بود و اینجا از وسعت توحید آلت خود سازد پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا بر نفس ظفر یابی و از دین آفت که گفتم حذر کنی که شیطان در درون بسته است و گفت هر کرا یک صفت نفسانی مانده است چون مکاتبی بود که یکدرم اگر بر وی باقی بود او آزاد نبود و آنرا که آزاد کرده باشند در وی هیچ نمانده باشد این کس مجذوب بود که حق تعالی او را از بندگی نفس آزاد کرده بود پس آزاد حقیقی او بود و گفت مجذوب را منازل هست بعضی را ثلث

نبوۃ دہند و بعضی را تصفی و بعضی را زیادت از نصف تا بجائے رسد کہ در مجذوبی
افتد کہ حظ از نبوت بیش از ہمہ مجذوبان بود و او خاتم الانبیاء بود چنانچہ محمد
صلے اللہ علیہ وسلم خاتم الانبیاء بود و آن مجذوب تواند کہ مہدی بود علیہ السلام
و درست تر نشان اولیا آنست کہ از اصول علم سخن گوید یکی گفت آن چگونہ
بود گفت علم ابتداء بود و علم مقادیر و علم عہد و علم میثاق و علم حروف
این اصول حکمت است این علم ببزرگان اولیا ظاہر شود و کسی از ایشان
تواند قبول کردن کہ ابلیس را از ولایت او حظے نبود گفتند اولیا از سوء
خاتمت ترسند گفت بلے ولیکن آن خوف خطرات بود و دور نبود کہ حقتعالے
دوست ندارد کہ عیش خوش را بر ایشان تیرہ گرداند و مشغول بذکر چنان
بود کہ از وسوال نتوان کرد و این مقام بزرگ تر از ان ست پرسید ند از تقوے
و جوانمردی گفت تقوی آنکہ در قیامت کسی دامن تو نگیرد و جوانمردی آنکہ
تو دامن کسی نگیری و گفت ہر کہ در طریقت افتاد و را با اہل معصیت ہیچ
انکار نماند و ہر کہ از چیزی بترسد از وی بگریزد و ہر کہ از خدای ترسد در وے
بگریزد اصل مسلمانی دو چیز است یکی دید سبب دوم خوف قطعیت گفت
بر ہیچ گم کردہ غم نباید خورد کہ ہر گم کرد نیست و ہر کرا ہمت دینی باشد ہمہ کارہا
دنیا دی ببرکت وی آسان شود و اگر ہمت دنیا وی باشد ہمہ کارہای دینی
دی بشومی آن دنیا وی گردد و ہر کہ بسند کند از علم سخن بی زہد در زندقہ افتد
و ہر کہ بسند کند بفقہ بی ورع در فسق گرفتار شود و ہر کہ با وصاف عبودیت
جاہل بود با وصاف ربوبیت جاہل تر بود گفت منیخواہی کہ ببقای نفس خود

حق را شناسی هرگز نتوان شناخت و بدترین خصلت مرد دوستی کبر است و اختیار
در کار ها کبر از کسی لائق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار کسی که علم او بی جهل
بود بسنده است مرد را این عیب که شاد میکند او را آنچه زیانکار اوست و
گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را توکل باید و
گفت مراقبت کسی را باید کرد که هیچ از نظر او غائب نیست و شکر آن را که نعمت
او از تو منقطع نیست و تضرع کسی را که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتواند کرد
و جوانمردی آنست که راهگذری مقیمی بر تو یکسان بود و حقیقت محبت با حق دوام
انس است بذکر او ابوبکر وراق ترمذی رحمة الله علیه گفت خیر دنیا و آخرت
در اندک مال یافتم و شر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان گفت
از روزگار آدم تا اینوقت هیچ فتنه ظاهر نشد مگر بسبب آمیختن با خلق و سلامت
نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه کرد یکی وصیت خواست گفت سنگی برگیر و دو پای خود
بشکن و کاردی برگیر و زبان خود ببر گفت طاقت این که دارد گفت آنکه زبانش
مهار او در نطق آرد و گوش همت او از خدای نشنود باید که زبان ظاهر او گنگ بود
و گوش صورت او کر این زبان بریدن و پای شکستن دست دهد اول نشان حکمت
خاموشی است و سخن گفتن بقدر حاجت و ضرورت و خاموشی عارف نافع تر بود و
کلام او خوشتر گفت خدای تعالی از بنده هشت چیز میخواهد از دل و دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خدای و از زبان دو چیز اقرار کردن بتوحید و رغبت کردن با
خلق و از اندام دو چیز طاعت و اشتغال بخدای و یاری دادن بمومنان و از خلق
دو چیز صبر کردن در حکم خدا تعالی و کرم با خلق خدای و هر که بر نفس خود عاشق شد

ثقیل السماع

کبر و حسد و خواری و مذلت بدو عاشق شد گفت اگر طمع را گویند پدرت چیست
گوید در مقدور شک آوردن و اگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان و
گفت که شیطان میگوید که من ابدا نمیتوانم که اول بار مومن را بکافری وسوسه کنم
اول شهوت حلال حریص می کنم چون بدان حریص شد هوا بروی چیره گردد و
قوة گیرد آنگاه بمعاصی وسوسه کنم تا مر آسان تر شود آنگاه بکافری وسوسه کنم
و گفت پنج چیز همیشه با تو اند خدای و نفس و شیطان و دنیا و خلق با خدا
موافقت باید کرد و بهر چه وی کند بسند کار باشی و با نفس مخالفت و با شیطان
بعداوت و با دنیا بحذر و با خلق بتلطف اگر این کنی رستی و الا هلاک گشتی گفت
تا از مخلوق نبری و از ایشان نگریزی آنس حق طمع مدار و تا دل در اشتغال
گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مقدری پاک
نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا با قتدا کن و با زکا و بحسن خلق
و با جهال بصبری جمیل و گفت اصل فرزند آدم از آب و خاک است و کس بود که
آب بروی غالب بود او را به لطف ریاضت باید داد و اگر بعنف فرمانی متغیر گردد
و بمقصود نرسد و کس بود که خاک بروی غالب بود لا بد او را بلکد باید کوفت و بسختی
باید سوخت تا کاری را بشاید گفت هر که با مداد خیزد زبان را بلهو و غیبت و فحش
مشغول کند بدانم که او حرام خورده است و هر که بذکر و تهلیل و استغفار زبان را مشغول
گرداند بدانم که حلال خورده است و گفت صدق نگاهدار در آنچه میان تو و خدای است
و صبر نگاه دار در آنچه میان تو و نفس است و گفت زهد سه حرف است زا و ها و دال
زا ترک زینت است و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و یقین سه است یقین خرد

یقین دلالت و یقین مشاهده و هر که را درست شد معرفت ندای هیبت و خشیت
بروی غالب شد و شکر نعمت مشاهده منت ست و نگاهداشت حرمت و هر که کار با
ازجهت آسمان بیند صبر کند و هر که از زمین بیند متحیر گردد و احتراز کند از اخلاق عبد
چنانکه از حرام عبدالله منازل رحمة الله علیه گفت هر چه گوئی از حال خود
عبارت کنی و نه آنکه سخن گوئی و حکایت از غیر کنی و گفت هر که فریضه ضایع
کند مبتلا گردد بضایع کردن سنت و هر که سنت ضایع کرد زود در بدعت افتد و گفت
هر که نفس او چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چند انکه
ازان گزیر نیست و لابد بدو احتیاج هست گفت آدمی عاشق هست بر شقاوت خود
و گفت ما با دب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت هر گز دعوی و تسلیم در یک حال
جمع نشوند و هر که محجوب گردد بچیزی از علوم خود هرگز عیب خود نه بیند و حقیقت فقر
انقطاع هست از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخداوند گفت عبودیت اضطرار است
نه اختیاری تو دعوی عبودیت میکنی ظاهرا اما باطنا با وصاف ربوبیت برآورده
و هر که طعم عبودیت نچشید او را عیش خوش نیست و عبودیت رجوع کردن هست
در جمله کار با بحر انجمن اضطرار و گفت بنده بنده او بود تا خود را خادمی نجوید چون
خادمی حسبت از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت تفویض با کسب بهتر است
از خلوت بی کسب و هر که در بن حدیث آمد از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود
و هر که از سر قوة در آید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بنده را
یک نفس در جمله عمر نی ریا و نی شرک بر کات آن نفس تا آخر عمر بماند و عارف آنست
که از هیچ چیز بس عجب نیاید ابو علی سهیل اصفهانی رحمة الله علیه پرسیدند که

در یافت سخن گوی گفت هر که پندارد که نزدیک تر است او بحقیقت دور تر است
و گفت حرام است کسی را که او را بخواند و سیداند بچیز دیگر آرام گیرد و گفت نشناختن
بحرمت و طاعت او علامت توفیق بود و باز داشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود و گفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند و میگویند
من کسی میخواهم که مرا وصیت کند که دل چیست و یا چگونه است و نمی یابم پرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیک است از انکه گمان ها است او دور است در حقایق و گفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیاشوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخواهند اجابت کنم روزی میگفت و گفتند یا یک دسته از هزار
شیخ حسن مزین گفت من گفتم او را گفتند لا الله الا الله چیست گفت او را گفتند تو
میگوئی که کلمه چیست گفت میان من و او جوابی نیست الا تلفظ و جان بداد
ابو الحسن محاسن خود گرفت و گفت چون من حجام اولیای خدا را شهادت تلقین
کنند و اینجا نباشد و بگریستی ابو الخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف نازیانه خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی نکرده باشند بدان
راست کند و گفت نشان عمل بغایت رسیده آنست که در آن عمل جز تقصیر و
عجز خود نه بیند ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه فرمود دل صافی نتوان کرد الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صافی نتوان داد الا بخدمت اولیا و گفت دل را
جایگاه هست دل هست که جایگاه ایمان هست و علامت آن شفقت بر جمله
مسلمانان و جهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان دل هست که

جایگاہ نفاق ست و علامت آن حقد و حسد و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی ست که کوہ حمل آن نتواند کرد و گفت ہیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضہا بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابو حمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ
فرمود انس آنست که دلتنگی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا با شد با ایشان با وحشت
باشد و ہر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفتہ است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانہ و تعالی و ہر کرا دوستی مرگ در دل جا کردہ ہر چہ باقی ست بر و دوست
گرداند و ہر چہ فانی ست دشمن و توکل آنست که با مداد برخیزد از شب یاد
نیاید و چون شب در آید با مداد یاد نباشد احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ
فرمود که تقوی آنست که بگوشہ چشم بہ لذات دنیا باز ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و ہر کرا مودت حق بود کس بر و غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دہند و درخت غفلت را آب جہل دہند و درخت توبہ را آب ندامت و درخت
محبت را آب موافقت و ہر گاہ که طمع معرفت داری و پیش ازان درجہ ارادت
محکم نکردہ باشی بر بساط جہل باشی و ہر گاہ که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبہ در میدان غفلت باشی ابو عبد اللہ برو حمی رحمۃ اللہ علیہ فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او سرور طلب ست نہ عنا و تعب پرسیدند از صوفی و زاہد
گفت صوفی بخدا و ند بود و زاہد بنفس و گفت ہیچ انس نیست در اجتماع برادران بسبب
وحشت فراق و ہیچکس را وسیلت نیست بخدا جز خدا عبد اللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات است بمراقبات و گفت ہر کہ دعوی
بندگی کند و او را ہنوز مرادی ماندہ باشد دروغ زن است بندہ باید کہ از مرادات
خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و نام او آن بود کہ خداوندش نہادہ بود
او را نہ اسم بود و نہ رسم و گفت خوارترین درویش آن بود کہ با تو نگران مداہنت
کند و عظیم ترین آنکہ خلق را تواضع کند و درویشی کہ از دنیا احتراز کردہ اگر
ہیچ از اعمال فضائل نکند یک ذرہ نیکی او فاضل تر است از عبادت مجتہدان
متعبد ابو علی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ فرمود قرارگاہ خلق میان غفلت است
و اعتماد ایشان بر ظن و تہمت و نزد یک ایشان چنان است کہ کردار ایشان
بر حقیقت است و سخن شان بر سر ارمکاشفت و گفت سہ چیز از عقد توحید است
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناہ است بسبب توحید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح است بسبب وعدہ دیدن و زیادتی محبت از بسیاری
ذکر بود بسبب منت دیدن پس خائف ہیچ نیاساید از ہرب و راجی نیاساید
از طلب و محب ہیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور است
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار و گفت علامت سعادت آن بود کہ بندہ را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنت در افعال و محبت اہل صلاح
و برادران نیکو خوئی و در راہ خلق چیزے بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
و گفت ولی آن بود کہ از حال خود فانی و بمشاہدہ حق تعالے باقی بود و شعاعے
مستولی احوال او بود او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نہ و گمان نیکو نجدے
نہایت معرفت بود و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بدبختی کسی است کہ

معاصی ظاهر گردانند که بر وی فراموش کردانند و گفت صاحب استقامت باشد نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و بعد از ملازمت بر ورگاه او چه بود جز دیدن و بعد از صبر نجدی چه بود جز وصول سبحق و گفت رضا منزلی عبودیت است و صبر دری و تفویض خانه و مرگ بر دراست و فراغت در منزلی و راحت در خانه ابو بکر کتابی رحمة الله علیه گفت انس بخلوق عقوبت است و قرب اهل دنیا معصیت و گفت تصوف همه خلق است و محبت ایثار است برای محبوب و صوفی کسی است که طاعت او نزدیک خیانت بود که از ان استغفار باید کرد و تصوف صفوة است و مشاهده و زاهد آن است که هیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبه اسمی است جامع شش چیز اول پشیمانی بر انچه گذشته دوم عزم بر آنکه پیش گناه نکند سیوم بگذارون هر فریضه که میان او و خدای باشد چهارم ادای مظالم خلق پنجم گداختن هر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجد خلوت است و میانه مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم است و در حقیقت کامل شدن یقین و عبادت هفتاد و دو باب است و هفتاد و یک در حیاست از خدا یتعالی و خدا یتعالی هرگز بندگان را زبان بد عا کشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت کشاده نگرداند چون افتقار نجدی درست شود عنایت درست شود و گفت از حکم علم مرید سه چیز است یکی خوابش در وقت غلبه و خورش در وقت فاقه و سخنش در وقت ضرورت عبد الله حفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

ولی صحبت نزدیک او خیانت

کسی طلب کن کہ دیدن او ترا از خدا یاد دہد و ہیبت او بر دل افتد و ترا زبان
فعل پند دہد نہ زبان گفتار و پندار و گفت تصوف صبر ست در تحت مجاری
اقتدار و فرا گرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم ست بدو و از و رضای بدو در تدبیر
بود و رضا از و در آنچہ قضا کند و ارادت رنج دایم ست و ترک راحت و وصل
آنست کہ بمحبوب اتصال پدید آید از جملہ چیزہا و غیبت افتد از جملہ چیزہا
جز خدا یتعالی و انبساط بر داشتن استقسام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس ست بخدمت و منع کردن نفس را از قرب در خدمت و قناعت طلب ناکردن ست
آنرا کہ در دست تو نیست و زہد راحت یافتن ست از بیرون ملک خود و فقر نیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید کہ ہمہ کارہای خود
بخدا گذارد و در بلا ما صبر کند و گفت درویشی کہ سلہ روزگرسنہ بود بعد ازان سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجہ ابو محمد حریری رحمۃ اللہ علیہ گفت ہر کہ
کوشش بحدیث نفس دارد و در حکم شہوات اسیر گردد و خدا یتعالی ہمہ فائدہ بر دل وے
حرام کند و ہر کہ از سخن حق مزہ نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معانقہ شدن اضطرار و صبر آنست کہ فرق نکند میان حال نعمت و محنت بآرام نفس
در ہر دو حال و سکون نفس ست در بلا و اخلاص ثمرۂ یقین ست و ریا ثمرۂ شکر
و کمال شکر در مشاہدہ عجز است از شکر و غرقت بیرون شدن ست از میان زحمت
و سر نگاہداشتن آنست کہ بر تو زحمت نکند و گفت محاربہ عامیان با خطرات ست و
محاربہ ابدال با فکرت و محاربہ زہاد با شہوات و محاربہ تائبان با زلات و محاربہ
مریدان با لذات و ہر کہ با خدا سے بسند کرد سرش با صلاح باشد و مرجع عارفان

بخدای در بدایت بود و مرجع عام بعد از نومیدی حسین منصور حلاج رحمة الله
علیه فرمود پنجاه سال است که هیچ مذهبی نگرفته ام اما از هر مذهبی آنچه دشوار است
بر نفس اختیار کردم ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت در چه کار سے گفت در مقام
توکل توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
است هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود گفتند طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم است یکی قدم از دنیا برگیرد دویم از عقبے اینک رسیدی بمولی گفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر است بالله و معرفت عبارت است
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر دوحی فرستد در دل او
گنک کرداند تا هیچ خاطر نیاید او را مگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از انکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را داند او را
از خود بخورد زهر دهد و اخلاص تصفیه عمل است از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک و خیل و حق از ین جمله مستغنی است
وَمَا یُؤْمِنُ اَکْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُّشْرِکُوْنَ گفت بصایر بینندگان و تن معارفان و نور
علماے ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و انچه در میان است از حدوث
است اما این بچه داند لِمَنْ کَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَی السَّمْعَ وَهُوَ شَهِیْدٌ گفت در علم رضا
زر دهائی است که اورا الیقین خوانند هزار عالم در حلق او چون ذره ایست
در بیابان گفت همه سالها در طلب بلای او باشم چون سلطانیکه دائم طالب
ولایت باشد گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت دارد اجتهاد او بر مکشوفات و مراد آنست که مکشوفات او بر اجتهاد
سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان پرسید ند از صبر گفت آنست که دست و پای او ببرند و از دار آویزند
و عجب آنکه بنهمه با او بودند گفتند اینک همی انا الحق بگوید انا الحق گفت بلی همه اوست
و شما میگویید که او گم شده است بلک حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و
گم نگردد و وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاده گفت ما التصوف یا حلاج
گفت کمترین آنست که می بینید گفتند بلند تر کدام است گفت شما را بدان راه نیست
تا اینجا حضرت والد ے از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده ازان که این فقیر منتخب کرده است می نویسد
خواجه عبدالله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند از وکدام خصلت
در آدمی نافع تر گفت عقلے وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری متفق که با او مشورتی کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال گفت هر که راه ادب آسان گیرد فضل و سنت ها آسان گیرد و هر که خلل در سنت ها
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود دانی که چه بود گفتند چون درویشان دنیا
و دین باشند درویشان حق چگونه باشند گفت دل درویشان حق هیچگونه
ساکن نباشد یعنی دایم طالب باشد که هر که بایستاد مقام خود پدید کرد گفت
باندک ادب محتاجم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبم که مردمان ادب رفتند
و گفت در ادب مردمان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب نشناختن نفس است

وگفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل وگفت زهد امینی بود و [illegible] با دوستی و درویشی بصدق دل وگفت هر کرا قدر نبرد یک خلق بزرگ تر بود باید که او خود را در نفس خود حقیر تر بیند گفتند دار وی دل صیبت گفت از مردمان دور بودن وگفت بر تو انگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع بود وگفت تواضع آنست که هر که در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر هر که فروتر است از و تواضع کنی وگفت رجا اصلی است که از و خوف پدید آید و خوف اصلی است که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمهٔ آن خوف بود ایمن گردد و ساکن شود وگفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل قرار گیرد دوام مراقبه بود در نهان و آشکارا شخصی از و وصیت خواست گفت خدا را نگاهدار یعنی همیشه چنان باش که گویا خدای را می بینی روزی پیش او حدیث غیبت رفت گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان مرا ایشان اولی تر اند و روزی جوانی پیش او آمد و گریست که من گناهی کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده یله امام شافعی رحمة الله تعالی علیه گفت اگر عالمی بینی که بر خصومت و تاویل مشغول گردد بدانکه از و هیچ نیاید وگفت هر که علم در جهال آموزد حق علم ضایع کرده باشد و هر که علم از کسی که شایسته آن باشد باز دارد ظلم کرده باشد وگفت اگر دینار ابگرده نان بمن فروشند نخورم گفت هر کرا همت آن بود که چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او برآید یکی پند خواست گفت چنان غبطه بر زندگان هر که بر مردگان می بری یعنی هرگز مگو در دنیا که من چندان بیم

جمع نکردم که او کرد و بگذاشت بحسرت بلکه غبطه بران کرد که چندان طاعت او
کرد و باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرده حسد نبرد باید که بزنده هم نکند
که او نیز زود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شریفترین
تواضع آنست که خود را بر هیچکس فضل نه بینی و گفت پیش ازین مردمان دوای
بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد شده اند که آنرا دوای
نیست پس طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت
طمع بندی است بر کردن و رستی است در پای بنید از تا بر هی ابوالحسن خرقانی
رحمة الله علیه گفت هر که نماز بر وقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد
و سخاوت نکند مردکان از وی بهر حال بهتر اند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند
و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نیست شود و گفت هر که دعوی علم کند
باید که عمل با وی بود و هر که دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هر که
دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابوالحسن را و اندیشه است
هر گاه که با حق بود در بهشت بود و هر گاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت
سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه حسرت گذشته دوم جهد
ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش معروف بود
یکی آواز پرهیزگاران دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز عارفان چهارم آواز
اندوهگینان پنجم دوک ریسیدن زنان خاموش که بوقت ریسیدن سخن لایعنی نگویند
ششم آواز ستم رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید شنونده آن خدا
را بیند و گفت هر که حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هر که دروغ گوید ایمانش

نبود هرکه خیانت کند نیز ایمانش نباشد و گفت هرکه کاهل نماز شود ترس
خدا در دلش نبود و ایمان ندارد و گفت زندگانی زاهدان دانید که گویا جان
بر لب رسیده است و گفت هفتاد و سه سال است که باحق تعالی زندگانی کردم
و یک سخن با او بر خلاف شرع نگفتم و یک نفس بموافقت نفس نزدم و نفسه
چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود و گفت از حق تعالی
بر دلم ندا آمد که اگر باندازه پیش من آئی کفایت کنم و اگر بانیاز آئی تو نگرت کنم
و اگر از خودی خود دست بداری آب دهوار مسخرت کنم و گفت علما میگویند
که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینا اند که بخدا هرگز راه نخواهند یافت
خبر بخدا او گفت من کار خویش را باخلاص نمیدیدم تا وقتیکه بغیبی دیگر را امید بدم
و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد و گفت سر من عرش است و پای من
تحت الثری و دستهای من بمشرق و مغرب و گفت عافیت را طلب کردم در نهانی
یافتم و سلامت را در خاموشی و گفت مزاح مکنید و گفت باخدا چنان صلح کردم
که هرگز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هرگز صلح نشد و گفت خلق موافق
خود باحق میگویند و ابوالحسن موافق حق میگوید و گفت سی سال است تا راز
خلق گردانیده ام و سخن میگویم و خلق میدانند که با ما میگوید و نمیدانند که باحق میگویم
و بیک سخن باحق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن باحق بوده ام چندانکه اگر
پیغمبر صلی الله علیه وسلم ازین در درآید مرا خاموش نباید بودن و گفت چون
دوست بدوست حاضر آید دوست را بیند و خود را نه بیند و گفت دلیکه در وی
اندیشه بد گذرد صاحب آن خلوت نشینی را نشاید و گفت اندکی تعظیم بهتر است

از بسیاری عبادت و علم و زهد و گفت ملائکه سه جا از راه ایمان است و اندر
اول ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن
نامه سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت تا یقین نداشتم که رزق بر وی است
دست از کار باز ندا شتم و تا عجز خلق ندیدم پشت بر خلق نکردم و گفت مردان خدا
را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد هم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید
و با خلق مکنید که لائق دوستی و صحبت خداست و گفت بنده چنان نیکو بود که
نه بندگانی خویش از و پژمرده بود و نه بجمال مرگ و گفت تا تو طالب دنیائی
دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت
درویشی کسی را بود که او را دنیا و آخرت نباشد و غیبت نکند بدین هر دو
و گفت چنانکه نماز را پیشتر از وقت از تو نمی طلبند تو نیز روزی پیشتر از وقت از وی
مطلب گفت بنده را تا بحق راه است اما باحق کسی را راه نیست و گفت هر که او را
یافت نماند و هر که او را یافت نمرد و گفت در صد هزار سال یکی از رحم مادر زاید که
آنکس محبت و پرستش حق را شاید و گفت در هر دلی که نه از خدای عزوجل چیزی دیگر
باشد اگرچه طاعت بود آن دل مرده باشد یکی از وی سوال کرد که دلت چگونه است
گفت چهل سال است که میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سه چیز را انگاه داشتن
دشوار است یکی سر با حق تعالی دوم زبان با خلق سیوم پاکی در کار و گفت هیچ
چیز میان حق و بنده حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنه
نیست که از سه کس اول از عالمیکه بر دنیا حریص بود و زاهدی که از علم بی بهره بود
و صوفی که بجهل بود و گفت اگر بر نائی را بازنی در خانه کنی سلامت نماند و اگر

آن برنارا با مرائی در مسجد کنی سلامت نماند گفت جهد کنید تا از ابلیس امین باشید
که وی در شش صد درجه سخن گوید و گفت از کارهای بزرگترین ذکر خدا تعالی است
و سخاوت با بندگان و پرهیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبله
جوانمردان خدا تعالی است که اَیْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ پرسیدند از وی که خدا را
کجا دیدی گفت آنجا که خود را ندیدم و گفت هر کسی که در دلش اندیشه حق و باطل
گذرد او را از رسیدگان نشمارم و گفت امام آن بود که همه راه رفته باشد و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد و چون ذکر خدای عزوجل
کنی میغی از نور پدید آید که عشق بارد و اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را
غفلت و گفت صوفی روزی است که با آفتاب لبس حاجت نیست و شبی است که
با ماه و ستاره لبس حاجت نیست و گفت کسی را که حق خواهد بجانب خود راهش دهد پس
راه بروی سهل گردد و کوتاه بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود
و گفت هر کس که غائب است همه از وی گوید و آن کس که حاضر است هیچ از وی
نتواند گفتن و گفت درویش آن بود که هیچ اندیشه درویشی نبود میگوید و گفتارش
نبود می بیند و دیدارش نبود می شنود و شنوای نبود و میخورد و مزه طعامش نبود
نه حرکتش بود نه سکون نه شادیش بود نه اندوه و گفت مهر بر زبان نه تا
نگوئی سخنی جز خدا و مهر بر دل نه تا اندیشه نکنی جز خدا و مهر بر لب و
دندان نه تا نخوری جز حلال و مهری نه بر معامله تا نورزی کار جز اخلاص و گفت
صوفی جسمی است مرده و دلی است آسوده و جانی است سوخته و گفت آن راه
که به بهشت برد نزدیک است اما راهیکه بخدا می برد دور است و گفت میباید که

در روزی نهزار بار میری و باز زنده شوی تا باشد که حیاتی یابی که بعد ش موت نبود
و چون هستی خویش باد دهی او هستی خویش بتو دهد و گفت هر که تنها نشیند
با خدایتعالی علامتش آن بود که او خداوند خویش را دوست میدارد و هر که در میان
خلق نشیند با خدای او را خوش نبود و علامتش آن بود که خدایتعالی او را دوست میدارد
و گفت خدای عزّ و جلّ لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان
و گفت با خداوند آشنائی کنید تا دل قوی شود چون غریبی که بشهرها میرود چون
در سفر آشنائی یابد قوی دل میگردد و گفت دوستی خدا در دل آنکس نبود که او را
رحم و شفقت بر خلق نبود و گفت آنچه خدایتعالی مر بنده خود را بعد ایمان کرامت کند
هیچ چیز بهتر از دل تارک و زبان راست نیست و گفت هر که در نهان از خدا و رسول
او و پیران شرم دارد در آن جهان خدای از وی شرم دارد و گفت پلاس پوشان
و مرقعداران بسیار اند اما از انجمله راستی دل باید و گفت برای خدمت و صحبت
کسی باید که بچشم نابینا و بگوش کر و بزبان لال باشد و گفت در راه خدا چنان
باید رفت که کسی نداند و گفت در دلیکه کبر و حسد باشد حق تعالی در آن دل نظر
نکند و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعب تر است از آنکه شمشیر بر روی خورد
نهزار بار و گفت دیدار آن باشد که تو بجز او را نه بینی و گفت بسیار گریند و خندند
و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوارند و نمی خورند و بسیار بیدار باشند
و نخسپند و گفت در نهان میباش تا سه حال بر خویشتن نه بینی اول آنکه در محبت
او آب چشم خویش خون بینی و دوم آنکه از هیبت او بول خود را خون بینی
سوم آنکه در بیداری شبهای دراز استخوان خود را گداز و باریک بینی و گفت

خدارا چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نیفتد یعنی فراموش نشود تا باز یاد کردن
افتد و گفت غایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان داند که خدای عزوجل
او را میداند و این چنان کس را خود نمی بینم دوم آنست که تو باشی و آن نباشد
وسوم آنکه تو نباشی تا همه او باشد و گفت سخن مگویید تا شنونده آن خدارا نبیند
و سخن را نشنوید که ناگوینده آن خدارا نه بیند و گفت در جوانمردان اندوهی
باشد که در هر دو جهان نگنجد و آن آنست که حق را یاد کند و بسرای او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست و جامه پلاس پوشی سودی ندارد و گفت خود را بخدای عزوجل
دیدن وفا بود و خدا را با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن
بقا بود و گفت هر کرا اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مرد است و هر کرا با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودک است و گفت غریب آنست که در هفت آسمان
و زمین هیچکس با وی بیکتا رسوی موافق نبود و من نگویم که غریبم که من آنم که با
زمانه بسازم و گفت غایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آنست که بر دیدار
بایستد و گوید الله دوم آنست که بنیوشیدن گوید که الله سوم آنست که از وهم گوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه نیازرده اند لیکن از تو آزار دارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو نیازرند سیوم آنکه چون بیازاری ایشان
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند
از وی بسوزند و گفت بسا کسانیکه بر پشت زمین می باشند و میرند از مردگان اند
و بسا کسانیکه در خاک خفته اند و از زندگانند و گفت بهر طرفه نگری اندر است

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا وچیزی دیگر نه وقدم دوم خود آتش سست
وقدم سوم در آفتاب سست وسوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ
کنند که ای فلان کسی مثل تو نیست ونخواهد بود تو قول او را صادق داری اما
از مکر خدا ایمن مشو از آفت نفس خویش وعمل شیطان غافل مباش وگفت
اولیای خدا را نتوانند دید مگر کسی که محرم بود چنانکه کسی اهل ترا نه بیند بجز آنکه
محرم بود وگفت اگر آسمان وزمین بر طاعت بود آنرا قدری نبود اگر یک ذره انکار
این طائفه در دل بود وگفت هزار مراد اینجهان را ترک باید کرد تا یکی مراد
آنجهان برسی وهزار درم شراب زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت
زندگانی دون مرگ سست ومشاهده دون مرگ وفنا وبقا دون مرگ سست
وپاکی دون مرگ سست چون حق پدید آید جز حق هیچ نماند وگفت تا با خلق باشی
ترشی وتلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرآیان
میگویند که خدایرا بدلیل باید شناخت غلط سست که خدایرا بخدا باید دانست و
بخلوق او را نتوان دانست وگفت هر که عاشق شد خدای را یافت وهر که
خدائرا یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری تفسیر قرآن مشغول باشند
آنجوانمردان تفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که بخویشتن عالم بود
نه آنکه بعلم عالم بود پرسیدند از محبت گفت غایتش آن بود که نکوئی که او
باشیطان دیگر کرده است اگر با وی بگنند نیاساید واگر بقدر دریا ها شراب در
حلق او ریزند هنوز تشنه لب باشد وذوالنون گوید پرسیدند از اخلاص گفت
هر چه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص سست وهر چه از دیدار خلق کنی ریاست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی نهار کرامت بابرادر او کند و یک
کرامت بادی او آن یک کرامت راهم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که تراصوف
باشد گفت مرده را خوف مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذره ازان نباشد که من چشیده ام و هر وعده که خلق را
کرده است ازان راحت که من چشم دارم یک ذره نبود روزی از اصحاب خود
گفت اگر ریسمانت بگسلد چه کنی گفت ندانم گفت بدست وی ده که بربند و پرسیدند
که دعوة بدترست یا گناه گفت دعوة خود گناه است پرسیدند که بندگی چیست
گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنم تا بیدار باشم گفت عمر بیک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین ست و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس رنگ سیاه رنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اندوگفت سالهاست تا نفس من دمی
آب سرد و دوغ ترش می طلبید نداده ام و او را بدین آرزوها ترسانیده ام
نقل ست که از چهل سال او را هوس بازنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمده قسم داد که بحق شیر من بازنجان بخور شیخ نیم بازنجان خورد همان شب
او باش خرقانی سر سه پرش را ببریدند و بر آستانش نهادند شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین و یکی که من نهاده ام آنرا کرم چنین می بایست
بارها باشما گفتم که مرا با وکار آسان نیست شما میگوئید بخور و گفت هفتاد سال ست
که با حق زندگانی می کنم نفسی بر مراد نفس نزده ام و قدمی بر رضای او نرفته ام و گفت

لذت دعوی

لذت بازنجان

اگر جمله در رسد و از ینجهان بروم تا چهار صد درم دارم که در قیامت خصمان من آیند خسته
باشند و دست تر دارم از انکه در دنیا زنده باشم و کسی از من چیزی سوال کند و
من حاجت او را روا نکنم و گفت گاه گاه از بسیاری جهد دانه دانه دانه گندم از لقمه
ز قوم خوردنم میرسید از خدا میگویم که الهی من از آن تو این لقمه ز قوم میخورم
اگر تو نخواهی خوردنم با تو بگذارم و گفت فردا در قیامت گویندم چه آوردی گویم
الهی سگی با من داده بودی در دنیا من با و فرو مانده بودم تا در دامن
بندگانت نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابوالحسن خواهی که
من ترا بشم گفت نی گفت تو مرا بشتی گفتم نه گفت یا ابوالحسن همه عالم درین آرزو انم
که من ایشان را بشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد
که ترا نخواهد اما تو اختیار من دادی از مکر تو که ایمن تواند بود که تو با اختیار کس کاری
نمیکنی هر چه میخواهی میکنی نقل ست که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل
پر خون مرا بنگا فتندی و با خلق نمودندی تا خلایق دانستی که با خدای عزوجل
بت پرستی راست نیاید محمود غزنوی از و پند خواست گفت چهار چیز نگاهدار
تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق
و گفت نماز را نگاهدارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادت چون بار کشتی اگر
کشتی سلامت باشد بار نا تیر سلامت باشد و گفت روزگار خود را اسه حصه کنید
زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گویید و
بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید و گفت هر که سر و دگوید و ازان خدایتعالی را
خواهد بهتر ازان بهت که قرآن بهفت قراه خواند و ازان خدای را نخواهد و گفت

اگر همه دنیا بشوشه زر شود و آن بر تو بزیان آید هیچ غم نباشد برابر آنکه تکبیر اول از تو فوت شود بجماعت و گفت چون از نماز فارغ شوید بگویید استغفر الله تا اندیشه که در دل گذشته باشد برخیزد و گفت هر که روز جمعه دوازده رکعت بنشیند سلام گذارد میان ظهر و عصر دو رکعت صلوة الحاجت بخواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و شهد الله و قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب و انا انزلناه یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نهاده بگوید کلمه توحید یک بار و بعد سر از سجده برداشته حاجت خواهد روا گردد و گفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان و ادای حق بندگی باید خواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و قل اللهم مالک تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشند در قیامت خصمان از وی راضی شوند اگر به نیت ادای حق بندگی خواهد ادا کرده باشد و گفت در شب پنجشنبه دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام و خفتن در هر رکعت بعد فاتحه انا انزلناه و انا اعطیناک الکوثر قل یا ایها الکافرون و معوذتین یک یک بار چنان ثواب بهشت که گویا توریت و انجیل و زبور و فرقان خوانده باشد و گفت چون در نماز شوی سر بخالق باید داشت تا از عهده این بیرون آیی و گفت در سرای دنیا نیز خاری با خداوندگانی کردن دوست تر دارم از آنکه در بهشت زیر درخت طوبی و مرا از وی خبر نباشد و گفت بخشیده ام و خود نا پدید و گوینده ام و خود نا پدید و شنونده ام و خود نا پدید و گفت اگر خدا یتعالی روز قیامت همه خلق را از مشرق تا مغرب برای من بخشد از بزرگی همت خود که با خدا دارم باز ننگرم و گفت هر شب که در آید آرام نمیگیرم تا در نماز شام حساب آن روز را که با خداست نمیکنم و گفت آنچه در دل

من ست اگر قطره بیرون آید جهان چنان شود که در عهد نوح علیه السلام و گفت
همه چیز را غایته دانستم الا سه چیز اول نفس را دوم در جهات پنجم برا سوم معرفت را
و گفت خدای عز و جل از خلق نشان بندگی خواست و از من نشان خداوندی
گوید هفت روز شده بود که شیخ مع اصحاب چیزی نخورده بود ناگاه شخصی در
خانقاهش آمد با جنس طعام که نیاز صوفیان آورده ام شیخ روی با صحاب
کرده گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد و من زهره ندارم
تا دم صوفیت زنم اصحاب همه دم در کشیدند آنکس را پس برد گفت زنهار خود
دعوه مکنید یعنی هرگز اگر دیگری در پهلوی تو دعوت کند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن خواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود گفت نه گفت چرا لباس مردان پوشی اگر مرد نه و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه گفت ما را ابتدا هیزده چیز را
بر خود لازم کردیم و هیزده هزار عالم را بدان از خود دور میکردیم اول روزه بر دوام
و دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادم و تکیه بر جای نیز نکردیم پنجم قانع بودیم ششم خواب اگر کردیم نشسته
بکردیم هفتم پیوسته قبله رو نشستیم هشتم در هیچ امری نظر نکردیم و در محراب نگاه
نکردیم نهم گدائی نکردیم تا چه از حلال ما میرسید دهم خود را باد تسلیم کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می نشستم دوازدهم هرگز بیضرورتی ببازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم میکردم چهاردهم در بینائی کور و در
شنوائی کر و در گویائی گنگ بودیم تا خلق مرا دیوانه میگفتند و ما را امید اشتم

پانزدهم هر نقل که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم بما رسید بر آن عمل میکردیم اگر مناهی
می بود ازان اجتناب میکردم اگر اوامر بود بر آن عمل میکردیم حتی که شنیده بودم
که در جنگ اُحد پیغامبر علیه السلام را جراحت رسیده بود بر سر انگشتان پای
نماز گذارد و ما نیز بحکم و متابعت او بر سر انگشتان پای ایستادم تا چهار صد رکعت
نماز گذاردم و هر چه از عبادت فرشتگان شنیدم بدان قیام نمودم حتی که شنیدیم
که بعضی ملائکه نگونسار شده عبادت میکنند ما هم سر بر زمین نهاده نگونسار شدیم
و ختم قرآن نمودیم و گفت اگر در زاویه درویشی سیاه خمر خواری داشته باشند
آنرا نصیحت کنید بر فق و درشتی نکنید و اگر دُرمی از سیم و یا زر بادی یا بید آن را
در آتش گرم سازید و پهلوی او را بآن درم داغ کنید تا نصیحت شود و گفت
هر چیزی که ترا از خدا باز دارد آنچیز شوم ست و صحبت او مذموم و گفت هر که پندارد
که بیجهد یا بند خطاست و اگر بجهد و اندیشد خطاست و گفت درین راه عافیت
باید و سلامت و کراست نشاید و خلق در فق دو دست و بهشت نباشد جویش
و پیوند تو ئی و تو هم نباشد بلک یکی خدا باشد و بجز ازوی دیگری نباشد و درویشی
پیش من شیخ با ادب ایستاده بود چنانکه در نماز می ایستد گفت چنان باید که تو
نباشی یعنی در حق تعالی فانی شوی و گفت کسی که مراد داشته باشد هرگز بمراد
نرسد و هر که در مال ست و پامال ست خود مانده است دست ازوی باید داشت
که بلای خود و از ان خلق گشته است و گفت هر کسی را بایستی است با یست
ما آنست که ما را هیچ با یست نباشد و گفت فضل ما بر شما بدانست که شما با ما میگوئید
و ما با او میگوییم و گفت خلائق را آسان ست که کار با رحیم و رحمن افتاده است

مار مشکل است که با جبار و قهار افتاده است و گفت سی سال بود تا خدا را می جستم
گاهی می یافتم و گاهی نمی یافتم اکنون چهل سال است تا ابوسعید را می جویم
و نمی یابم و گفت بعد از هفتاد و سه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند و گفت
اگر هشت بهشت در مقابله یک ذرهٔ نیستی ابوسعید افتد محو و ناچیز گردد و گفت
خدای را میتوان دیدن اما درویش را نمی توان دیدن که خدا هست است
و درویش نیست است گفت از پیری گفتم که حرفی بگو گفت بجز از حق تعالی
هر چه دانی فراموش کن و از حق تعالی السخن نیست جز خاموشی و گفت هر چه
یافتم به بیداری شب و پاکی سینه و نفی مال یافتم و گفت هر چه گفته ام کرده ام گفت
وقت نزدیک من شرک است زیرا که وقت دو اقت و موقوت سه چیز باشند
و بر این سه چیز بنا کردن بی اصل باشد چه فانی گشته مثل فانی گردانیده نبود
کسی معنی یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ میگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی
جز وی کسی است که ویرا دوست دارد گفت عاشق هم او است و معشوق هم
او است روزی فصد میکرد حجام را گفت هوش دار تا نشتر بد دست نرسد
روزی کسی با وی گفت که فلان کس بروز نماز میکند و بشب دزدی گفت
عجب نبود که ببرکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه
خمر میخورد و مستانه مشغله میکرد و پروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله
اینکس در کار باطل خود چنان غرق است که پروای حق شما نمیدارد و شما
بکار خود مستغرق چنان نمیتوان بودن که پروای باطل ایشان ندارید روزی
در حمام خادمی دوسوخ اورا جمع کرده پیش چشم آورد و پرسید که معنی جوانمردی

چیست گفت آنکه وسوخ کسی را در پیش چشم وی نیاری و گفت هر که با حق
غافل تر از خود جاهل تر و گفت هر کجا عارف و معرفت بود از حق بود و گفت
چون تو نباشی همه او باشد و گفت قاعده بندگی بر نیستی است تا ذره اثبات
در صفات تو میماند حجابی ماند که اثبات صفت خداوند است و نفی صفت
بنده و گفت با دشمنان بنده نفرستند جهد کنید تا بنده شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی و گفت هر جا که پندار هست
تست دوزخ است و هر جا که تو نیستی بهشت است و گفت حجاب میان بنده
و خدا آسمان و زمین و عرش و کرسی نیست پندار است و منی حجاب است آنرا
از میان برگیر تا بخدا برسی و گفت دشمنها از نفس است اگر او را نکشتی او
ترا کشد اگر او را مقهور نگردانی او ترا مقهور گرداند خواجه ابراهیم خواص رحمة الله
علیه گفت مرا از خدا تعالی اعمال بدی باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول
باشند و حق را فراموش کنند و من در بلای دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم و حق را
یاد دارم و گفت دستی فارغ و دلی ساکن دار و هر جا که خواهی برو و گفت هر که
حق را شناسد بوفای عهد لازم بود که آرام گیرد با وی و اعتماد کند بروی و گفت علم را
بسیاری روایت است عالم آنست که متابعت علم کند و اقتدا بسنت ما نماید
اگرچه علم اندک دارد و گفت هر که اشارت کند بخدا و سکوت بخدا حق تعالی همه بلاها
از وی دفع کند و اگر با غیر وی سکوت کند حق تعالی از وی دست خلق رنج بروی بر سانند
تا بحدی که حیات و موت بر او ار شود و در عاقبت پشیمان گردد و گفت هر که
چنان زید که دنیا بروی گرید آخرت بروی خندان بود و گفت هر که ترک شهوتی کند

و آنرا در دل خود عوضی نیابد او در ترک آن کاذب بود و گفت هر کرا توکل
درخویش درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات در
نحی الاموات است و گفت صبر ثبات است بر احکام کتاب و سنت و گفت محبت
محو ارادت است و احتراق جمله صفات و حاجة و گفت داروی دل پنج چیز است
قرآن خواندن و اندرون نگاه کردن و گرسنه تهی داشتن و قیام شب با تضرع
کردن تا وقت صبح و بانیکان نشستن خواجه ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه
گفت چهل سال خدمت عبد الله منصور بی کردم درین عرصه از ماکولات خلق
چیزی نخورده ام و درین چهل سال موی نبالیدو ناخنم دراز نشد و جامه نو جگین نپوشیدم
و درین عرصه زیر هیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام و گفت هشتاد سال است
که بشهوت نخوردم هیچ نخوردم و گفت شصت سال است که نفس لقمه گوشت
بریان میخواست و من نمیدادم یکروز ضعفی غالب شد و کار دباستخوان
رسید و بوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد و بسیار زاری نمود که
برای خدا ازین گوشت بریان لقمه برای من بخواه برخاستم و بربوی گوشت
رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم دیدم که یکی را داغ می کنند و او
فریاد میکند و از و بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم ها بستان و بخور نفس
بترسید و تن زد و گفت هر که خواهد از دو کون آزاد گردد و گوعبادت خدا را باخلاص
کن که هر که در عبودیت محض بود از ماسوی الله آزاد گردد و گفت هر که سخن
گوید در اخلاص و نفس را مطالبه نکند بدان حق تعالی او را بپیش اخوان و اقران
فضیحت کند و گفت هر که خدمت مشایخ کند و مبتلا گردد بدعاوی کاذب او

فضیحت کرد و بدان دعویها و گفت هر که خواهد که مبطل گردد و باطل شود
گو دست در رخصت زن و گفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد و گفت
سفله آنست که از خدا نترسد و گفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش
بر عطا ستاننده و گفت شرف در تواضع است و عزت در تقوی و آرام در قناعت
و گفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد و رغبت دنیا از و
کم شود و گفت توکل سر لیست میان خدا و بنده پس واجب است که جز خدا کسی
مطلع نشود بر سر و گفتند دعا چرا نمی کنی گفت مخالف وقت از بی ادبی است
کسی از وی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار و فراموش مکن و اگر تو انی
مرگ را فراموش مکن خواجه ابو بکر طمسانی رحمة الله علیه گفت صحبت
کنید با خدای عز و جل اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او
شما را بخدا رساند و اندر دو جهان رستگار باشید و گفت هر که مصاحبت کند
با علم چاره نبود او را در مشاهده امر و نهی و گفت علم ترا بریده گرداند از جهل
پس جهد دران کن که بریده نگرداند ترا از خدا و گفت وصل بی فصل است
چون فصل بباید وصل نماند و گفت هر که صدق دارد گفتار میان خویش
و خدای آن صدق او را بخدای مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از
خلق و گفت راه بخدای بعدد انفاس خلائق است پس گفت راه خدا است
و بران راهی نیست و گفت مجالست کن با خدا بسیار و با خلق اندک و گفت
مرد چنان باید که حرکات و سکنات او خاصه خدای را بود تا بضرورتی نبود که دران
مضطر باشد و جز این هیچ حرکت و سکون معتبر نبود و گفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت گوید و از فضول باز ماند و گفت هر کرا خاموشی وطن نیست در فضول است
اگر چه ساکن باشد و گفت از علامات مرد آنست که او را از غیر جنس خویش
نفرت بود و طالب جنس خود کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات
در مرگ نفس است و گفت مرگ بابی است از ابواب آخرت هیچ بنده بخدا نتواند
رسید مگر بدان ابواب که بدر گاه در شود و گفت من چه کنم که جمله کون دشمن
من است و گفت برتو باد که مغرور نشوی بمدح کسی گفت مرا وصیتی کن گفت
همت که همت مقدمه جمله اشیا است و مدار جمله اشیا با اوست خواجه ابو حمزه بغدادی
رحمة الله علیه گفت خدایرا آشنکارا دیدم فرمود متابعت و سواس مکن و بلای
خلق بجستن و گفت دوستی فقر سخت تر است کسی صبر نتواند بر دوستی فقر اگر
آنکه بصدیقی بود و گفت هر کرا سه چیز بود از همه آفتها بری است شکمی تهی دل قانع
و درویشی دایم بازهدی حاضر و صبری تمام با ذکری دایم و گفت چون تو از دو
سلامت یافتی حق او بگذار و گفت هرگاه بسن فاقه رسیدی با خود گفتی که این
فاقه بتوانگر که رسید پس با و اندیشیدی و می ساختی و گفت علامت صوفی صادق
آنست که بعد از عز خوار شود و علامت صوفی کاذب آنست که بر خلاف این بود
خواجه ابو عمر نجیب رحمة الله علیه گفت صافی نشود قدم هیچکس در عبودیت
تا آنکه همه کارهای خویش جز عوی نداند و گفت حالیکه نتیجه علم نباشد اگر چه عظیم و خطیر
باشد ضرر آن بر خداوند سنت زیاده از منفعت بود و گفت آفت بنده در رضای
نفس اوست و گفت هر که دیدار او ترا مهذب نگرداند یقین بدان که او مهذب
نیست و گفت بنشینید و عوه تا که تولد کند از فساد ابتدا را بود چه هر کرا در ابتدا اساسی

درست شده باشد در انتها هم درست آید و گفت هر که قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاه آسان بود بر وی ترک دنیا و اهل دنیا و گفت هر که راست
ایستاد با او هیچکس کژ نگردد و هر که کوژ شد هیچکس با او راست نشود و گفت هر کرا
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد
که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر که چند است قدر محبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله وحشت بود
و گفت تصوف صبر کردن است در تحت امر و نهی بر رضای حق تعالی خواجه ممشاد
دینوری رحمة الله علیه گویند یکی از و دعائی خواست گفت برو بگوی خدا شوتا بدعای
ممشاد احتیاج نبود آن مرد گفت گوی خدا کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد
برفت و از خلق عزلت گرفت و دولت او را دریافت و از کلمات خواجه آنست که
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بت او نفس اوست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزه و زکوة و حال آمد و همه
کس را بتی انداز بتان و بیزاری ازین بتان نیست مگر آنرا که نه بیند نفس
خویش را حالی و محالی و هیچ اعتماد نکند بر افعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و منکر نگوید بلکه چنان باشد که هر چه از و ظاهر شود از خیر و شر بران از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کننده وی بود و گفت ادب مرید در سجاآوردن
حرمت پیران بود و نگاهداشتن حرمت برادران و از سنا بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاهداشتن و گفت هرگز نزد پیری نشستم الا از حال خود خالی شده
و منتظر برکات او میبودم از کلامی و دیداری و گفت هر که نزدیک پیری شود

برای خاطر خویش او منقطع ماند از برکات دیدار وی و سخن وی و گفت صحبت
اهل اصلاح صلاح دل پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل ظاهر گردد و او
گفت نیکوترین حال مردمان آنست که افتاده بود از نفس و می و دنیا و خلق و
اعتماد کرده بود در جمله کارهای خدای و گفت فراغت دل در خالی بودن است
از آنچه اهل دنیا در و دست زده اند از فضول دنیا گفت هرگز بدرجه عارفان
نرسند تا سر تو ساکن نشود بخدای و استواری در توپدید نیاید بدانچه خدا ضمان کرده است
ترا و گفت معرفت چیست صدق افتقار بخدای و گفت جمع آنست که خلق را جمع
کنید در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گردانید و گفت طریق
بحق بعید است و صبر در آن شدید و گفت حکمار حکمته یافته اند بخاموشی و تفکر
و گفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن بر رضای جبار و صحبت داشتن
با خلق بی اختیار و گفت تونگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن از خلق
ندانندش و دست داشتن از چیزی که بکارش نیاید و گفت توکل وداع کردن
طمع است از هرچه نفس تو دل تو بدان میل کند و پرسید ندازوی که درویش
وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوت ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند گفت
خدا در ویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوت یا غذا یا اجل پرسید ندازوی که وقت مرگ
که دل تو چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را می جویم نمی یابم در نیوفت
که جمله صدیقان دل گم کنند چون باز یابم خواجه ابوالحسن الصایغ رحمة الله علیه
پرسید ندازوی از دلیل کردن شاهد بر غائب گفت استدلال چگونه بود بصفات
کسی که او را مثل نبود و بر آنکه او را مثل باشد پرسید ندازصفت مرید گفت از آفات

علیهم الارض بما رحبت وضاقت علیهم انفسهم یعنی زمین با بسط و فراخی خود
تنگ است بر مریدان دین ایشان و بر ایشان تنگ است که جهانی می طلبند
بیرون از هر دو عالم و گفت اهل محبت در آتش شوقی که بمحبوب دارند متنعم میکنند
بیشتر و خوشتر از متنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن خویشتن را هلاک کردن
است مر خویشتن را و گفت احوال چون برق بود چون بایستاد حدیث نفس
شود که هر چه نفس را دران مدخل بود که ورت تمنی تصفیه آنرا تباه کند و گفت
تمنی اهل فساد طبیعت است خواجه ابوبکر واسطی رحمة الله علیه گفت هرگز تا
ابوبکر بالغ شد روز بر وی گواهی ندهد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکه از حرکت زمان
که بسبب آفتاب در روز نخانه پیدا میشود و دل مشوش نمی شود همچنین اگر
کونین و ما فیها در حرکت آید یک ذره در دل موحد تفرقه نیاید روزی بر جنید آن
گذشت گفت اینهمه معذور اند این سخن بقاضی رسید بانگ بر زد که این چه گفتی
گفت آنجا که قضای اوست معذور اند جائیکه قضای اوست معذور اند
و گفت در راه حق خلق بسیست اما در راه خلق حق نیست هر که روی در خود دارد
پشت وی بر دین بود هر که روی در دین دارد پشت وی بر خود است
هر جا که توئی تست حظ تست و خلاف راه است و هر جا که ناکامی است بجان
دین آنجاست و هر که بخود زنده است مرده است و هر که بحق زنده است
نه زنده است و مرگ نه مرگ کالبد است عدم نه عدم کالبد است آنجا که وجود است
جان نامحرم است تا کار بکالبد چه رسد و گفت حق توحید وجود هیچکس نپذیرد
کسی را زهره آن نیست که قدم بصحرای وجود نهد چنانکه مشائخ گفته اند

اثبات التوحید فساد فی التوحید و نیز وی گفت اگر دُرّ ثنی مَعَه غیری ایّاه هر که با وجود خود خطبه وجود او خواند بر شرک خود گواهی سید هد و هر که با وجود او خطبه وجود خود خواند بر کفر خود سجل میکند و هر که با هستی او هستی خویش بیند کافر است و هر که با هستی او هستی خود طلبد ناساخته است هر که خود را دید او را ندید و هر که او را دید خود را ندید و از خود شرم دنیاید آنکس را نه عبارت بود نه اشارت نه زبان نه چشم نه حرف نه صوت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کفر بود اگر اشارت کند شرک بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید نشناختم مخذول و مطرود بود و حدثی بود در وجود وجودی بود در عدم نه موجود بود بر حقیقت نه معدوم بود بر حقیقت بوجهی معدوم و بر وجهی موجود عبارت محرم راه توحید است و دانست محرم راه توحید نه خیال و توهم و ظن همه گرد حدوث دارد توحید در عالم قدس خویش پاک است و گفت در آسمانها و زمینها بزبان تسبیح و تهلیل ست اما دل نیست که دل معنی است که جز در آدم و فرزندان او شان نیست و دل آن بود که راه شهوت و تهمت و ریاست و اختیار بر تو بندد و راهبر تو باشد زبان دل را میباید که ترا نجوئیش دعوت کند نه بزبان قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن ست که معبود یکه در پیراهن اوست آن را مهر کند و جهد در مهر کردن خویش کند نه در لعنت کردن شیطان گفت هر جزوی از اجزا باشد که در حق دیگری محو باشد که دوئی درین راه شرک ست تا نه زبان داند که دیده چه دید و نه دیده بیند که بزبان چه گفت و گفت گوینده بر حقیقت آن بود که گفت او نرسد در وداد در سخن نماند و از ان سخن گفتن خود آزار بود و گفت عمریست تا میخواهم که بخداوند تعالی

خلوتی دارم چنانکه ابوبکر در آن خلوت نباشد و گفت هفتاد سال است تا در بند آنم
که یک نفس خدایرا بدانم و عصا کش من نیاز است گفت کاشکی گلخن بابودمی که
مرا نشناختندی گفتی خویشتن را می بینم و چنان میدانم که جهودان و گفت بچهار
بلا مبتلا شده ام و آن اینان اند نفس و دنیا و شیطان و هوا و گفت مرا
سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت تر گفتند چگونه گفت اول آنکه
حق از دلم رفت و آن دوم سخت تر از آن که باطل بجای حق نشست سیوم
سخت تر از آنکه مراد در آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ ننشینم
گویند روزی در مناجات میگفت الهی دنیا و آخرت را در کار کن تا از دنیا
لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم
که هر دو در حجاب اند از مقصود و گفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که
دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت و دل من سرای معرفت است گفت اگر من
خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشایخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشایخ
نکرده بودمی خدمت خدا تعالی را نتوانستمی کرد و گفت مفلس آنست که با خلق نشیند
و با ایشان سخن گوید و آنچیز بس کند و گفت مرید صادق را از خاموشی پیران
فائده بیش از گفت بود و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و گفت
فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات و گفت اگر خدای عزوجل
ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی بیند بهتر است از آنکه ترا بپندارد و پندارشت
علم و بد معاملگی بیند و گفت چنانکه راست گویان در حقائق و اقرار راست
گفتند عارفان در حقیقت حق در دروغ گفتند و گفت زشت ترین اخلاق

آنست که با تقدیر در آویزی گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف در جان دل شود و گفت عوام در صفات عبودیت میگردند و خواص در کرم اند در صفات ربوبیت گفت چون ربوبیت بر سر اید فرود آیند جمله رسوم را محو گرداند و گفت چون نظر کنی بخدا یتعالی اجمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی گفت شریف ترین نسبتها آنست که نسبت جوئی بخدا بعبودیت گفت افضل طاعت حفظ اوقات است گفت هر که گوید با قدر او منازعت کرد و گفت هر که خدا را پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش است و هر که خدا را پرستد برای خدا او بخدا جاهل است یعنی خدایی نیاز است از عبادت تو پندار ی که برای او کاری کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آنست که خدای را پیش کند یعنی من عرف الله بکل لسانه و گفت از تعظیم فرمان خداوند بود که باز ننگری بکونین و بچیزی از طریقهای کونین و گفت بیزارم از خدای که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند من است تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخداست بلک بقای دلها بخداست بلک تعیب از خدا بخداست و گفت محبت هرگز درست نیاید تا از غرض در دل او اثری بود و شواهد را خطری بلک صحت محبت نسیان جمله اشیا است در استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه صفتها رحمت است مگر در محبت که در و رحمت نیست که کشنده و از کشته و بیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتمادت برخیزد از حرکت وسکون خویش
گفت توبه مقبول آنست که مقبول شده باشد پیش از گناه وگفت توبه نصوح
آن بود که بر صاحب وی اثر معصیت نماند پنهان و آشکارا وگفت اهل زهد
که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیانند اگر دنیا را در دل ایشان رقعتی
نبودی از اعراض کردنش بر وگیری تکبر نکردی وگفت صوفی آنست که
سخن از اعتبار گوید وگفت هر که خدای را بشناخت گنگ گشت وگفت عوض
چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل وی بود وگفت هر چند تو امید
رضا را کار فرمائید چنان نباشید که رضا شما را کار فرماید که محجوب گردید از لذت
رویت یعنی چون بر رضا لذت یافت از شهود حق باز ماند وگفت بلذت طاعت
وحلاوت او غره نشوی که زهر قاتل ست وگفت شادبودن بکرامات
از غرور وجهل ست ولذت یافتن باخصال از غفلت گفت نباشید از ان قوم
که انعام او را مقابله کنند بطاعت که فرزندان ازل باشند نه فرزند عمل گفت
بحرکات دل شریفتر است از عمل بحرکات جوارح وگفت هر که از قسمت یاد آرد
از سوال و دعا فارغ آید وگفت هر که بشناخت او را غائب شد و هر که غرق شد
در بحر شوق او بگداخت وگفت حقیقه خوف وقت مرگ ظاهر شود وگفت
علامت صادق آن بود که بظاهر با برادران پیوسته بود و بدل تنها بود با خدای
وگفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند و کس را خصومت با وی نباشد
از قوت معرفت گفت آن خصلت که نکوئی ماهیدان تمام بود و بی آن همه نکوئیها
زشت بود و استقامت ست گفت فراست روشنائی بود اندر دلها پرسیدند

کلام طعام مشتهی تر گفت لقمه که در ذکر خدای عزوجل بدست یقین برگیری
از مائده معرفت در حالتی که نیکو گمان باشی باخدا و در وقت وفاتش کسی
وصیت خواست گفت ارادت خدا تعالی در حق خویش نگاهدارید و دیگری
وصیت خواست گفت پاس در اوقات خویش دارید خواجه ابو بکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمریست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت چندین گاه پنداشتم که طرب محبت
در حق میکنم و انس با مشاهده وی میگیرم اکنون دانستم که انس خبر با جنس نباشد
گفتند مریدی تمام شود گفت آنگاه که حال او در سه وقت حضور و شاهد و غائب
یکرنگ بود ابو العباس دامغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هر که از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هر که اشارت کند ثنویه بود
و هر که بدو ایمان کند بت پرست بود و هر که در سخن کند غافل شود و هر که
از و خاموش بود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسد بی حاصل بود و هر که این
اشارت کند که او نزدیک است دور بود گفتند تصوف چیست گفت چنان باش
که نبودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست جز تو گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی و گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت بتصوف صوفی نبود تا وقتیکه
جمله خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود بدو و سر با خدای بخبر خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود باحق و گفت صوفیان اطفال اند در کنار حق و گفت
تصوف عصمت است از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده است و
گفت تصوف نشستن است در حضرت الله بغیم و گفت حب وحشتی است در لذتی
و حیرتی در نعمت و گفت محبت رشک بردن است بر محبوب که مانند تو او را دوست
داری و گفت محبت ایثار کردن چیزی است که آنرا دوست داری برای آنکه
او را دوست تر داری و گفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول
شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بخدا گفت هیبت گذارنده و لهاست
و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید بنزدیک وی
صورت بندد هرگز بوی توحید نشنیده است و گفت توحید حجاب موحد است
از جمال احدیت و گفت چون حق تعالی خواهد که بلا را خراب کند در دل
عارفی در آرد پرسیدند که عارف کیست گفت آنکه تاب نشنه نیارد باز پرسیدند
گفت عارف آن است که هفت آسمان و هفت زمین بیک موی مزه بردارد
گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوئی گفت سابق با ما بودیم اکنون
با او یم و گفت عارف را نشان نبود و محب را کلمه نبود و بنده را دعوی نبود
و ترسنده را قرار نبود و کس از خدا نتواند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اوست
خدای و آخرش را نهایت نبود و گفت هیچ کس خدا را نشناخته است گفتند
چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف آنست
که دنیا را ازاری سازد و آخرت را ردائی پس از هر دو مجرد گردد و بحق منفرد
شود و گفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا حافظی نبیند

وسخن را از غیر او نشنود گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعدی میزند
وابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد مرغان بانگ میکنند همچنین
حال عارف است که بچشم میگرید و به لب میخندد و بدل میسوزد و ببنان بار و بزبان بار و
میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است
و گفت علم الیقین آنست که بما رسیده بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که
خدا تعالی ما رسانید از نور هدایت باسرار قلوب بیواسطه و حق الیقین آنست
که بدان راه نیست و گفت همت خدا یراست و آنچه دون آنست همت نیست
و گفت صاحب همت هیچ مشغول نشود و صاحب ارادت نشود و گفت فقیر آنست که هیچ مستغنی
نشود بغیر خدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان اچهار صد درجه اند کمترین آنست
که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر درویش آید که کانکی قوت یک روزه دارد او را
آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را
طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکرنسیان ذکر است
در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدا تعالی بیواسطه سخت است و گفت صابر
از اهل درگاه است و راضی از اهل بارگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت
زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود باز سوال
کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را یاد دنیا دری
دیگری از زهد پرسید گفت آنچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگرچه از ان
میگریزی و هرچه ترا نخواهد بود بتو نخواهد رسید اگرچه طلب آن میکنی پس
زهد تو در چه خواهد بود دیگری از ان سوال کرد گفت دل بگردانیدن بخالق از خلق

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت
آن بود که هر چه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست
گفت بیرون افگندن از گوشه ذهن حرام را گفتند انس چیست گفت
آنکه ترا از خویشتن وحشت بود گفتند انس بذکری بود گفت جان انس بذکر بود
گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت
کند بحق از حق و ایشان را بدین اشارت راه نیست گفت عبودیت بر خاستن
ارادت نیست در ارادت او در رفع اختیار نیست در اختیار وی و ترک آرزو
جاه نیست در قضای او و گفت انبساط بقول با خدا بتعالی ترک ادب است
و گفت انس گرفتن بمردم از افلاس است و حرکت زبان بنده بی ذکر خدا وسواس است
و گفت علامت قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آنست
که خلق خدا را از خود بهتر خواهی گفت حریت چیست دل است و بس گفت بلندترین
منازل رجا حیاست گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت
بر وقت است که ضایع گرداند در ماسوی الله گفت خوف از وصال سخت تر
از خوف مگر گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی و منعم را بینی و گفت نفسی که بهوا
مولی برآورد بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت و گفت هر یکساعت
که نخسپد در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتد و گفت یک طرفة العین
سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود بخلق از حق نبود
چنانکه محجوب شود بحق از خلق و گفت هر کرا بحق تلف بود حق او را خلف بود
و گفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا بعبودیت چہ رسد از حسن و امغانی گفت ای پسر بر تو باد باللہ و دائم باللہ بیباش و دست بدار از ماسوی اللہ گفتند آسودہ تر کی باشی گفت آنگاہ کہ او را بہیچ ذاکر نہ بینم و گفت اگر بدانستمی قدر خدا ما ہیچ نتوانستمی از غیر خدای و گفت عمر بسیست تا انتظار میکنم کہ نفسی برآورم کہ پنہان بود از دلم و دلم نداند نمیتوانم و گفت اگر ہمہ دنیا لقمہ گردد و در دہن شیر خوارہ نہند مرا بر وی رحم آید کہ ہنوز گرسنہ ماندہ است و اگر ہمہ دنیا مرا باشد بجہودی دہم و منتی بزرگ دانم او را بر خویشتن کہ از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست کہ بر دل من تواند گذشت و چگونہ کون بر دل او بگذرد کہ او کون را داند گفتند وقت مرگ او کہ بگوید لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللہ و گفت چون غیر نیست نفی چہ کنم گفتند چارہ نیست بگو کلمہ گفت سلطان محبت میگوید ثنویت نپذیرم خواجہ ابو علی سقفی رحمۃ اللہ علیہ گفت اگر کسے جملہ علوم جمع کند و با جملہ طائفہ صحبت دارد بجایگاہ مردان نرسد تا ریاضت یافتہ نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا مودبی ناصح گفت طمع مدار راستی از کسی کہ راستی نگرو انیدہ اند و امید مدار ادب از کسیکہ ادبش نداده باشند دہر کہ ادب از آمری یا ناہی زمانی فرا نگرفتہ باشد و عیوب اعمال و رعونت نفس در چشم او نہ کشودہ باشند در ہیچ معاملہ اقتدا بدو نشاید گفت ہر کہ با بزرگان صحبت دارد و طریق حرمت نگاہ ندارد محروم ماند از فوائد ایشان و برکات نظر ایشان و گفت فروع نخیزد صحیح مگر از اصل صحیح پس ہر کہ خواہد کہ افعال او صحیح بود و بر جادہ سنت بود گو نخست اخلاص در دل درست کن کہ درستی اعمال ظاہر از درستی اعمال باطن خیزد و گفت ہیچ کار نہ کنید برائے خدائے مگر آنکہ

صواب بود و هیچ صواب را بجا میارید مگر آنکه خالص بود و هیچ خالص قیام
نمائند مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مرد چنان باید که از این چهار خصلت
غافل نماند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق
امانت و گفت علم حیات دل است از جهل و نور چشم است از ظلمت گفت اُف
از اشغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و اُف از حسرتهای دنیا چون روی از
کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز فرو نیاید بر چیزی که چون رود بدو نهند همه
مشغول بود چون روی بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشند همه
چیزها هیچ چیز خریده باشد همه چیزها را هیچ چیز و گفت روزگاری در آید که زندگانی
خوش نباشد در وی هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را برفته اک منافق بندد یا
مرائی خواجه ابو جعفر خالدی رحمة الله علیه گفت تصوف طرح نفس است
در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند
از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بودیا نه بود دل در هر دو حالت یکسان بود
بلکه اگر نبود طرب در آن بود اگر بود طرب نبود و توکل استقامت است بخدا
در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکسان است و گفت فتوت حقیر داشتن
نفس است و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا در وارد
از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدایرا تا از اغیار نباشی و گفت سعی
احرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت شریف همت باش که همت
شریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت
نفس نیابد از آنکه اهل حقائق قطع کرده اند از علائق که ایشان را قاطع است

از ص

از حق بیش از انکه خلایق را دیدند ان بریده گردانند و گفت هر که همدم نگشت
در معرفت قبول نکند خدمت او و گفت روح صلاح هر که رسد لازم گیرد
او مطالبت نفس بصدق در همه کار و هر که روح مشاهده بدو رسد بشناسد
موارد و مصالح کار ما و هر که روح مشاهده بدو رسد مکرم گردد و بعلم لدنی خواجه
ابو علی رودباری رحمة الله علیه گفت صوفی آنست که صاف باشد بر صفا
و بچشاند نفس را طعم جفا و بیند از دنیا پس قفا و سلوک کند بر طریق مصطفی
صلی الله علیه وسلم و گفت صوفی آنست که پس از پنج روز گرسنگی بنالد و اگر بنالد
او را بباز فرستند و کسب فرمایند و گفت تصوف صفوت قربت بعد از کدورت
بعد و گفت تصوف معتکف بودن سهت بر در دوست و آستانه بالین کردن
اگرچه می راندت و گفت تصوف عصای احرار است و گفت خوف و رجا دو بازوی
مرغ اند چون هر دو بایستند مرغ بایستد و چون یکی بنقصان آید دیگری ناقص
شود و چون هر دو بماند مرد در حد مرگ باشد و گفت حقیقت خوف آنست
که ما خدا باشی و از غیر او نترسی و گفت محبت آن بود که جمله خود را محبوب بخشی و
ترا هیچ باز نماند و گفت نافع ترین تلقین آنست که حق را در چشم تو عظیم گرداند و
ما دون او را خرد و خوف و رجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید
گفت استقامت دل سهت با ثبات مفارقت تعطیل و انکار و گفت جمع سر
توحید است و تفرقه زبان توحید و گفت چگونه اشیا بدو حاضر آیند که جمله
بذوات خویش از وفانی میشوند و یا چگونه اشیا از و غایب شوند که جمله
از و و صفات او ظهور میگیرند سبحان آنکه نه او را چیزی حاضر تواند آمد نه از و

غائب تواند شد و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اما همت
دوست میدارد او را و گفت اگر دیدار او از ما زائل شود آسم عبودیت از ما
شود یعنی زنده نمانیم و گفت چنانکه خدا تعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات
و بر اهین همچنین فریضه کرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن
نیفتد و کسی آنرا نه بیند و نداند و گفت هر کرا در راه توحید نظر افتد با نهاد خود از
توحید او را از آتش برهاند و گفت چون دل خالی گردد از حُب ریاست و
نفس از حُب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت
و بعد ازین سه چیز دیگر بود دیدن صنایع او و مطالع سرایر و معاملهٔ حقائق او
گفتند علامت آن چه بود گفت آنکه باز ننگری از چپ و راست پرسیدند
از حسد گفت درین مقام نبوده ام جواب نتوانم داد لکن انی احسد حاجد لانه لا
یرضی بقضاء الواحد و گفت آفت از سه بیماری در آید از بیماری طبیعت و
بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت
چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن
و خبیث شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هر چه در نفس فرا دیده آید
متابعت وی کردن و گفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر
بود و یا منتی که موجب فکر بود یا محنتی که موجب صبر بود و یا زلتی که موجب استغفار بود
و گفت هر چیزی را و غطی هست که وغط دل حیاست فاضلترین کنج مومن
حیاست از حق پرسیدند از وجد و سماع گفت مکاشفه اسرار است بمشاهدهٔ
محبوب و گفت طریقت میان صفت و موصوف است هر که نظر کند بموصوف

گفت قبض اول اسباب ست فنا را و بسط اول اسباب ست بقا را و گفت
مرید آنست که هیچ نخواهد حق را جز آنکه حق تعالی او را خواسته است و مرد آنست
که هیچ نخواهد از کونین بجز حق تعالی و گفت نیکترین زندانها همنشینی نااهلان ست
خواجه ابو الحسن حصیری رحمة الله علیه یکی پرسید از وکه چه مذهب داری گفت
مذهب ابو حنیفه داشتم اکنون بمذهب شافعی شدم اکنون خود چیزی مشغولم که از هیچ
مذاهبم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه در هر دو جهان بدون او با هیچ آرام نگیرد و نیاساید و گفت سحرگاهی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الهی راضی هستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای گدا
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب نکردی و گفت نظر کردم در ذل هر صاحب
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز هر صاحب عزتی عز من
بر عز همه زیادت آمد و این آیه خواند مَنْ کَانَ یُرِیْدُ الْعِزَّةَ الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز ست رفع حدث و ثبات قدم و هجر وطن و مفارقت اخوان
و نسیان هر چه آموختی و آنچه نمیدانی و گفت تا به تیغ انکار هر چه اسم و رسم بدان
رسد سر برنداری و سلامت دل را از هر چه معلول و معلوم ست خالی نگردانی بنابع حکمت از تعمد دل در ظهور نیاید و گفت هر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت
شواهد کشف و براهین او را کذبید و گفت نشستن با ندیشه و تفکر در حال مشاهده
یکساعت بهتر ست از هزار حج مقبول و گفت نشستن تهی ست از هزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دایم باید و سوزی و شوقی دایم باید که هر چند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

وسماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد و گفت صوفی آنست که
که او را موجود نیابند بعد از عدم خویش و معدوم نه بینند بعد از وجود خویش و گفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست وصفات او حجاب اوست یعنی مَنْ عَرَفَ
نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ و گفت تصوف صفای دل است از کدورات مخالفات و
گفت مادام که کون موجود بود تفرقه موجود بود و چون کون غایب شد حق ظاهر شد
و این حقیقت جمع بود که غیر حق نه بینند اینجا و جز او سخن نگوید خواجه ابو اسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من پوشم خدایرا می پوشم و گفت کسی هست
که پنجاه سال مسواک میکند و او را در آدران ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان است
نه استعمال سنت از و گفت سه کرده فلاح نیابند بخیلان و ملولان و کاهلان و گفت
برادر را فراپیش گیر تا خدا ترا فرا پیش دارد و گفت هیچ گناه عظیم تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد و گفت تصوف کاری سخت است گدائی باید کرد
و گرسنگی باید کشید و جفای بر هنگی و خواری باید کشید اگر سر انیمه داری بطریقت
در آئی و اگر نه بکار خود مشغول باش و گفت ای ضعیف تر بس از قوی و گفت
پرهیزید از آنکه فریفته شوید بدان که مردمان بشما تقرب کنند و دوست شمارا بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت است خواجه ابو عثمان لیساری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود بترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته است
و چگونه خلاص تو ان یافت از آنکه بر تو نوشته بود و گفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
است و گفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند و رذل و تاشکر نکند بر عزت
و گفت هر که نگاهدارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

وگفت خطره انبیا راست و وسوسه اولیا را و فکر عوام را و عزم فساق را و گفت
چون حق تعالی نظر نکوئی به بنده کند در حال او از مکر و هیبت هیبت غائب کند
و چون نظر بخشم کند بر وحالتی پدید آید از وحشت که هر که بود از و بگریزد و گفت سخنی
نگفت از حق مگر کسی که از وی محجوب گردید و کسی پرسید از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود و گفت توحید آنست که بر دل تو دولی حق نگذرد یعنی
توحید را چندان غلبه بود که هر چه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتدای همه از توحید بر خاست و برنگ عدد شد همچنین
اینجا هم بتوحید باز فرو شد و برنگ احد میگردد و گفت کُنتُ لَهُ بَصَرًا وَسَمعًا و گفت
هیچ غافل را در مشاهدهٔ لذت نباشد زیرا که در مشاهده حق فناست که اندروی
لذت نیست پرسیدند مرید بچه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و
از منهای باز استادن و صحبت با صالحان کردن و گفت عطا دو گونه باشد کرامت
و استدراج هر چه بر تو وارد شود و کرامت بود و هر چه از تو زائل شود و استدراج بود
ابوعثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هر که دعوی سماع کند و آواز مزمار
و خزیدن دراماد آواز باد او را سماع درنیارد در دعوی سماع دروغ زن است
و گفت هر که خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد گرفتن همه چیزها خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه اراده تها خالی بود مگر رضای حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد دیر اهلاک و بلا باشد و گفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود و گفت هر که از صحبت درویشان دست بدارد و صحبت تونگران

اختیار کند خدا تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند و گفت هر که دست بطعام تونگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین عذر نیست کسی را که آلا آنکه مضطر باشد و گفت هر که با جوال خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد و پرسیدند منقطعان را بچه منقطع شدند گفت از آنکه در نوافل و فرائض خلل آوردند پرسیدند از صفت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه بر خود میداری و در آنچه او را بود طمع نکنی و جفای او بر داری و انصاف او دهی و از و انصاف طلب نکنی و تیغ او باشی و او را تیغ خویش نداری و هر چه از و بتو رسد بزرگ و بسیار شمری و از هر چه از تو با و رسد حقیر و اندک دانی و گفت فاضلترین چیزها که مردمان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است و مراقبت و نگاهداشت کار ها بعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت اوامر و گفت عبودیت اتباع امر است بر مشاهده آمر و گفت شکر شناختن عجز خود است از کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علائق است و رفض خلائق و اتصال بحقائق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ است در حالت راحت و گفت غیرت صفات مریدان است و اهل حقائق را نبود و گفت عارف از انوار علم دل روشن کند تا بدان عجائب غیب بیند و گفت مرد ربانی طعام بچهل روز خورد و مرد صمدانی بهشتاد روز و گفت هر که را ایمان بود با ولیا او را از اولیاست و گفت مشهور و مفتون مباش خواجه ابو القاسم نصیر آبادی رحمة الله علیه گفت بار های گران حق را نتواند برداشت الا بار گیران حق و گفت هر که نسبت خویش با حق درست کرد اند هر گز اثر نکند در و منازعت طبعی و

وسوسه شیطانی گفت کسی گمراه نشد درین راه مگر بفساد ابتدا کرد فساد ابتدا باشد
که بانتها سرایت کند و گفت هر که در عطا راغب بود او را مقداری نبود و آنکه در
در عطی راغب بود و عزیز تر است و گفت مرا فقت امر نیکوست و موافقت نیکوتر
است و هر کرا موافقت حق یک لحظه با یک خطره دست دهد هیچ حال بعد ازان
مخالفت بر و نرود و گفت حق غیور است و از غیرت اوست که بدو راه نیست
مگر بدو و گفت آنها که دلالت میکنند از و میکنند که بر و دلیل نیست جز او و گفت
بتا بعت سنت معرفت توان یافت و با دای فرائض قرب توان یافت و
بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هر کرا ادب نفس نبود با دب دل
نتواند رسید و هر کرا ادب روح نبود چگونه بمحل قرب تواند رسید و هر کرا ادب دل
نبود چگونه با دب سر تواند رسید پس ع بساط حق نخواهد رسید و گفت کار ایشان است
بر کتاب و سنت و دست داشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاهداشتن و
خلق را معذور داشتن و بر او راد مداومت کردن و رخصت ناجستن و تاویل
نکردن گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصیر آباد و نیشاپور شوریده آورند
و بر شبلی انداختند تا هر سالی دو سه هزار آدمی بسبب من و من در میان نه بجدا
میرسند گفتند حرمت چیست گفت آنکه من ازین منبر فرود آیم و این سخن گویم که
خود را منزای آن نمی یابم گفتند تقوی چیست گفت پرهیزیدن از ماسوی الله
گفت اهل محبت قائم اند با حق بر قدمیکه اگر گامی پیش نهند جمله غرق شوند و اگر
قدمی پس نهند جمله محجوب گردند و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیادت کند
و هر که شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گردانند و گفت راحت ظرفی است

پُر از عقاب و گفت هر چیز را قوتی هست قوت روح سماع هست و گفت هر چه
دل یابد برکات آن ظاهر شود بر ابدان و هر چه روح یابد برکات آن پدید
شود بر دل و گفت دنیا زندان هست چون بیرون آمدی در راحت افتادی
هر کجا خواهی برو گفت اول با تمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هر که خواهد بحل رضا
رسد بگو تا آنچه خدای عزوجل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت
مروت شناختی از فتوت هست و آن گشتن از هر دو عالم هست و هر چه در آنست
و گفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق در خاطر بیست از وکه اشارت
کند بدو و گفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق
حق راه نماید خواجه ابوالعباس قصاب ندی رحمة الله علیه گفت در ابتدا مرا درد
این حدیث درگرفت دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو بردم و دلم
بمن نمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که بچیزی
حق ایشان را بود و من در آرزوی آنم که بچیزی مرا با من دهند و مرا بمن گذارند
تا من خود چه چیزم و کجا ام این آرزوی من بر نمی آید و گفت با خدا بسیار نشینید
و با خلق اندک و گفت آخر درویشی اول صوفی هست و گفت تصوف پنهان داشتن
احوال هست و جان بذل کردن بر برادران خواجه ابو نصر سراج
قدس سره گفت عشق آتشی هست در سینه دل عاشقان چون
مشتعل گردد هر چه ماسوی الله بسوزد و خاکستر کند و گفت مردمان
در ادب بر سه قسم اند یکی اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت
و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب هست و دیگر اهل دین که ادب نزدیک ایشان

عبارت

طهارت دل و مراعات سر و وفای عهد و نگاه داشتن و کمتر نگریستن بخاطر آینده و نیکو کرداری در محل طلب و وقت حضور و نزدیک اهل فقر ادب در مقام قربت

خواجه ابو القاسم قصار رحمة الله علیه گفت اشارت و عبارت از توحید نصیب تست و از یکی گفت که اگر کسی ترا بپرسد که خدا را بشناسی نگوئی که نشناسم که آن شرک است و نگوئی که بشناسم آن کفر است ولیکن بگوی که خدا بفضل خود شناسای خود کند مرا و گفت خواهی نخواهی با خداوند خود خوی باید کرد و اگر در رنج باشید و اگر با تو خوی خواهند کرد علم را در جوارح تو نگاه خواهند داشت و اندامهای تو یک یک از تو بستاند و با خویش گیرد و نیستی تو بتو نماید تا هستی او و نیستی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود و گفت هر کسی آزادی طلبد و من از وی بندگی خواهم که بندهٔ او در بند او بسلامت ماند و آزاد در معرض هلاک و گفت فرق در میان بنده و شما آنست که شما مرا مامی گوئید و ما مرا او میگوئیم شما از ما شنوید و ما از و شنوم و شما مارا ببینید و ما او را ببینیم والّا ما نیز چون شما مردیم و گفت پیران آئینه تواند چنانکه تو ئی اینان را می بینی و آنچه در آئینهٔ خاطر مشاهده کنی همان معنی هست که حقیقت احوال است و گفت هر مریدی که در خدمت درویشی قیام کند از صدر رکعت نماز نوافل که در آن قیام کند در حق وی بهتر و اگر یک لقمه طعام کمتر خورد از آن بهتر که شب نماز کند و گفت هر کسی را چیزی بایستی هست مرا آن بایستی هست که من نباشم و گفت طاعت و معاصی دو چیزست که چون خود باشم مایهٔ همه معاصی خود بینم

وچون از خود دست بردارم اصل همه طاعات از خود یابم وگفت بادشاه عالم
بندگانند که دنیا و زینت دنیا بخلق رها کرده اند و برای آخرت بهشت بطبعا
تسلیم نموده اند و خود با خداوند خویش قرار گرفته اند و میگویند که ما را خود انها
بس است که رقم عبودیت از درگاه الوهیت بر جان ما کشیده اند دیگر چه خوم
وگفت خنک آن بنده که او را با دنموده اند وگفت جوانمردان رحمت خلق
نه وحشت خلق که ایشان را از خلق با خدا صحبت بود و از خدا بخلق نگرند
گفت صحبت نیکان و لقمه های گرامی خلق را بخدا نزدیک نکند و آنکه بنده را
بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود
وگفت از صد هزار فرزند آدم یکی را بردار برای خویش وگفت دنیا مرا
وگنده است وگنده تر از آنست که بدان مبتلا باشد وگفت طمع کردن ناجائی
ومنع کردن ناجوانمردی است وگفت هر چند خلق بخالق نزدیک تر است
حاجز تر است وگفت دعاء صد و بست هزار پیغامبران علیهم السلام همه جوابی
ولیکن صفت خلق است چون بحقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل وگفت
چون من و تو باشد اشارت و عبارت باشد و چون من و تو برخاست نه اشارت
ماند نه عبارت وگفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا و خدا بود
وگفت خدایرا خدای جوید و خدا را خدا یابد و خدا را خدا داند و اگر خدای یکدم
بغیرش نزدیک بودی که بشری خدائی را نشایستی گفت من با اهل سعادت انس
بر رسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتیم و با اهل شقاوت بخدای وگفت ابلیس
گشته خداوند من است جوانمردی نبود گشته خداوند خویش را بسنگ انداختن

وگفت اگر فردای قیامت حساب در دست من کنند بنیند که چه کنم همه را در پیش کنم
و ابلیس را مقدم سازم لیکن نکنند و گفت هر که مرا ندیده است ندیده است و هر که
مرا بیند از من بصفت خویش بیند و گفت یک سجده که برآرد از من بهتی خویش
و نیستی من گرامی تر است بر من از هر چه آفریده و آفریند و گفت من
من فخر آدم و قرة العین مصطفی پیغمبر را صلی الله علیه وسلم چشم روشن بود که
این از امت من است و آدم علیه السلام فخر کند و گوید که این از ذریت من است
و گفت آنجا که خدای بود روح بود و بس و گفت اهل بهشت به بهشت فرود آیند
و اهل دوزخ بدوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمرد آن باشد که
او را جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجه ابو الفضل حسن رحمة الله علیه
گفت از ماضی یاد نکنید و مستقبل را انتظار نکنید و نقد وقت را باشید و گفت
حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیت است
و حسن اقتدا کردن برسول علیه السلام و این آنست که نفس را در هیچ نصیب راحت
نیست خواجه ابو علی دقاق قدس سره گفت چنان باش که مرده شسته روزه
گفت هر که جان خود را جاروب در خانهٔ معشوق نتواند کرد او عاشق نیست و گفت
هر که را انس با دون حق باشد او در اصل خود ضعیف باشد و گفت هر که خبر
از وی گوید در مقال خود کاذب باشد و گفت مرید در بار بود و مراد آنکه بار او
کشیده باشد و گفت هر که صحبت به پیری بکند و انگاه بدل اعراض کند عهد صحبت
بشکست توبه بروی واجب شد تا آنگه گفته اند عقوق اوستادی را توبه نباشد و گفت
هر که صحبت کند با بادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد و گفت مصیبت من

امروز بیشتر از مصیبت اهل دوزخ خواهد بود نرود از بهر آنکه اهل دوزخ را فوت ثواب فوت خواهد شد و ما را امروز فقد وقت مشاهده و خدمت حق فوت میشود پس تو فرق کن میان این دو مصیبت و گفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که ترک شبهات کند بر بهشت رسد و هر که ترک زیادتی کند بخدا رسد و گفت هر حاضر که از سر خویش اختیار کند بدانست مطالبه کند و اگر غائب است و اختیار کند پشیمان شود و گفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد اظهار رحمت بود نزدیک کریمان اظهار رحمت بهتر بود از اظهار قدرت با ضعیفان و گفت ارادت ما نهایت حق است نزدیک خداوندان بدایت و همت امانت حق است نزدیک ارباب نهایت و بار ارادت طاقت مجاهده تو ان داشت و همت گمان بار مشاهده و مکاشفه تو ان کشید همت بنده را چون کیمیاست طالب مال را همت بیقراری دلی آرامی است که هرگز ساکن نشود نه در دنیا نه در آخرت و گفت ابتلا بر دو نوع است یکی ابتلای خواص است و آن عابدان راست و ابتلای سر است و آن عارفان راست و گفت اگر بعد از مجاهده فتوری پدید آید از خلاف ابتدا بود و اگر بعد از مشاهده حجابی ظاهر شود از بی ادبی است که بر بساط قرب کرده باشد و آن بی ادبی یا از مشارکت بوده باشد یا از ملاحظه و گفت هر کسی نیلوری کند مردار آنست که وارد خورد و گفت نفس مفلسی است اگر یک خدمت قیام نماید از و بسیار شمرد که از مفلس اندک بسیار بود و هر چه از و بتوان ستد غنیمت بود و گفت زلت تو خطا است و تاخیر تو از توبه جفاست پس جمع مکن میان خطا و جفا و گفت اگر خواهی باشی از جمله ابدال بر تو باد به تبدیل احوال و گفت هر که بر جان خویش میلیز د طریق خدا

بر وی بسته است گفت جهد تو بال است و جهد درویشان بجان گفت صحبت
کردن با ازدها آسان تر از صحبت کردن با درویش و گفت بزرگترین چیزها نشستن است
بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلومی باشد نه جاهی و نه مالی و نه چیزی
یکی پرسید که هر که باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب تو نگران بهشت
بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت خداب بود و گفت از کون و پیوند
برون بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را و گفت علامات خرابی
تن ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است
تا وام که در راه فکرت بود و چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد و گفت
بلای اکبر تفرقه دل است و نعمت اکبر جمعیت است و گفت عزیز ترین چیزها
عجز است بعد از علم کما قال لا احصی ثناء علیک و گفت بیشتر خلق در بار بندگی
نفس اند و این ذلی است که هرگز در وی عزت نخواهد بود و شقاوتی است که هرگز
در وی سعادت نخواهد بود و گفت هر کرا قوتی معلوم بود هرگز فرق نکند میان
الهام و وسواس و گفت جماعتی را خیال بند دکه ما کل شدیم یا کل نتوانم شد این
غلطی عظیم است از انکه وقتیکه این حالت بر ایشان در آید که خود را کل دیده باشد
اگر خواهند که پر یک پشه در وجود آرند نتواند که او در هر پشه هزار عرش و کرسی
پدید آرد پس بین از یکی نبود که باقی نمایش کل بود و اگر از کسی چنین کاری
در وجود آید آنکس نه آنکس بود و گفت همه سخن با او بگوی و از وی خواه و بر وی بگوی
که آنچه او خواهد او گوید کس نتواند کرد و گفت آنچه مردمان پوشند می پوشش
آنچه ایشان خورند می خورم لیکن از ایشان جدا می باشم و گفت وقت آنست که

تو آبستن آمی وقت شادی باشد یا اندوه گفت دنیا چهار قسم است شیاطین نفس
و کفار و هوا پس هوا از همه صعب تر است و گفت سخن ترین عقوبت اهل دوزخ
از کفار آن است که نمی دانند عذاب کننده را اگر بدانستی آسان شدی گفت
زنان مصر چنان بودند که اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان به آسمان
رسیدی اما آنچه از یوسف بر ایشان ظاهر شد جمله دستها بریدند و از ان شعور
نیافتند و گفت نعوت حسبیت گفت حرکت کردن برای دیگری چنانکه پیغمبر را
باشد که امتی امتی گوید و گفت شفیع اکبر نزد یک خدا اعتقاد خالص است و
گفت فقر عطای حق است هر که بحق وی قیام کند آن سبب قربت وی شود و
هر که نکند سبب عقوبت وی شود و گفت خوف آن بود که بهانه نمازی خویش را
و گفت اندوهگینی بماهی راه خدا را چندان ببرد که بی اندوهی بسالی گفت
بدیدار نشینند و اشتیاق ننشینند و گفت خدای میگوید که بنده من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق است که تو مرا دوست داری گفت هر که سوال کند از
محبت دور افتاده است و گفت توبه میکنی از بیم دوزخ یا امید بهشت باری
توبه برای آن کن تا خدایت دوست دارد که اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ التَّوَّابِینَ گفت
لذت یافتن بثواب عام است و بعذاب خاص عابدان فرد الذت یابند بثواب
و محبان امروز لذات یابند بعذاب و گفت توکل صفت مومنان باشد و تسلیم
صفت اولیا و تفویض صفت پیغمبر من علیه السلام و گفت توکل سه درجه است
توکل و تسلیم و تفویض متوکل بوعده او آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم وی
بسنده کند و صاحب تفویض بعلم وی رضا دهد و گفت توکل بدایت باشد و تسلیم

وسط

باوسط و تفویض نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاه داشتن سخت از دیدار
خلقان و صدق پرهیز کردن سخت از مطالبه نفس و مخلص را ریا نبود و صادق
را اعجاب نبود و متوکل آنست که کسب کند نظاهر و توکل کند بباطن و گفت
رضا آنست که بلا بداند نه بیند و بر حکم قضا عترض نکند و گفت از امارات معرفت
هیبت داشتن سخت از خدا هر کرا معرفتش بود هیبت بیش بود گفت هر که خدا را
بشناخت همیشه شب او بی روز بود و دریای او بی کنار و گفت صاحب معرفت
باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم را روا نبود فتوی دادن بر چیزیکه
نداند و عارف را روا نبود خبر دادن بچیزی که خبر ازان ندارد و گفت همیز فتی
ابلیس آنست که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را
اغوا کنم و اخلال و هم و سوگند خورد برین اگر عارف بودی بحق نفس خود را
بدین صفت نکردی و گفت هر که خدایرا خواهد جمله کون خصم او گردد و گفت قرب
حق بُعد است از غیر حق و انس بود وحشت سخت از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت
از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و
گفت اول مقام بنده علم سخت بخدا و نهایتش معرفت سخت بخدا و فائدهٔ آن
مشاهده است و گفت بنده از معاصی باز نماند مگر تهدید و عید و انواع عقاب
و آزاد آنست که او را از کریم چیزی کشف کنند تا لیسنده شود او را از امر و نهی
و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بصفای چهار چیز اول معرفت خدا دوم
معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت ما بعد مرگ پس هر که خدایرا بشناخت
بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

رد اخلال

شریعت وحقیقت بشناخت در وی بنجا لفت او نهاد و مخالفت او طاعت
و دوام بودن بر آن دهر که موت را بشناخت بایستگی آنرا ساخته گرداند
و آمدن آنرا مستعد باشد و هر که ما بعد موت را بشناخت از وعده و وعید
در خوف و رجا بماند گفت عقل را دلالت هست و حکمت را اشارت و معرفت
را شهادت هست و گفت توحید نظر کردن هست در اشیا بعین عبرت
و گفت هر که طلب راحت کند نیابد و گفت وقت جد باد تا همه هزلها جد بینی
و وقت هزل مباد اکه همه جدها هزل بینی و گفت محبت در مخلوق لذت هست و در
خالق هلاکت هست و گفت هر که توحید ندارد شفاعت او نکنند و صاحب توحید
روزی لامحالة آمرزیده شود و گفت میگویند اگر ترا گناه است بخسر و ار
مرا رحمت بسیار و گفت از آب و گل چه آید جز خطا و از خداوند عالم چه آید
جز عطا گفت مراد از امانتی که بر آسمان و زمین عرض کرده چه بود الحزن
فی الله یعنی در راه حق اندوهگین بودن و غم نایافت حق خوردن و گفت
عارف باش تا متحمل بلا باشی و عارف باش تا طالب بلا باشی و گفت
قبض اول فناست و بسط اول بقاست و هر کرا در قبض انداخت
فانی گردانید و هر کرا در بسیط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر قبض
منازعت مکن با تو نگران و ای غنی الله به بسط منت منه بر درویشان و
گفت آدمیان بر سه قسم اند متوکلی هست نه مکتسب و مکتسبی نه متوکل و مکتسبی
و ظاهر و متوکل در باطن این تمامتر همه است و گفت رضای تو آن هست که
بر بلا صبر کنی بلکه بر قضا اعتراض نکنی و گفت عارف همچو مردیست که

سر شیر نشیند و همه کس از و بترسند و او بر پشت شیر از همه کس بیشتر بترسد
و گفت غریب نه آنست که کسی ندارد که برادران یوسف را بدرمی چند بفروختند
غریب آن بود که مدبری دنیا با آخرت بفروشد و گفت سه مرتبه است سوال
و دعا و ثنا سوال آنرا که دنیا خواهد و دعا آنرا که عقبی خواهد ثنا آنرا که مولی خواهد
و گفت مراتب سخاوت بر سه قسم است سخا وجود و ایثار هر که بر نفس خویش
حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و هر که حق را بر دل خویش برگزیند
او صاحب جود است و هر که حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است
و گفت هر که از حق خاموش گردد دیو بود گنگ و گفت بر شما باد که حذر کنید
از صحبت سلاطین که ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون
صولت شیران گفت تواضع تونگران در درویشان رازیان تست و تواضع
درویشان با تونگران حنایت و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخسپد
ابو عبد الله المقری رحمة الله علیه گفت فقیر صادق در فقر آنست که وی
مالک همه چیز بود و هیچ چیز مالک وی نبود یعنی وی متصرف غالب باشد بر همه چیز
و هیچ چیز وی را مغلوب و منقاد خود نسازد و گفت هر که از خدمت یاران
و برادران دریغ دارد او را ذلی دهند که هرگز از ان نرهد و گفت نه قبول
کرد کسی چیزی را از من مگر آنکه دیدم منت وی بر خود منتی عظیم که او را
شکر آن از من تا ابد نشود و گفت فتوت نیکو خوی است با کسی که ویرا دشمن
داری و سخاوت بذل مال برای کسیکه دل نوازد وی کراهت دارد و حسن صحبت
و معاشرت با کسی که ترا از وی نفرت بود و گفت عبد الله خراز مراسله چیز

نصیحت کردیکی حرص براداء فرائض تا متر هبد و طاقت دوم حرمت
داشتن جماعت مسلمانان را سیوم متهم داشتن خاطرهای خود را گر انچه که موافق
حق باشد ابو محمد الراسی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو و حق
مشغولی تست بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده دیگر مثل خود در اسباب
خویش گفت اندوهای که اسباب نامعلوم باشد عقوبت های گناهان است
گفت صوفی نبود تا بمرتبه نرسد که بر ندارد و بیرا زمین دسایه ندهد و بیرا آسمان
یعنی از هیچ جا بوی راحت نرسد و هیچ قبولیت نباشد و بیرا زخلق و با آنیمه
باز گشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب و گفت چون محبت ظاهر گردد
محب رسوا شود چون پوشیده گردد محب هلاک شود از رنج ابو القاسم مقری
رحمة الله علیه گفت عارف آنست که باز دارد معروف وی اورا از دیدن خلق
بقبول یا رد آن و گفت اول برکت از در آمدن در تصوف آنست که است کوزند
صادقان را از اخبار خویش و بیران خویش ابو الحسین سمرو الی الفقیه
قدس سره پرسیدند از تصوف گفت افراد و انفراد یعنی ترک مخلوقات است
و کفایت ساختن همت برای حق و گفت خلق بلاست در نیاید بر کسی مگر آنکه
اورا خراب کند گفت صوفیان باورداشت میباشند نه باورد و گفت صوفی
از مقامات و احوال در گذشته است آنهمه زیر قدم وی است و همه در حال وی
جمع و گفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است و گفت
هر که طلب عزت کند بوسیله باطل بر ساند خدای خواری را بوی بحق و متوقع و
گفت هر که بگذاشت تدبیر خود را زندگانی گیرد خوشحال و گفت آفت مردم نسیت

ن باورداشت

مگر مردم یعنی خلط گفت فقیر و ارباب فنا باد شاهان دنیا و آخرت اند که بالفعل
در راحت اند ابو عبد الله مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان
خور که تو آنرا خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آنرا خوری همیشه نور شود و اگر آن ترا
خورد همیشه دود گردد و جامه چنان پوش که رعونت و فخر و خیلا را و زنار
تو بسوزد نه آنکه آتشهای آن علت ما را بر افروزد گفت در هر کار باشی
چنان باش که اگر عزرائیل ترا دریابد از آنکار ترا بکار دیگر نباید شد و در آنکار
همه حالات تو با تو باشد اگر چه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصاً
بود و نیت تو در آن فعل رضای حق تعالی بود و نگاهداشت شرع گفت که اصل
عبودیت آنست که چنان باشی بظاهر که از تو همه شرع ظاهر بود و بباطن چنانکه
در باد تو غیر حق را گنجای نبود ابو بکر بن عبد الله الطوسی الینّاج رحمة الله
علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را بچه توان دید گفت بدیدهٔ صدق
در آئینهٔ طلب و گفت تصور آب تشنگی را نه نشاند و فکرت آتش گرمی نه بخشد
و دعوی طلب بمطلوب نرساند و گفت تا هستی موهوم سوخته نشود دیدهٔ دل
بسوزن عبرت از غیر او دوخته نشود و خلوتخانهٔ جان بشمع تجلیات جانان افروخته
نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نکارند و نقش بر کاغذ نکاشته ننگارند و گفت
توکل آنست که منع و عطا جز از خدا تعالی نه بیند حجة الاسلام محمد غزالی
قدس سرّه از کلام اوست در بعض مکتوب که بیاران خود نوشت روح همت
نیست نهاست که کس را بدو راه نیست سلطان قاهر متصرف وی بود و قالب
اسیر و بیچارهٔ دلیست هر چه بیند از قالب بیند و قالب ازان بیخبر آنچنین تمام عالم را

باقیوم عالم همین فعل ست که قیوم عالم هست نیست نماست که هیچ ذره را از
ذرات عالم قوام وجود نیست بجز دلیل بقیومی ویست و قیوم هر چیزی بضرورت
باوی بهم باشد حقیقت وجود ویرا بود و وجود و مقوم ازوی بر سبیل عاریت بود
پیوسته معلم اینما کنتم این بود ولیکن کسی که معیت نداند خبر معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتواند کرد معیت قیومیت قسم رابع است بلکه معیت بحقیقت اینست و این نیز
هست نیست نماست کسانیکه این معیت را نشناسند قیوم را میجویند و نمی یابند
گفت گرد بادی در هوای صافی از زمین برخیزد و بر صورة منارة مستطیل
برخویشتن می پیچد هر که در نگرد پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنانست که باهر ذره از آن هوائی هست که محرک ویست لیکن هوا را نتوان دید
و خاک را بتوان دید پس خاک در محرکی نیست هست نماست و هوا هست نیست نما
هست خاک را در حرکت خبر متحرکی و بیچارگی نیست در دست هوا و سلطنت همه
هوا راست و سلطنت همه ناپیدا شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق ست پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق ست پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد و لاجرم استغنا صفت اوست خواجه عبد الخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم و رحالتیکه بهشت هر او نفس من ست و دوزخ

مراد حق که همه عمر بر مراد نفس خود نرفته ام خواجه فرمود که این سخن بجاست
بنده را با ختیار چه کار هر کجا گوید برویم و هر کجا گوید باش باشیم بندگی اینست
نه آنکه تو میگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان هیچ دست باشد
خواجه فرمود هر روندگه که بسر حد فنای نفس نرسیده باشد چون درخشم شود شیطان
بر وی دست یابد اما آن روندگه که بفنای نفس رسیده باشد و بر اخشم نبود غیرت بود
و هر کجا غیرت بود شیطان بگریزد و اینچنین صفت آنکس را مسلم است که روی براه حق
دارد و کتاب خدا تعالی در دست راست گیرد و سنت رسول صلی الله علیه وسلم
بدست چپ گیرد و در میان این دو روشنائی راه را سلوک کند ۵ خواهی که
شود دل تو چون آئینه ۵ ده چیز برون کن از درون سینه ۵ حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت ۵ بخل و حسد و کبر و ریا و کینه ۵ وصایای آنحضرت که پسر خویش را
کرده بودند وصیت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد که تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی فقه و حدیث آموزی
و از صوفیان جاهل پرهیزی همیشه نماز جماعت گذاری بشرطیکه امام و موذن
نباشی و هرگز طالب شهرت مکن که شهرت آفت است و منصبی مقید مشو دایم
گمنام باش و در قبالة نام خود منویس و بحکمه قضا حاضر مشو و ضمان کسی مباش
و بوصایای مردم در میا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و در خانقاه بنا مکن و در خانقاه منشین
و سماع بسیار مکن که سماع بسیار نفاق پدید آرد در وقت و بسیاری سماع
دل بمیراند و بر سماع انکار مکن که سماع را اصحاب بسیار اند کم گوی و کم خور و کم
و از خلق بگریز همچنانکه از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان در زبان

وبندگان و توانگران و عامیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه بپرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین بباد دهی بسیار مخند و از
خندهٔ قهقهه اجتناب کن که خندهٔ بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری ظاهر خود را میارای که آرایش ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرمای و مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و بر افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بد نیاد و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن توبیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و مایهٔ تو فقه و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه تعالی
خواجه علی رامیتنی قدس الله سره پرسیدند از وکه ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و ازوی پرسیدند که مسبوق بقضای مسبوقانه گی برخیزد
فرمود پیش از صبح دمیدن بود که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند اما راهی ازین نزدیک تر نیست که زود بمقصود
توان رسید و آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطهٔ خلقی و خدمتی
در دل صاحبدلی جا کند چون دل این طائفه که مورد نظر حق است او را نیز
ازان نظر نصیبی بود خواجه بهاؤ الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
با حق تعالی بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش * ای همه این چنین
زیبا روش کم بود اندر جهان * چنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

وَلَا یَبْغِ عَنْ ذِکْرِ اللّٰہِ اشارت این مقام ست و میفرمودند نفسهای خود را تهمت نهید
که هرکه بعتاب حق تعالی نفس خود را بندی ساخته باشد و مکروکید او را دانسته نزد او
این عمل سهل ست که ازرندگان این راه بسیار بوده اند که گناه دیگری را بر خود نهاده
و میفرمود در معنی قوله تعالی یٰاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اٰمِنُوْا بِاللّٰہِ اشارت بآنست که
در هر طرفة العین نفی وجود طبعی می باید کرد و اثبات معبود حقیقی میباید کرد و میفرمود
نفی وجود نزد ما اقرب طریق ست لکن جز بترک اختیار و دید تصور اعمال حاصل
نمیشود و میفرمود تعلق بماسوا رونده این راه را حجابی ست بزرگ بیت
تعلق حجاب ست و بیحاصلی ۔ چو پیوندها بگسلی واصلی ۔ و میفرمودند طریقه ما صحبت
و در خلوت شهرت ست و در شهرة آفت خیریت در جمعیت ست و جمعیت در صحبت
بشرط نفی بودن در یکدیگر و میفرمود که هرکه خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض
کند البته نمودن وی بغیر شرکست و این شرک از اهل عموم معفو است و از اهل خصوص
معفو نیست و میفرمودند که طریقه ما عروة وثقی ست یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی
صلی اللہ علیه وسلم زدن و اقتدا بآثار صحابه کرام رضوان اللہ تعالی علیهم کردن و میفرمودند
که طالب باید که در زمانیکه با دوستی از دوستان حق صحبت دارد و واقف حال خود باشد
و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم اصبت فالزم صحبت
آن عزیز را غنیمت داند و میفرمود لَا اِلٰہَ نفی ما سوا له طبیعت ست اِلَّا اللّٰہُ اثبات
معبود بحق جل جلاله مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ خود را در مقام فَاتَّبِعُوْنِیْ در آوردن ست
پس مقصود از ذکر آنست که بحقیقت کلمه توحید برسد و حقیقة کلمه آنست که از گفتن
کلمه نفی ماسوا بکلی شود و بسیار گفتن شرط نیست و میفرمود که بسر توحید چنان رسید

اما بسر معرفت رسیدن وشوار است خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ یکی از
اصحاب خود نوشت مکتوب خاطر این فقیر را و مانگران احوال ظاہری و باطنی شما
میباشد و علی الدوام بہ نسبت آن برادر منتظر نظرات بی علت آلہی میبود و سید الطائفہ
جنید قدس سرہ فرمودہ است شعر ان برت عینی من الکرم * الحقت اللاحقین
بالسابقین * و بالجملہ اصل معتبر است نزد کبرای دین آنکہ کوشش را مگذارد و تجسس را
چشم میدارد و حضرت خواجہ ما را قدس سرہ سوال کردند کہ طریقت بچہ توان یافت
فرمودند بتشرع و دیگر بعد المحافظۃ علی الامر الاوسط فی الطعام لا فوق الشبع ولا
الجوع المفرط در تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال المزاج کوشیدن علی الخصوص احیای
بین العشائین و قبل از صبح بحیث لا یطلع علیہ احد بتوجہ بخود و یافتن و نفی خواطر
علی الخصوص خاطر تمنی بہ نسبت حال و ماضی و استقبال نیک موثر است فی
رفع الحجب علی القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب
مع اللہ سبحانہ و اذا نطق اللسان سکت القلب و اذا صمت علی قسمین صمت باللسان
و صمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانہ و لم یصمت قلبہ خف وزرہ
و من صمت لسانہ و قلبہ طهر لہ سره و تجلی لہ ربہ عز و جل و من لم یصمت بلسانہ و لا بقلبہ
کان مملکۃ الشیطان و تخرق لہ اخاذنا اللہ سبحانہ من ذلک و من صمت بقلبہ و لم
یصمت بلسانہ فهو ناطق بلسان الحکمۃ ساکت عن فضول الکلام رزقنا اللہ تعالی
ذلک بفضلہ و کرمہ تمت و ہم فرمودہ اند کہ حجاب میان بندہ و حق سبحانہ تعین
انفاس صوریہ است و دل و این انفاس بسبب صحبتہای پراگندہ و سیرہا
و دیدن الوان و اشکال گوناگون زیادہ میشود و در دل خانہ میکند بحجبت و شقت

تمام نفی باید کرد و دیگر از مطالعہ کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات
شطحی آن نفوس در حرکت و تموج می آید و ازینجا موجبات بعد و غفلت از حق سبحانہ
و طالب را نفی کردن واجب است پس باید کہ از ہر چہ خیال را می افزاید بوا جبی
اجتناب نماید تا دل صاف توجہ بجناب حق سبحانہ کند سنت الٰہی برین جاری شدہ
کہ بی محنت و مشقت و ترک لذات و شہوات حسی یعنی دست نمیدہ ہر چہ عاشقان
میجویند در آخرت است دوستکہ روزی درین سرای فانی رنج کشیدی دیگر ابد الآباد
آسودی این عالم را ہیچ نسبتی با عالم نیست گویا کہ درمیان بیابان بی نہایت خستہ
دانہ افتادہ است و در حاشیہ فصل الخطاب آوردہ ہر کسیکہ خواہد ببارگاہ بزرگ رسد
بد و چیز مواظبت نماید چشم فرو خوردن و ادب نگاہ داشتن و نیز در رسالہ محبوبیہ گفت
راہ بحق سبحانہ تعالی و خصلت است صدق با حق و رفق با خلق العبد و ہر ذرہ
از موجودات راہی است بحق سبحانہ تعالی اما ہیچ راہ نزدیک تر و بہتر از آن نیست
کہ راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفت حقیقت توحید آنست کہ بندہ چون ہیکلی باشد
اندر جریان تصرف حق سبحانہ تعالی خالی از اختیار و ارادت و نیز گفت چہار سخن
از چہار کتاب خداوند سبحانہ برگزیدہ اند برای کار بستن از توریت مَنْ قَنِعَ تَبِعَ
و از انجیل مَنِ اعْتَزَلَ سَلِمَ و از زبور مَنْ صَمَتَ نَجَا و از قرآن مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ
فَهُوَ حَسْبُهُ و گفت اہم آداب دل را از خطور اغیار نگاہ داشتن است چہ از خیر و چہ از
شر ہر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانہ مولانا عارف دیوگری
رحمۃ اللہ علیہ فرمود ہر کہ در بند تدبیر خود است در دوزخ نقد است و ہر کہ
در مطالعہ تقدیر اوست سبحانہ در بہشت نقد است فرمود کہ وقت طعام خوردن ہر عضوی

بکاری مشغول است دل بچه مشغول است اصحاب گفتند بذکر حق گفت درین وقت
ذکر الله الله و لا آله نیست بلک درین محل از سبب بسبب رفتن است و نعمت
را از منعم دیدن است فرمود اگر یاری میخواهید که بار شما کشد این بغایت دشوار
است اگر یاری میخواهید که شما بار او کشید همه جهان یار شماست خواجه
علاؤالدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات
جسمانی است بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست
که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هرچه مانع
راه باید قطع کند و فرمود تعلق بمرشد اگرچه بحقیقت غیر است و در آخر نفی
باید کرد اما در اول سبب وصول است و تعلق ماسوی او را نفی کردن از لوازم است
ناگهی وجود او رضای او باید طلبید فرمود مدد روحانیت مرشد مر طالب را بقدر
سعی طالب است و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند و طالب
او را بیند و نداند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت
افتد و باز آن حال روی بانحجاب آرد و طلوع ما به حدیث النفس گردد پس باید
که در آن حال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی نشود که مراد محجوب است
و مقتضای غیرت اوست و در بند آن نشود تا آنگاه که باز طلوع کند و باقی
ماند و میفرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه
بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیدهٔ حق را وسیله کمال توجه گرداند چنانچه
در تواضع با خلق باید که هرچند تواضع ظاهرا با خلق بود بحقیقت با حق باشد
زیرا که تواضع با خلق آنگاه پسندیده افتد که خاص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت بیند والا ضعف بود نه تواضع و فرمود چون
ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد و فنا بود و چون هستی او
بروی پوشیده بود و فنای فنا بود و فرمود که چون طالب بار مرشد و مراد او
خود را خالی کند از هر مانعی که از جهت مرشد بود پس قابل فیض الهی گردد و گفت حقیقت
قصور و فیض آنی نیست و قصور از جهت طالب بهست و فرمود که طالب را باید
همیشه پیش مرشد قصور و عجز خود را مطالعه کند و یقین داند که وصول بمقصود
حقیقی میسر نمیشود والا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن
خود را همگی فدای وی گرداند فرمود که امید خیر آن نیست که علی الدوام قصور
احوال خود را بیند و در بار قصور در آید از سر شرمندگی و درماندگی ما شطر کرم
و الطاف حق کند و بمحض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب را
باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً و حضوراً و غیبتاً سعی نماید و بمحض عنایت
الهی محل نظر وی را دریابد و فرمود که هر طالب را لازم هست که بی اختیار باشد
به نسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی و غیره و نیز مرشد آنکه
تفحص احوال او کند و به نسبت صلاح وقت و زمان او را بهر کاری فرماید و امور
او را بر وتعیین کند تا باختیار مرشد در آن شروع کند و فرمود در عنایت جانب
اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یک از اهل طریق
به نسبت حال او سخن باید گفت و در عنایت خاطر و احترام از اهل قلوب نباید کرد
و با ایشان آداب نگاه باید داشت و آلا سبب مزید خطر باشد و فرمود که افضل
و اکمل احوال کوشیدن در تفویض هست هر نوع اختیار که از خود سر زند بسبب تفویض

آنرا از خود محو کند و بداند که اختیار حق سبحانه برای وی هر آئینه بهتر است از اختیار وی
برای خود و نیز باید که بنسبت مرشد علی الدوام در حضور و غیبت بنسبت احوال
باطنی در کسب همین تفویض باشد و فرمود که سابقه عنایت ازلی را میباید دید
و از امیدواری بآن عنایت بی علاقه و طلب آن غافل نباید بود و از استغنا
خود را نگاه باید داشت و اندک حق سبحانه تعالی را بزرگ باید شمرد و ترسان و لرزان
باید بود و از استغنای حقیقی او و فرمود که ولایت جائی ثابت شود که او را باو نگذارند
و فرمود که خاموشی از سه حال خالی نباید بود یا نگهداشت خطرات یا مطالعه ذکر دل که
گویا شده باشد یا مشاهده احوال که بر دل گذشته باشد و فرمود که خطرات را منع
کردن کاری دشوار است اما باید که متمکن نشدن ندهد که بسبب آن سده در مجاری
فیض پدید آید فرمود که از مکاسب وجوه مکاسب دهقانی و باغبانی اقرب است
بجلیت درین زمان از تجارت و فرمود که دوام صحبت با اهل الله واسطه
ازدیاد عقل معاد است و فرمود که صحبت سنت موکده است هر روز با اینطائفه
صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر خللی راه یابد در هر ماه
خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود خواجه حسن عطار رحمة الله
علیه فرمود هرگاه که خواهند که باین نسبت شریفه مشغول شوند باید که اول صورت
مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا نسبت بیخودی پیدا شود پس ملازم آن بیخودی
بوده بآن صورت و خیال که آئینه روح مطلق است متوجه نقطه قلبی شوند و خود را بآن
بیخودی در دهند پس هر قدر که آن نسبت قوی گردد و یا شعور از این عالم کمتر گردد
و این را عدم و غیبت گویند و چون این بیخودی و نسبت برتبه رسد که اصلا بوجود غیر شعور

نماند آنرا فنا گویند پس اگر خواطر تشویش دہند باحضار خیال حضرت مرشد امید ست
کہ مندفع گردد و اگر نہ سلسلہ نوبت نفس را بقوت برکشد ہمچنانکہ از دماغ چیزی میرانند
بعدہٗ بطریق مشغول شوند و اگر ہمچنان خواطر باز عود کنند باید کہ بعد از تخلیہ بطریق
مذکور سلسلہ بار گوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ مِنْ جَمِیْعِ مَا کَرِہَ اللّٰہُ قَوْلًا وَ فِعْلًا وَ حَاضِرًا وَ نَاظِرًا
وَ سَامِعًا وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ و دل را بازبان موافق دارند بذکر با فعال
بدل مشغول باشند کہ در دفع وساوس اصلی کلی دارد پس در رسش این نسبت
باید کرد بنوعیکہ ہیچ وقت غافل نشود دائما حاضر بوده گوشہ چشم دل برین
نسبت دارد تا آن زمان کہ این نسبت ملکہ شود و ہرگاہ خواہد کہ بہمہ
مشغول شود بتضرع تمام در حضرت جامعہ خود این دعا بخواند اَللّٰھُمَّ
کُنْ وَجْہَتِیْ فِیْ کُلِّ جِہَۃٍ وَ مَقْصَدِیْ فِیْ کُلِّ قَصْدٍ وَ غَایَتِیْ فِیْ کُلِّ
حال خواجہ عبداللہ امامی رحمۃ اللہ علیہ
فرمود طریق توجہ طائفہ علائیہ و پرورش نسبت باطن ایشان
چنانست کہ ہرگاہ کہ خواہند کہ بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس
کہ این نسبت از و یافتہ اند در خیال آورند تا آن زمان کہ اثر حرارت
و کیفیت معہودہ ایشان پیدا شود و بعد ازان آن خیال را نفی کنند بلکہ
آنرا نگاہ دارند بچشم و گوش و ہمہ قوی بآن خیال متوجہ بغلبت شوند کہ عبارت
از حقیقت جامعہ انسان کہ مجموع کائنات از علوی و سفلی تفصیل آنست اگرچہ
آن از حلول و اجسام منزہ است اما چون نسبت میان او و میان این قطعہ
لحم صنوبری ہست پس توجہ باین لحم صنوبری باید نمود چشم و فکر و خیال و ہمہ

قوی را بر آن باید گماشت و حاضران بودن و در دل نشستن و ما شک نداریم
کہ در بیحالت کیفیت و بیخودی رخ نمودن آغاز میگردد و این کیفیت را راہی فرض
باید کردن و از پی آن رفتن و ہر فکرے کہ در آید بتوجہ بحقیقت قلب خود نفی
آن کردن و بآن جزوی مشغول نا شدن و دران محل تجلی در گرختن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود البتہ بصورت آن شخص باید کردن و آنرا لحظہ نگاہ باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آنزمان خود آن صورت نفی می شود اما باید کہ شخص
متوجہ آن را نفی نکند و اگر خیالہ بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یا فعال بحسب معنی در دل مشغول شود البتہ دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمہ لا الہ الا اللہ بکند بدین طریق کہ لا موجود
الا اللہ تصور کند و آن وسواس کہ مشوش او باشد از ہر نوع کہ باشد چون ہیچ موجودیت
از موجودات ذہنی حقیقی آنرا بحق سبحانہ قائم بیند بلکہ عین حق داند زیرا کہ
باطل نیز بعضے از ظہورات حق ست و شک نیست کہ باین تامل دور ے شود و
نسبت غریزان قوت گیرد و آنزمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجہ
شود و از پی آن برود و اگر با آنکہ ذکر لا الہ الا اللہ در دل بگوید حضوری نیابد
بہر چند نوبت بگوید و اللہ را مدبد ہد و بدل فسرد و بر د آن مقدار مشغول شود
کہ بسیار ملول نشود و چون بیند کہ ملول خواہد شد ترک کند و بداند کہ مادام کہ غیبت
و بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقائق انشیا و توجہ بجزئیات
عین کفر است مصرعہ ما خودی کفر و بیخودی دین ست بلکہ فکر در اسما
و صفات حق سبحانہ ہم نباید کردن درین دم و اگر نیز بر سد آنرا نفی باید کردن

باین طریقها که گفته شد اگر کسی گوید که در صورت نفی حق لازم آید جواب گوییم
که حق را بر ای حق نفی میتوان کرد چنانچه حضرت خواجه بزرگ قدس سرّهٗ فرموده اند
پس اگر فکر حق صرف باشد جهد نفی کنی باید که زیادت شود زیرا که حق نفی کسی
منفی نشود و الا لازم گردد و نیست مطلب روحانیت این طائفه علیه توجه به نیستی
است که سرحد وادی حیرت است و مقام تجلی انوار ذات است و در آن مقام
انوارات وجود نمیماند و فکر در اسما و صفات شک نیست که ازین مرتبه فروتر است
و باید که در بازار و گفتگو و اکل و شرب و همه حالات آن حقیقت جامعه خود را
نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور جزوی از حضرت جامعه خود غافل
نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند که آنرا در همه مستحسنات و مستقبحات
مشاهده نماید تا بجای رسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آئینه جمال با کمال
خود داند بلکه همه را اجزای خود یابد بدانچه ﷺ جزو در ولیست جمله نیک و بد ما
و در حالت سخن گفتن نیز باید که ازین مشاهده غافل نشود و بلکه گوشه چشم
دل او بدان سو باشد اگرچه ظاهر او بچیزهای دیگر مشغول باشد چنانچه فرموده اند
بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ۔ ۔ اینچنین زیبا روش کم مے بود اندر جهان ۔ ۔ هر چند صحبت بسیار باشد این نسبت قوی تر گردد و چون
بمرتبه رسد که تفرقه میان دل و زبان نتواند کردن و خلق او را از حق حجاب
نشود و حق حجاب از خلق نگردد آنزمان تواند که بصفت جذبه در دیگران تصرف
کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق آنکس را باشد که باین مرتبه رسد و باید که
خود را از غضب راندن نگاهدارد که راندن غضب ظرف باطن عارف را

از نور معنی تهی و خالی می سازد و اگر غضبی واقع شود یا قصوری دست دهد که
کدورتی قوی طاری شود و سررشته نسبت گم گردد یا ضعیف شود غسلی برآرد
اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدهد والا به آب گرم و جامه پاک
پوشد و در جای خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس برکشد و
خود را خالی سازد و بعد ازان بهمان طریقه متوجه شود و در ظاهر بین حضرت
جامعه خود تضرع کند و بکلی با و توجه نماید و بداند که این حقیقت جامعه مظهر محبوع
ذات و صفات حق است نه آنکه حق سبحانه در وی حلول کرده بلکه بمنزله صورت
در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانه باشد **مولانا سعدالدین**
کاشغری رحمة الله علیه میفرمودند که ما نبودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد
و اکنون ما نیز نیستیم و خدا است بنگرید که بعد از صد سال از که جدا خواهد بود و با که
مصاحب اکنون نیز با او مصاحب باشید و از هر چه بر سر گور شما باز خواهد ماند دل
منقطع کنید و میگفتند آنکه پیر هری گفته است قدس سره درویشی خاکیست بخیته
و آبی بر آن ریخته نه کف پارا از ان درد ونه پشت پارا گردی نه حقیقت
درویشی است بلکه صفت و رسم درویشی است حقیقه درویشی با خدا بودن است
روزی بر در سرای او جمعی از اصحاب نشسته بودند و دو تن از ایشان مباحثه
نمودند یکے گفت ذکر گفتن افضل است دیگری گفت تلاوت کردن افضل است
درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند که چه بحث درمیان بود عرض
کردند فرمود با خدا بودن از همه افضل است و میفرمودند هر که با خدا حاضر است
در بهشت نقد است و هر کسی که از خدا غافل در دوزخ نقد و می گفتند که روزی

ازگریبان جانان زہاد بمجلس حضرت مادر آمد عصائے بدست وردائی بر کتف
افگندہ وشانہ وان ومسواکی وتسبیحی ازان درآویختہ مرا از دیدن آن تنفر
آمد بسیار ہر چند خود را ملامت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند
ای فلان چنانکہ اہل آنحضرت تنفر اند از اہل دنیا اہل اللہ نیز تنفر اند از اہل آنحضرت
میگفتند کہ روزی حضرت مولانا می باسکوت بسیار کردند بعد ازان سر بر آوردند
فرمودند کہ یاران حاضر باشید کہ یار عین یعین ست دیگفتند کہ ہم آنحضرت فرمودند
کہ واللہ دوست دست شما گرفتہ در طلب خود ہا میگرداند پس این دو بیت خواند
بیت آنکہ نی نام بدست ست مرا زو نہ نشان نہ دست بگرفتہ مرا در عقب خویش
کشان نہ اوست دست من و پا نیز بہر جا کہ رود نہ پای کوبان زپی اش میروم
ودست فشان مافرمودند ہر کاری را کہ فرض کنید شغل بحق سبحانہ ازان
آسان تر ست زیرا کہ ہر چیزی کہ ہست اول آنرا میجویند بعد ازان می یابند و
حق را سبحانہ اول می یابند بعد ازان می جویند اگر اول نیافتی کہ سیل کردی ع
تا تو نہ بینی جمال عشق نگیرد کمال نہ وفرمود کسی کہ یکے را دوست میدارد ومیخواہد
کہ ہمہ کس اورا دوست دارد اگرچہ غیرت محبت مقتضی ہمین ست کہ محبوب را
مخفی دارد لیکن از غایۃ محبت سعی آن دارد کہ دیرا منکری نباشد نمیداند کہ چہ
حیلہ اندیشد وچہ تدبیر کند کہ ہمہ معتقد وطالب او شوند بہر وجہیکہ ہست و
بہر وصفیکہ میسر میشود وصفت آن محبوب میکنند تا باشد کہ طالب او شوند فرمود کہ ہر گاہکہ
موی بر تن تو بواسطہ حالی متغیر ومتاثر شود از پی آن موی باید رفت ونقل ست
کہ در فصل بہار یکے از اصحاب ایشان سالہای می نوشتہ میخواست کہ چون تمام شود

سیری کند درین اثنا بملازمت ایشان رفته آنحضرت این رباعی خواند رباعی
بایار بگلذار شدم رهگذری ۱ بر گل نظرم فتاد از بیخبری ۲ دل از لطفه گفت شرمسار باد
رخسار من اینجا و تو در گل نگری ۳ پس فرمود اگر گفتت بروی و از گفتت خطی داری
از حق سبحانه غافلی و اگر خطی نداری چرا میروی در رساله ها مینویسی فرمود
یک نی دهزار آسانی این سخن در همه جا میرود یعنی هرچه خیر حق ست آزانی
میکردی و خلاص میشدی و فرمود که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع ست
از کلام زیرا که از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض آنهی هرگز منقطع نیست
مانع دریافت آن فیض حدیث النفس ست و در صحبت اولیاء الله دل خود را
از حدیث النفس نگاه باید داشت زیرا که ایشان را گوشی ست که آن حدیث النفس
را بآن گوش میشنود و منشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتب بی
مشغول ست اگر یکبی از خارج سخن میگوید منشوش وقت او میشود و بلک اگر کسی
بر روی ورق می نشیند تشویش می یابد جمعیکه بر سبیل دوام توجه و مشغولی
بجناب حق سبحانه میدارند هر آئینه حدیث النفس منشوش ایشان میشود و نمیگذارد
که مشغولی کند کسیکه طفلی گریان دارد و گریه او منشوش وقت ست میگوید
پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی میباید که پستان ذکر در دهان او نهد
تا شیر معنوی خورده گیرد و بذکر گفتن در آید و از خیالات و حدیث نفس
خلاص شود و باز نسبت بحال دیگر بعض ذکر گفتن نیز حدیث نفس ست روزی
اصحاب را مخاطب ساخته فرمود ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت
و بزرگی با شما در غایت نزدیکی ست برین اعتقاد باید داشت اگرچه اینمعنی حالا

شمار معلوم نشود ولیکن دایم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانہ تنہا باشید
پای دراز مکنید و در خلا جایے شرمندہ و سر افگندہ و چشم پوشیدہ نشینید درست
و علانیہ و ظاہر و باطن باخدا راست باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید
انمیعنی شما را بتدریج معلوم شود باید کہ ہمیشہ خود را با آداب ظاہری و باطنی
آراستہ دارید ادب ظاہر آنست کہ بہ اوامر و نواہی شرع ایستادگی نمائید
و بر وضوی دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف
صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است اہم ادب دل را از منظور اغیار
نگاہ داشتن است چہ خیر و چہ شر ہر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانہ تعالے
و فرمود کہ حق سبحانہ بپیغمبر خود را طریقہ مراقبہ تعلیم کردہ است آنجا کہ فرمودہ
مَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ
شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ اصل مسئلہ این است کہ حق سبحانہ فرمودہ است و حضرت
رسالت را تعلیم کردہ است خلاصہ کار اینست کہ بحق سبحانہ مشغول باشید
حق سبحانہ بہ بندہ از ہمہ چیز نزدیکتر است و از نزدیکی گفتن ہم نزدیکتر است
چرا کہ در حال قرب عبارت نمی گنجد و قتیکہ قرب را بعبارت در آورند بعید شود
قرب نہ آنست کہ بگوئی با و نزدیک شدم یا از و عبارتی توان کرد قرب آنست
کہ تو در وے گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و ہیچ ندانی کہ کجا بودی و از کجا آمدی
و مطلقاً از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد کہ فلان شیخ از قرب
سخن بسیگوید آن بزرگ دیر الگفت کہ چون بآن شیخ برسی بگوئی آنجا کہ مائیم قرب
قرب بعد بعد است قرب عبارت از نا بودن تست آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در هر نفسی کنجی میگذرد و واقف میباید بود حق سبحانه حاضر و ناظر است باید که
از حق سبحانه شرم دارد و از غفلت نور زد حق سبحانه تشنیع و سرزنش کرده است
که مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ در درون یک آدمی دو دل نیست
که بکی را بدنیا مشغول دارد و یکی را بحق سبحانه در درون آدمی یک دل است
اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانه بی بهره ماند و اگر متوجه بحق سبحانه تعالی
گردد از دل او روزنه بسوی حق گشاده گردد و ازان روزنه آفتاب فیض الٰهی
تافتن گیرد آفتاب که طلوع کرد از مشرق تا بمغرب هر ذرّه که هست از نور
او بهره میباید و نور او بر همه میتابد اگر خانه بود که آنرا روزنه نبود و ازان نور بی بهره
ماند پس اگر دل حاضر است حضور او بمثابه آن روزن است ازان بگذرد نور فیض
وجود بوی خواهد رسید و اگر غافل است آن نور ازوی درخواهد گذشت ؎
بیت دوست هر لحظه در تو نظر میکند ؎ چون تو از و غافلی از تو گذر میکند ؎
فرمود که طاعت موجب وصول بحضرت است و ادب و اطاعت سبب قرب حق سبحانه
کاملان مشائخ قدس سرهم بر آنند که در ابتدا میباید که باطن خود را صافی گرداند
بتصفیه و تزکیه مشغول گردد تا دوام مراقبه دست دهد والّا هر چه از اعمال صالحه
بجامی آرد و آب در چاهی زیاده میکند ؎ هر چه گیرد علّتی علّت شود ؎
کم از شاگرد جولاهی نمی باید بود که مدتی باید تار رشته پیوند کردن بیاموزد
کارهای دیگر خود هنوز کجاست طالب میباید که بجدّ و جهد تمام سعی کند تا در نفی
خواطر استاد شود و داند که چگونه نفی میباید کرد و در ابتدا باید که بهیچ چیز
مشغول نشود مگر بنفی خواطر آنها که رسائل مطالعه میکنند و سخنان از آنجا

می جستند از آنہا ایشان را ہیچ نفعی نیست آنہا ہمہ بیکار یہاست راہ
حق سبحانہ وکار او رفتنی وکردنی ست نہ گفتنی وشنیدنی اگر کسے پیش بادشاہ
در بغداد نشستہ باشد ودر حضور بادشاہ دائم تواند بود وبادشاہ مکتوبے بنام
فرستادہ باشد ازان مکتوب غایبان حظے میگیرند نہایت کسے جاہل بی عقل
غافل باید کہ از حضور بادشاہ باختیار خود دور شود واز برائے خواندن آن مکتوب
از بغداد روی بشام نہد وفرمود ہر کہ یکجا ہمہ جا وہر کہ ہمہ جا ہیچ جا وفرمود
کہ برہیز بہ ازدار وہر کہ پرخورد انواع بیماری ہا در وپیدا آید برای دفع بیماری
دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پرخوردن گرفت باز دارو می خورد
صحت یافت ہمچنین چند کرۃ اعادہ کرد عاقبت آن دارو او را ضرر کلی رساند
ہمچنین کسی کہ گناہ کرد وانابت نمود باز گناہ کرد وانابت نمود این انابت
کہ ویرا بتمامی از گناہ باز نیاورد در وی اثر عظیم نکند مثل گناہ دیگر ست
از نجبت ست کہ اہل اللہ پرہیز کلی بر خود کردہ اند وترک ہمہ کردہ وبچیزے
مشغول گشتہ تا ناگاہ بمرض غفلت نمیرند فرمود کہ جنید گفت کہ استاد من در
مراقبہ گربہ بود وہ است وقتی کہ گربہ دیدم بر سوراخ موشی نشستہ وچنان
بروی متوجہ گشتہ کہ موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد وبجنبید ازو نگریستم
ناگاہ بسرم ندا کردند کہ ای دون ہمت من در مقصود تو کمتر از موشی نیستم
تو در طلب من کمتر از گربہ مباش از آنروز باز در مراقبہ افتادم بیت
دانی کہ مرا یار چہ گفت ست امروز ۔۔۔ تا خبر ما بکسے در ننگرد یدہ بد روز
فرمود کہ دایم بیاد حق سبحانہ باشید تا غایتی کہ از خود غایب شوید حق سبحانہ از ہمہ

لطیف تر است هر کرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانه بیشتر و جولاهه و موزه دوز
از آنکس که خس حمام میکند لطیف تر اند ازایشان خس کشی نمی آید یا بزاز
ازایشان لطیف تر است که تحمل آن ندارد که جولاهگی و موزه دوزی کند ملایان
از بزازان لطیف تر اند بزازی نمیتوانند کرد باز جماعتی که بجناب حق سبحانه مشغول اند
از همه لطیف تر اند ایشان را سر و دل آن نیست که بغیر حق سبحانه مشغول اند اگر
بر کوع روند خوش نمی آید که ازان باز آیند و اگر بسجود روند خوش نمی آید
که سر از سجود بردارند این طائفه از همه لطیف تر اند تحمل آن ندارند که یک چشم زدن
بغیر حق سبحانه مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطه می برند نه از انجهت
که درجات و کمالات ایشان از درجات و کمالات ایشان زیاده است
لیکن ایشان را شرف حالی است که دایم در قرب حضرت حق اند و حضرت حق سبحانه
ایشان را از نظر خلق پوشیده داشته است و بر سبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیده و بادشاه جمیع امور ممالک را بیکی از مقربان خود تفویض
مینماید و او بامر بادشاه در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابه دار است و آب
وضوی بادشاه ترتیب میکند و دایم همین بادشاه است البته آنکه متصرف در
ممالک است نزد بادشاه مقرب تر است و برگزیده و مرتبه و درجه و عالی و بهر آئینه اگر
قابلیت وی بیشتر نبود وی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابه دار این هنر
دارد که دایم در قرب بادشاه است و خدمت خاصه وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نه وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکه متصرف در ممالک است
از جهت قرب و دوام خدمت بادشاه است که بر آفتابه دار غبطه میبرد و رشک

دارد فرمود در معنی این بیت که مولوی رومی فرموده اند بیت

ای دیده عجائب بنگر این عجب است این نه معشوق بر عاشق بی وی نه وباوی

که اگر کسی سی هزار سال پرواز کند معنی بی وی نه وباوی نه را در نیابد پس چگونه قرب حق سبحانه را ادراک تواند کرد لیکن چون سعی کند و بجد مشغول شود حق سبحانه او را چندان ادراک و یقین کرامت فرماید که آنمعنی دریابد که حق سبحانه بی وی نبوده است و او غفلت نموده اهل الله را یقینی حاصل میشود که هیچ نوع گمان در دل نمیماند در بود وجود حق سبحانه چنانچه هیچ کسی را در بود وجود خود شکی نیست هرچند جامه ها در بردارد و جسم بپوشاند وجود خود را گم نمیکند و فراموش نمیکند و در شک نمی افتد و فرمود که چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی شود مجرد از جهات آن زبان بمقام شجره رسد و طالب را همه وقت رسد که از وی برتواند خورد قوله تعالی اکلها دائم چون ذکر چون جنه است که شجره معرفت از وی میروید کما قال سبحانه مثل کلمة طیبة کشجرة طیبة هیچنانکه شجره از جنه سر میزند توحید صرف که مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی و شکل و لون و کیف و کم و مجرد از جمیع جهات است از مضمون کلمه ظاهر میشود و فرمودی که ورد ذکر دل را گفته مدد یکبار مفهوم ذکر را بر دل حمل کن تا وقتیکه دل از مفهوم ذکر متاثر شده خود بحرکت آید آنزمان کار بوی باز گزار و در رساله خود نوشته اند که ذکر از قلب گفته شود نه از معده یعنی میباید که اثر حرارت ذکر بدل رسد پیش از وصول بدل در مجاری معده و غیر آن منقطع نشود و وقوف قلبی آنکه هر بار که الا الله میگوید دل خود را نجدای حاضر میداند بچنین طاق

طاق گفته میرود تا آنزمان که بیک نفس نسبت دیگ مرتبه برسد هرگاه باینجا رسید
محل نتیجه است به بیند که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود
بشریت است یعنی این تعلقها که او را با بودچیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است
پس ذکر او نتیجه داده است و اگر نتیجه نداده است دلیل است به بیجا صلی عمل او یعنی
نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید
و از معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس است و رضای
بجاری مقدور وسیله است برای نیل درجات منقول است مولوی عبدالرحمن
جامی قدس سره روزی بتقریبی فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست
که آباء و اجداد کسی از جنس امرا و وزرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم
بوده باشند بلکه اصالت عبارت ازحسن جوهریست که در ذات انسان میباشد
چون فطرت سلیم و سرشت پاک و اینجه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می پندارند
عین بد اصلی است و فرمود که مردم بد نفس چون خواهند که عیب کسی برشمارند اول
بدیهائیکه در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود و چه آن
بفهم انسان نزدیکتر است و فرمود بهمه گدایان و سائلان شفقت و مرحمت میباید نمود
و لقمه از نیک و بد دریغ نمیباید داشت نظر دران میباید کرد که موجد ایشان
کیست جنیدی و شبلی حاجت نیست تا بوی احسان کنید هیچ عالی همتی و پرهیزگاری
بگدای بدرخانه نیکس نخواهد آمد از کجاست که دران ژنده و لباس مجهول صاحب دولتی
نیست و اکثر چنین واقع است که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت بیسر و پایان
میکنند در روزی از کسی پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پای من در دامن

عافیت پیچیدہ ام و در کنجی بفراغت نشستہ ام فرمود حضور و عافیت نہ آنست
کہ پای در گل پاسی پیچی و در گوشہ نشینی عافیت آنست کہ از خود باز رستہ باشی
آنزمان خواہ در کنجے نشینی و خواہ در میان مردم باشی و فرمود کہ علامت
جوانمردی آنست کہ دایم کسے محزون و اندوہناک بود در کارخانہ الٰہی فارغ
نشستن خوب نیست کسی کہ در وی حزنی و اندوہی نیست از وی بوی غفلت
می آید کسی کہ حزنی و اندوہی دارد از وی بوی جمعیت و حضور مے آید نسبت
خواجگان ما قدس سرہم بر صورت حزن و اندوہ ظاہر میشود و فرمودہ
محبت ذاتی کہ یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببے و جہتے معلوم نباشد و این
در میان مردم بسیار است مثلاً کسیکہ در ایجناب حق سبحانہ چنین محبتے پیدا شود آنرا
محبت ذاتی گویند و این بہترین انواع محبت است نہ آنکہ ہرگاہ کہ لطفے بیند
دوست دارد و ہرگاہ کہ عنفی بیند بے میل شود شخصے پیش ایشان گفت کہ
فلان درویش ذکر جہر بسیار میگوید خالی از ریائی نماید فرمود فردای قیامت
ہمان ذکر ریای او را کفایت است از ہمان ذکر ریای او نورے پیدا شود کہ ہمہ
صحرای قیامت را روشن گرداند پس فرمودند کہ گفتہ اند ذکر جہر را خاصیتی است
کہ ذکر خفیہ را نیست زیرا کہ چون نفس بتعقل مفہوم ذکر متحقق گشت اورا تمہید تخیل
لفظ آن متقرر میشود ثانیاً قوت ناطقہ بتکلم و ثالثاً قوت سامعہ بسماع رابعاً
قوت متخیلہ بار دیگر و ہمچنین نفس و قوت عقلیہ و این حرکتے دوریہ بر وفق حرکت
دوریہ وجودیہ و در طلب تحقیق بآن حرکت معنوی نسبت باین حرکت صوری
کہ صورت آن حرکت معنوی است در حصول آن تحقیق است در روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت که یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است آنا جلیس من ذکرنی کسی که او را این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمود در حینیکه چند کار ناشایان ازو صادر میشود این ملاحظه نیست چه لازم است که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه بظاهر و باطن همه محیط است ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگوئید فرمودند آنکار که یکدیگر را زمانی بازی دادیم و فرمود که کلمات قدسیه اولیاء الله تقدس از مشکوة حقیقة حضرت رسالت است همچنانکه تعظیم قرآن و حدیث واجب است تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم است با سخنان ایشان باید ادب و حرمت نگاهداشت باید کرد تا کسی از تو دربرخورداری یابد روزی فرمود که امروز مرا در خاطر رسید و جائی ندیده ام که مظهر علی الحقیقت صورت منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که مظهر آنست که حکایت کننده بود از حال ظاهر او صفات و احکام وی در میان مظهر ظاهر باشد و جوهر آئینه را این حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند و در فشار سنگ قبر که جانب راست بچپ و چپ براست آمدن بود بزرگی گفت که معنی این آنست که جسمانی را بر روحانی برند و روحانی را بجسمانی آرند شخصی تفضیل این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را قبر میگویند و برزخ عبارت است از مرتبه که واسطه است میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که روحانی را بجسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی او را صورتی مقداری که عبارت از کمی و کیفیتی تواند بود پیدا شود و آنکه جسمانی را

نسبت

روحانی

بر روحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کائن در حیطهٔ قبر نیست چه روح مجرد
او را تمام فرو گذاشته است بلکه مراد آنست ظاهر روح را که اول تعلقی باین جسم
کثیف داشته است و ازان حیثیت او را بمجاز جسمانی می گفته اند بعد از
مفارقت ازین جسم کثیف در هوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا شود بغایت
لطیف که نسبت بآن تعلقی او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که
در نیعالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی
ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که در نیعالم کون و فساد صفات
انسانی از و ظاهر است و صفات سبعی و شهوت در و مخفی چون گفته اند که جمیع معانی
در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهیکه در وی صفتی از صفات سبعی مبطن بوده باشد هر که
آنکس در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آن مبنه روحانی که آن صفت معنوی
مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان اکنون ظاهر است
روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد درین دو وجه که گفته شد تغذیب نخواهد بود
شخصی در معنی حدیث یُوجَرُ ابْنُ آدَمَ فِی نَفَقَتِهِ کُلِّهَا اِلَّا شَیْئًا وَضَعَهُ فِی التُّرَابِ
وَالطِّینِ پرسید که ازین حدیث ظاهر نمیشود که بقاع خیر را از مساجد و معابد و ریاضات
و غیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود فرمود که مراد دیگر معنی آن نخواطر میرسد که
مراد بآب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه که کند مزد میباید مگر آن نفقه که همت
و نیت وی دران متجاوز از عالم اجسام نبود خاص از بهر فواید و حظوظ جسمانیت
و لوازم آن کند فرمودند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد
و نفس اخیر هیچ عمل و یرا دستگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

لط

مگر آنکه ملکه حضور و آگاهی حاصل کرده باشد آنچه در نفس آخر دستگیری میکند
همین است جوانی غنیمت است چند روز بر خود ریاضتی میباید کشید و به تنگی
میباید نشست و ملکه حاصل میباید کرد که خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خلاص
شود و فرمود که بعضی مردم چیزهای عجیب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکه
ایشان را کیفیت خوشی حاصل شود کسیکه خمر خورده از دایره اسلام بیرون رفته
یا دونی و بیهمی گشته که خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکه بنگ خورده خری
گاوی شده که خمیر شهوت راندن و چیز خوردن هیچ نمیداند و این محل را حضور
و کیفیت نام کرده هیچ کیفیتی خوشتر از هوشیاری نیست که از حال خود آگاه بود
کسی که حضور و کیفیت از بنجر بهاپید میکند آن کیفیت هم در خور سر و پیش و پیست
و همدرین عالم اثر آن از سر و پیش وی ظاهر است و پیسی مردم نیک مبتلای این
چیزها اند و فرمود که پیری آخر جوانی است بهر وجهیکه در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در شیشه ایشان ظاهر میشود روزی بوالفضولی که دم درزهد و تقوی
میزد بمجلس ایشان آمده بود طعام آوردند اتفاقا نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان نیاوردید تا ابتدا بر نمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
که نان نمک دار دیس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دیدند که نان
بیکدست میشکست بآنکس تعریض نمود و گفت نان بیکدست شکستن مکروه است
ایشان فرمودند که وقت طعام خوردن در دست و طعام مردم نگریستن ازان مکروه
تر است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت است ایشان گفتند پر گفتن مکروه تر است دیگر تا آخر مجلس

خاموش بود و روزی کسی از ایشان التماس نمود که مرا تعلیمی فرمایید که بقیه العمر بدان مشغول باشم فرمود که کسی از حضرت مخدوم ما مولانا سعدالدین کاشغری قدس سره همین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پهلوی چپ نهادند و اشارت بقلب صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار همین است یعنی وقوف قلبی را لازم گیرید و متضمن این معنی است این رباعی که فرموده اند رباعی

ای خواجه بکوی اهل دل منزل کن ۔ ره در پهلوی اهل دل دل حاصل کن ۔ گر خواهی
بینی جمال معشوق ازل ۔ ره آئینه تو دل است رو در دل کن ۔ مولانا عبدالغفور
قدس الله سره العزیز روزی در تحقیق جن و پیش او سخن رفت فرمود
که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضی از رسائل خود آورده است که اختلاف است
در آنکه ابوالجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس
از ایشان است و ابوالجن ضنثی بوده است و هر دو ران خود را بهم میسود و فرزندان
ازان تولد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و هوا است هر دو رکن
خفیف است لاجرم در ایشان شفافیتی است و خفتی تخصیص که روح بآن منضم
شده باشد پس ایشان بغایت سبک و سریع السیر و کثیر الحرکة اند و ترکیب ایشان
بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذای و آزاری یا گرانی و باری که از بنی
آدم و غیر هم بایشان میرسد از هم میریزند و هلاک میشوند و ازین جهت عمر ایشان
کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاهر شوند بصورت مختلف زود بگریزند و از
نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که طریق حبس ایشان
بر وجهیکه از نظر نتواند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و بهیچ طرف

ازیمین و یسار ننگرند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد بهیچ وجه
از نظر او غائب نتوانند شد و مثل محبوسی بر جای خود بماند و لهذا کارها و حرکت ها
کنند و تسویلات و تخییلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان
متصرف گردد و ایشان نتواند گریخت و حضرت شیخ قدس سرّه فرموده اند
که تعلیم حبس ایشان برین وجه شریف از الله است که بآن مرا ملهم گردانیده و فرموده اند
که در میان جن علم و دانش کم بود و ادراکات ایشان در امور معنوی نهایت
قاصر بود خصوصاً در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط
و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر
در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزء ناری و
هوائی اند و جزء ناری در ترکیب ایشان غالب است و از خواص نار است کبر
و سرکشی و فرموده اند که در بیابانها گردبادی که میباشد بعضی از مضاربته و محاربته
ایشان است در میان گردباد ایشانند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان
ایشان آشوب و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان تکبر و تجبر
که لازم ذات ایشان است چون یکی از ایشان وفات کند منتقل میشود به برزخ
و وی را امکان مراجعت به نشأه دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا وقتیکه
حشر ابد الآباد قائم شود و جمیعیکه از ایشان دوزخی باشند مستحق تعذیب
در جهنم ایشان را بهر عقوبت کنند چون از آتش چندان متأثر نمیشوند و اگرچه
از آتش دوزخ میباید که معذب و معقب شوند و چون آن آتش بمراتب از آتش
عنصری گرمتر و سوزان تر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی میفرمودند که

حضرت شیخ در فتوحات آوردہ اند کہ شیطان دو است یکی صوری و دیگر معنوی
شیطان صوری ابلیس است وی گاہی امر حقانی القا کند و در خاطر کسے افگند
تا شیطان معنوی کہ نفس است دران تصرف کند و آن را از امور باطلہ گرداند
و گاہ گاہ شیطان معنوی کارہا کند کہ شیطان صوری نتواند کرد مثلاً شیطان
صوری القای سنت حسنہ کرد در دل کسے و آن از امور خفیہ است زیرا کہ در حدیث
واقع است کہ ہر کہ سنت حسنہ پیدا کند ہر کہ تا قیامت بران سنت عمل کند و یرا از
ثواب آن بہرہ باشد پس شیطان معنوی دران تلفی تصرف کرد و و یرا بر آن داشت
کہ تا احادیث بنام حضرت صلی اللہ علیہ وسلم وضع کردہ و آنرا سنت حسنہ نام نہاد
تا مردم بہ آن عمل کنند تا و یرا در آن اجر بود و از ان حدیث غافل ماند کہ ہر کہ
دروغ بر پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم وضع کرد جای او آتش است معنی دیگر ہم شیخ
قدس سرہ فرمودند کہ شیطان صوری مثلاً تلاوت قرآن را با واز بلند در دلی
القا کرد و این امر حقانی است پس شیطان معنوی استماع غیر را با آن منضم ساخت
تا او را تالی گویند و او را بریا دو سمعہ باطل گردانید مثل این امور بسیار است صاحب
کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرمودہ کہ آنچنانکہ
نفس ادراک معرفت موجب عبادت اضطراری و رحمت عام است ادراک ادراک کہ
علم است مستلزم عبادت اختیاری و سیر و سلوک وی و رحمت خاص است در شرح
این معنی فرمودہ اند کہ ادراک را معرفت گفت بنا بر اصطلاحی و مراد از ین ادراک
بسیط است چہ حق سبحانہ تعالیٰ مدرک را بر وجہی آفریدہ کہ بحسب فطرۃ واجد وجود
حق تعالیٰ است بی شعور بآن و این وجدان بحسب فطرۃ او را حاصل است زیرا کہ

زیراکه هرچیزی از موجودات که مدرک آنرا در یابد اول وجود را دریافته است
بعد ازان آنچیز را پس وجود بمثابه نور است که اول وی مدرک شود یا ادراک
بصر انگاه اشیاء محسوسه وچون مدرکه بحسب فطرة واجد وجود حق سبحانه است
پس متاثر است از آثار وجود ولوازم آن بر وجه اضطرار و این تاثر انقیاد و
تذللی است که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع است که اگر خواهد و اگر نه متاثر
شده وقبول وجود خارجی ولوازم آن کرده ونفس این انقیاد و تذلل حقیقت
عبادت است که بحسب حال او را حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری
بحسب حال و این ادراک بسیط موجب ظهور رحمت عام است که عبارت از
فیض وجود آنست که منبسط است بر مدرکه وسایر موجودات و ملقب است بنفس
الرحمن و ادراک ادراک را علم گفت بنابر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد انمعنی
را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است ومنقاد و مستسلم او بحسب واقع و بحسب
حال اینجا خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت
حق سبحانه تعالی و قبول اوامر و نواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق
باطن و حال ارادت او موافق واقع گردد و این ادراک مرکب است که موجب
عروج بر مراتب عالیه و سیر و سلوک و رحمت خاص است که رحمت رحیمی است
قوله تعالی مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ در این مقام تطبیق وی در است
می افتد چه باعتبار عبادت اضطراری وچه باعتبار عبادت اختیاری و اکابر
گفته اند که سر در عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود بآن عبادت
اضطراری که مدرکه را همیشه بحسب انقیاد و تذلل حاصل است و ارادت مطابق شود

بحال واقع در تعذیب جاودانی کفار و اختلاف اکابر دران مینمایند که
بعضی سوال کرده اند که مقتضای عدل و حکمت آنست که گناه متناهی را عذاب
متناهی باشد پس صحیح چیست که کفر متناهی را عذاب نامتناهی است امام غزالی قدس سره
فرمودند در جواب ازین سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانه تعالی میداند و ادراک
آنمعنی فوق دریافت ناقصه ماست پس جزائیکه مماثل کفر باشد در شمار جاودانی
خواهد بود در حقیقت و سر جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعض دیگر
گفته اند که چون قصد دنیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن شمار
نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که
کفر جهل است عارضی و چسپان و ملائم مزاج روح نیست بلکه مناسب مزاج روح
و ادراک وی امور حقیه است و صفت جهل آخر مرتفع میشود در چند موضع از کلمات
قدسیه ایشان که بعضی مخادیم جمع کرده اند خدمه می بود و بخدمت مولوی اوستادی
عرض کرده می شد در جواب آن می شنود و بعضی ازان اینست که در ضمن شرح
رشحه ایراد میباید رشحه حضرت ایشان فرموده اند انچه از مردم واقع میشود اگر
در شریعت آنرا حدی و تعزیری مقرر نیست ازان نمی باید رنجید زیرا که آن باقدار
و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده است در معنی این سخن فرموده اند که اگرچه
هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود ازین قبیل است که باقدار و تمکین
و خلق حق سبحانه موجود شده است لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور شد نظر
بر حقیقت قضا و قدر میباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آنصورت دیگر
نظر باحکام شریعت میباید کرد تا سلسلهٔ امور این عالم بر انتظام خود بماند و انهاتی

بشرع شریف راه نیابد درآنصورت رنجیدن وجنگ وآشوب کردن موجب
رضای حق سبحانه وخوشنودی رسول وی است صلی الله علیه وسلم ودرضمن آن
جنگ وآشوب نیز فائده صورتاً ومعناً مندرج است واهمال واهمال درآن
جز الحاد وزندقه هیچ نیست رشحه درشرح این سخن که حضرت ایشان فرموده اند
که بدیدهٔ قضا وقدر نظر باید کرد وهمه کس را بمثل امر تکوینی باید دید تا جنگ
نشود میفرمودند که یعنی تمثیل آن چیزی با امر تکوینی حاصل شده باشد واین اضافت
است باو تی ملابسته وامر تکوینی امر بیواسطه را گویند یعنی درحصول آن امر احتیاج
بوسایط بسیار وامتداد زمان نیست رشحه درمعنی این سخن که حضرت ایشان
فرموده اند که اراده وجه باقی مستمر است میفرمودند یعنی اراده حصهٔ وجودی که
موجود را حاصل است وآئینه وجود مطلق اوست مسخر همان حصه است بامعنی که
سالک بران حصه غالب میتواند شد ویرا آئینه جمال مطلق میتوان گردانید و
فرمودند که معنی دیگر هم بخاطر می آید که از اراده وجه باقی توجه بوجه خاص گیرند
وچون نتیجه این توجه افنای غیر است واثبات حق سبحانه تعالی پس آنجا که حق سبحانه
مثبت بود همه اشیا مسخر باشد ودر انحال حق سبحانه از باطن این اراده مسخر
اشیا بود رشحه درمعنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که درفتوحات
مذکور است که سر ظهور عالم معلوم نمیشود الا بمجاهدات کثیره وریاضات عظیمه
بصحها الهمم میفرمودند که از بصحها الهمم مراد آنست که مرمی قصد وهمت او ذات
حق سبحانه باشد وتا همت موجود نشود وصاحب این همت مجاهدات کثیره وریاضات
عظیمه برخود نگیرد سر ظهور عالم که از جمله اسرار غامضه است بروی منکشف نشود ومجرد

ایزد این همت بی اتحاد مجاهده و ریاضت یا مجرد مجاهده و ریاضت بی تحصیل این همت
باشد هیچ فائده و نتیجه ندهد و شمه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بعضے
عارفان را قدرت آن داده اند که هر چه خواهند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق
و مخلوق عارف آنست که مخلوق عارف باقی است مادامیکه آنرا در حضرتی از
حضرات اثبات کنند میفرمودند که لازم نیست که عارف متوجه مخلوق خود بتوجه حسی
شهشهادی بلکه اگر در حضرت مثال متوجه صورت مثالی وی بود کافیست در ابقای
وجود خارجی آن موجود شهادی پس مادام که آن توجه از عارف باقی است بآن
موجود شهادی در حضرت مثال با حضرت شهادت آن موجود نیز باقیست در حضرت
شهشهادت و هرگاه که آن توجه منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود
رشحه درین سخن که حضرت ایشان فرموده اند که شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره
چند پند کاه بر اسپی سفید سوار میشدند از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیده شد
وی وی گفت اختیار اسپ سفید از جهت آنست که بعضی تجلیات صوری چنین مشهود
حضرت شده است میفرمودند که خصوصیت هر صورتی نسبت ارباب مشاهدات و
مکاشفات بنا بر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی و حقائقی است که در صور اشیاء
بر ایشان منکشف میشود مثلاً موسی را علیه السلام تجلی صوری در لباس درختی که در
وادی ایمن بود واقع شد و حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در صورت جوان
مخطخط روی نمود چنانچه بعضی احادیث بآن ناطق شده انتهی کلامه پوشیده نماند
که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره در بعضے از مولفات خود نوشته که رأیت
ربی فی علی صورة الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره در بعضے

از مصنفات خود نوشته و در شرح این سخن فرموده اند که سالکان حق را تجلیات
صوری می بینند و آن بآثار نسبت دارد و تجلیات معنوی می بینند و آن بصفات
نسبت دارد و تجلیات ذوقی می بینند و آن بذات نسبت دارد و تجلیات صوری که
بآثار نسبت دارد حق تعالی در صورت جمیع اشیا بر بنده تجلی میکند از مفردات عنصریات
و معاون و نباتات و حیوانات و افراد انسان چون در یکی از موالید ثلثه تجلی کند و قتیکه
تجلی ازان مرتبه دیگر که فوق اوست خواهد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد
ازان بدیگر مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود که فوق اوست خواهد کند همچنان که هر گاه
تجلی کند از معاون و قتیکه بنباتات خواهد پیوست در صورت مرجان که افق
معاون است تجلی کند چه وی اقرب معاون است بمرتبه نباتات که در و نشانها از نواست
و هر گاه که از نباتات بحیوان خواهد پیوست در صورت نخلی تجلی کند که افق نباتات است
و اقرب نباتات است بمرتبه حیوان که بعضی از خواص حیوانات در و بود که اگر سرش
از تنه بردارند خشک شود و بتحقیق نیز مخصوص اوست که تا شاخی از درخت نر بر درخت
ماده نزنند بار نگیرد و این نیز از خواص حیوانات است تا نر بماده نه پیوندد ماده
بار نگیرد و هر گاه که از حیوان بانسان خواهد پیوست در صورت فرس تجلی کند که
افق حیوان است و اقرب حیوانات است بانسان از جهت شعور و زیرکی و صورت
دیگر فوق افق انسان نباشد در تجلیات صوری غایتیست آنکه نهایت هر تجلی صوری
در مرتبه انسان آن بود که حق سبحانه تعالی بالصورت صاحب تجلی بر و متجلی شود و سالک
را مرتبة القدم صعب تر ازین نبود که حق تعالی بر و تجلی کند هم بصورت او چنانکه سالک
در ان تجلی غیبه خود کسی دیگر نه بیند هر چند نظر کند همه خود را بیند و کل موجودات را

کشف اردن حصار ۱۲

محاط خود یا بدو معنی سُبْحَانِی مَا اَعْظَمَ شَانِی وَ اَنَا الْحَقُّ وَلَیْسَ فِی جُبَّتِی سِوَی اللّٰہِ وَہَلْ فِی الدَّارَیْنِ غَیْرِی وَامثال آنہمہ ازین تجلی رو نماید و بنسبت اہل کشف را کہ قدم لغزیدہ درین تجلی صوری بود و تا چنین جرا تہا نمودہ اند و حکما را مزلۃ القدم در تجلی معنوی بودہ کہ روی از متابعت انبیا علیہ السلام گردانیدہ اند و بدرکات معنوی خود مغرور گشتہ در بادیہ ضلالت ہلاک شدہ اند چون اولیا ہمین متابعت پیغمبر صلی اللہ علیہ آلہ وسلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سہوی در وجود آمدہ در حال صحو ازان توبہ کردہ اند لاجرم حق سبحانہ ایشانرا از منازل تجلیات صوری و نوری و معنوی عبور دادہ و بتجلیات ذوقی ذاتی رسانیدہ و از مزلۃ الاقدام رہانیدہ و تا ایشانرا بمقیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیدہ ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ و میفرمودند در بیان وجود باریتعالی و نسبت معیت وی باشیاء کہ وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض حقیقت او مثلا زید متصور در ذہن حقیقی ست کہ این وجود خارجی عارض آن حقیقت شدہ و منضم بوی گشتہ و آن حقیقت بواسطہ این ضمیمہ مبدء آثار شدہ پس بحقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چہ از وجود تعبیر بچیزے میکنند کہ مبدء آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت بخود مبدء آثار است بی انضمام ہیچ شئی بوے و اختلاف ست حکما و صوفیہ را کہ آن وجود یکہ مبدء آثار موجودات شدہ چہ وجود است شیخ رکن الدین علاء الدولہ و قلیلی از صوفیہ و اکثر حکما و متکلمین بر آنند کہ آن صفتی ست از صفات حق سبحانہ تعالی کہ افاضہ وجود کردہ بر موجودات و مسمی ست بفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

وغیر آن و حضرت شیخ محی الدین عربی و اتباع ایشان و اکثر صوفیہ محققین
از متقدمین و متاخرین و قلیلے از حکماے و متکلمین برآنند کہ آن وجودے کہ
مبدء آثار شدہ ہم وجود حق سبحانہ کہ عین حقیقت وجود ست لاغیر پس ہمہ
ممکنات موجود بوجود واجب اند یعنی ذات را با اشیا علاقہ معیتی واقع ست
کہ آن معیت مجہول الکیفیت ست و بتحقیق احدی از ارباب تحقیق از انبیا و اولیا و
حکما پی بسران معیت و حقیقت وی نبردہ غایتش آنکہ جمعی از افراد انسان
مطلع شدہ اند بر سر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و تمثیلیکہ مشابہ این علاقہ ست
کہ بقدر مناسبتی دارد نہ آنکہ فی الواقع چنان باشد نسبت عارض ست بمعروض
فقیری بعد از وفات ایشان بچند روز نسبی ایشان را بخواب دیدہ پرسید کہ مخدوم ما
چون بدار آخرت نقل کرد نماز سر توحید وجود و نسبت معیت وی با اشیا کہ حضرت
شیخ محی الدین عربی در آن سخن کردہ اند و غلو نمودہ اند شما را چہ معلوم شدہ
فرمودند کہ چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شد و از ایشان
سر این مسئلہ پرسیدم فرمودند کہ سخن ہمانست کہ نوشتہ ایم باز آن فقیر پرسید کہ آیا
در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بظاہر جمیلہ میباشد فرمودند کہ چہ گوئی
کہ مذاق عاشقی آنست کہ اینجا ہست زیرا کہ حسن عالم اجسام کہ از ترکیب اجزاء
مختلفہ حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطہ ضدیت آن اجزاء با یکدیگر
و بدان سبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نماند اما حسن ما ے این عالم
کہ از جمیع بسایط حاصل شدہ قابل فنا و زوال نیست و ہرگز تغیر و تبدل نمے پذیرد
چہ میان اجزاء او آن ضدیت و مخالفت نیست لاجرم اینجا ہمہ عشق و عاشقی بر قرار ست

غایتست آنکه در ابتداء انقطاع روح از بدن بواسطه علاقه دانسی که روح را
به بدن میباشد و سه روزی تشویشی بجوهر روح راه میابد اما چون صاف و پاک
میشود باز همچنان بر سر مذاق و عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند
آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده اید از جمله اسرار آخرت است و میگویند که اموات
ما دون نیستند بافشای اسرار آخرت این چگونه است گفتند که این سخنی است واهی
که عوام گویند و اصلی ندارد و که مردم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه وسلم
وکیل اهل امت را دیده اند و از ایشان غرائب و عجائب عالم آخرت معلوم کرده اند
و اگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن و حدیث بآن ناطق نبودی باز دیگر
در همان ایام آن فقیر بخواب دیده که خدمت مولوی بیرانی بنجاطر شان گذشته که آیا
درین چه سرست است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا
میباشند فرموده سرش آنست که امراض در ریاضات موجب تنقیه دماغ و تصفیه قوای
دماغ است و چون دماغ تنقیه میابد آئینه متعلق القوه دماغی میشود و آن نور مطلق
بسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات و ظهور انیمعنی مخصوص نیست
ببعضی دون بعضی بلکه من و تو هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه
و تصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد و مولانا
علاء الدین بیری قدس سره میگفت که طالب را سه چیز لازم است
که ازان گزیر نیست اول دوام وضو دوم حفظ نسبت سیوم احتیاط در لقمه و
میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک خود گاهی
لا معبود الا الله گوید و گاهی لا موجود الا الله پیش از شروع در سیر الا الله

چون لا الہ الا اللہ گوید باید کہ الا معبود الا اللہ اندیشد و از سیر لا الہ الا اللہ
چون الا اللہ گوید باید کہ لا مقصود الا اللہ اندیشد و تا سیر الی اللہ منتہی نشود
و قدم در سیر فی اللہ ننہد الا موجود الا اللہ اندیشد این کفر است و میفرمودند کہ ہر طالب کہ
سنت را بر خود فرض نگرداند از نقصان دین او ست بعضی سنتہا بر حضرت
صلے اللہ علیہ وسلم فرض بود و قتہجد بہ نافلۃ لک اشارت باین ست
از التزام سنن و آداب شرعی کما ینبغی ناگزیر ست و ہمہ سعادتہای ظاہری
و باطنی بر آن موقوف میفرمودند کہ این فہم یعنے حصول نسبت نہ بکار میشود و
نہ بیکار بکار نمے شود اگر نا قابل ست و بیکار نمے شود اگر قابل ست و میفرمودند
کہ ہر طالبے مبتدی کہ کارے نیکو کند و کسی او را استحسان نماید
و آن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را
کم از آن نیست کہ باذی رحم محرم زنا کند و میفرمودند کہ این کار کہ آدمی را
افتادہ ست ہیچ موجودی را نیفتادہ ست از طاعات رسمی و عبادات عادتے
ہیچکار نکناید میان را در بندگی چست میباید بستن و در گفتن دنگر یستن و
خوردن احتیاط بلیغ باید کردن و میفرمودند کہ درین طریق باید کہ ہیچ چیز
ملحوظ طالب نبود نہ دنیا نہ آخرت نہ نفس خود پس اگر چنین باشد علامت نسبت
کہ او را بر آشناخت خود آفریدہ اند و اگر نہ بر ے بہشت آفریدہ اند یا بر ے
دوزخ میفرمودند ہر کہ درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او
در تحت فلک قمر میماند ع ہر کرا در خاک غیرت پای در گل ماند ماند و این سخن
شیخ محی الدین عربی ست گفتہ اند ہر کہ در تحت فلک قمر ماند ماند این سخن را

بحضرت مولانا عبد الرحمن جامی گفتم و اظهار ملال کردم که این قصه پیش من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و حال آنکه اکثر مومنان از خود خلاص نیافته می میرند
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که بخدا ایمان آورده از خشم و خاک اندیشه
که عاقبت از ان رخنه بیرون خواهد جست و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم و تفویض
است اگر صاحب تسلیم را مثل ابلیس طوق لعنت در گردن افگنند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود بنده صادق از قضای حق راضی
است نه از فعل خود و میفرمودند چون مگر وهی بمرد رسد اگر بنده خود است او را تفاوت
کند و اگر بنده خدا است تفاوت نکند بیت اگر از در دشمنی کشته ببر نام دوست
لاف وحدت زده هر کس از آزار تو نه نفع و ضرت گر تفاوت می کند نه تنگدلی
باشی که اوبت میکند نه میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر و حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس سرهم هوس در دم
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آنرا گناه بزرگ دانند تا حدی که بعضی کفر شمرند و
شیخ عطار تائید این قول میکند آنجا که میفرماید ۵ هران کو غافل از حق یکزمان است نه
دران دم کافرست امانهان است نه اگر آن غافلی پیوسته بودی نه در اسلام
بر وی بسته بودی نه و میفرمودند که همچنان که عوام را از معصیت اجتناب واجب است
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابو یزید نورانی علیه الرحمة می گفتند
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذ میشوند خواص بغفلت معاتب میگردند بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی نه یا بنا کن خانه در خور پیل نه کم نشین با یار اندک پیرهن نه
یا بکش بر خانمان انگشت فیل نه و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود را سخ تر اند دیگران را بخود میکشند چه حکم غالب راست همچو پله ترازو که
هر کدام گران تر است دیگری را از جا بر میکند و بخود میکشد پس همت چنان باید که اگر
همه عالم باین کس اقتدا کنند همه را بطور خود کند و رنگ خود دهد انتهی کلامه رقم
این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی مو ید این سخن بخط مبارک حضرت
ایشان بر ظهر کتابی نوشته دید این کلمات قدسیه را که کمال سلطنت و سلطانی
آنکه بتصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشاند چنانکه نظر او بهر که
افتد خبر خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود تمامی تهی شوند و در خود غیر الخچه
در ایشان از بادشاه است نه بینند و ندانند که از نادیدن و نادانستن نیز تهی شوند
اِذا تَمَّ فَقْرُهُم فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که نعره زدن علامت غفلت است
زیرا که وقتی زند که بمعنی حاضر نشود و اگر همیشه حاضر باشد هیچ نعره نزند بلکه حضور
و آگاهی موجب فنا و بی شعوری است درین مقام نعره زدن نمیباشد کسیکه
نعره زند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی با قیست آواز میکند
و دود بر می آرد ۵ کف بکن و بسر مرو سر مکنای دیگ را نیک بجوش و صبر کن
زانکه همی ترانست ۵ زاول که مرا عشق نگارم بربود نه همسایه بشب
زنا له من نغنود نه گم گشت مرا نا له چو عشقم بفزود نه چون نامیه همه بسوخت
کم گردد و دود نه میفرمودند که خواجه بزرگ قدس سرّه در معنی اَلْکَاسِبُ حَبِیْبُ اللّٰهِ
گفته مراد کسب رضا است یعنی این سخن آنست که بنده باید که کسب کند انمعنی را
که راضی باشد بهر چه حق سبحانه کند و حصول انمعنی بحقیقت وقتی میسر شود که
بنده متحقق گردد بقضای حقیقی و میفرمودند که عوام خدا را بخلق شناسند و خواص

خلق را بخدا چون ازان طرف دری بر روی خواص گشادہ شود و ایشان را چیزے معلوم گردد کہ دانند و بینند کہ ہمہ خلق رو در آن در آورند روزی این حدیث خواندند کہ افضل الایمان ان تعلم ان اللہ معہ حیث کان گفتند ہمین تعلیم کافیست اگر کسی ادراک دارد بیت یار با تست ہر کجا ہستی نہ جای دیگر چہ خواہی اے اوباش نہ با تو در زیر یک گلیم ست او نہ پس بروای حریف دغا دور از اباشش نہ میفرمودند کہ روزی درین فکر افتادم کہ ایمان شہودی آیا از احوال ظاہر ست یا از احوال باطن شنیدم از آئندہ کہ گفت کہ نسبت بہ بندہ از احوال باطن ست و نسبت بحق از ہو ظاہر زیرا کہ بندہ در خیال بحقیقت باطن خود میرسد و حق سبحانہ باسم و صفت آن ظاہر و تجلی میکند روزی این رباعی خواندند کہ از خواجہ ابو الوفائے خوارزمی ست رباعی چون بعض ظہورات حق آمد باطل نہ پس منکر باطل نشود و جز جاہل نہ در کل وجود کہ ہر جز حق بیند نہ باشد ز حقیقت الحقائق غافل نہ و فرمودند کہ چہل سال ست کہ بمضمون این رباعی ایمان آوردم و شبی در آوان جوانی بداعیہ فسادی از خانہ بیرون آمدم و در رو عسسی بود بغایت شریر و بد نفس کہ بشرارت نفس او کسے نمیدانستم و ہمہ اہل دیہ از وی می ترسیدند در آن دل شب دیدم کہ جائی در کمین ایستادہ ست چون او را دیدم از و نترسیدم و ترک آن فساد کردم و دران محل دانستم کہ تدبیر درین کار خانہ نیک در کار بودہ ست و آن بزرگ از روی تحقیق فرمودہ است ؎ لا تنکر الباطل فی طورہ فانہ من بعض ظہوراتہ انتہی الکلامہ و این شعر شیخ ابو مدین مغربی ست و بعض ابیات دیگر ش اینست بیت وعظہ منک بمقدارہ حتی یوفی حق انبائہ

فالحق یتجلی فیظهر فی صورة ما ینکر الجمال فی ذاته و میفرمودند که اگر میان آنکس که
لقمه حلوا در دهان تو می نهد و میان آنکس که سیلی بر قفای تو میزند فرق کنی علامت
نقصان تست در توحید و میفرمودند که روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن
جامی پرسیدم که در دعوات ماثوره آمده است اللهم اشغلنا بک عمن سواک چون
غیر و سوا نیست پس این دعا چه معنی دارد فرمودند که کاف خطاب اشارت بنفس
ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات که صفات و افعال است یعنی ما را
بشهود ذاتی از تجلیات اسمائی و صفاتی و افعالی خلاص گردان و میفرمودند که
حسین بن منصور که انا الحق گفت حقیقة خود را میگفت و فرعون که انا ربکم میگفت
صورت خود را میگفت اگر او نیز حقیقت خود را بشناختی آن انا گفتن از وی مقبول
بودی و میفرمودند که شبی امری غلبه کرده بود که روی خود را بر در و دیوار و سنگ و
و کلوخ می مالیدم و فریاد و بیطاقتی میکردم پس گفتند هر ذره از ذرات وجود خالی است
بر رخسار محبوب که حسن او را می افزاید شعر هر که افزاید که وجود بود ما بیش هر ذره
در سجود بود و میفرمودند مولانا شمس الدین محمد رومی قدس سره و میفرمودند
که از حافظ کاشغری که ملازمت مجلس خواجه محمد پارسا بسیار کرده بود شنیدم که
گفت روزی در مبادی احوال پیش حضرت خواجه نشسته بودم ایشان سکوت کرده بودند
و آن سکوت امتداد تمام یافت آخر گفتم ای خواجه سخنی فرمائید که ازان فائده گیرم
و بهره برم فرمودند که هر که از خاموشی بهره نمی یابد از سخن ما نیز بهره نخواهد یافت
و هم از حافظ مسطور نقل کردند که گفت روزی حضرت خواجه این بیت خواندند
بیت بهر صفت که میسر شود بکن جهدی * که خویش را بسر کوی آن نگار کشی *

و لفظ کشی را بفتح کاف خواندند و باز مصرع دوم را تکرار کردند که خویش را بسر کوی
آن نگار کشی و لفظ کشی را این بار بضم کاف خواندند و میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز صفت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صیدی بچنگش افتاد خوش و الا قرار گرفت و ما میگوییم بلک همای صفت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و به فرسوده استخوانی قناعت کند و میفرمودند
که مردم از غایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم هیچ نمی اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روزگار چه میسازند که فردا خواهند ساخت مضمون این سخن
که فرموده درین قطعه نظم کرده شد قطعه مکن در کار ما تاخیر بسیار ۱۲
که در تاخیر آفتهاست جانسوز ۱۲ بفردا افگنی امروز کارت نه زکند بهای طبل
حیله آموز ۱۲ قیاس امروز گیر از حال فردا ۱۲ که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در ان سفر نسبت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی مرا پیش آمد و این بیت برمن خواند بیت با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین ۱۲ باهر که نیست عاشق هرگز مشو قرین ۱۲ پس آن شخص گفت ای جوان
بیت از من یاد گیر و بمضمون این کار کن تا سفر تو بیهوده نباشد گفتم الحمد لله
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یاد گرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که باین
بیت عامل شود بسعادتی رسد که هرگز دیر اشقاوت در نیابد و میفرمودند که روزی
مولانا مجیتی واعظ در سن نود سالگی پیش حضرت مولانای ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفت همتی دارید که حق تعالی مرا توجهی راست بجانب خود کرامت فرماید

در آن مجلس با باطن بر و اعتراض کردیم که پیری صوفی بعد از نود سال بزاری
و نیاز توجه براست می طلبد اکنون که پیر شده ایم ما را معلوم میشود که حق بجانب آن
پیر فقیر بوده است زیرا که توجه راست آنست که سالک ذات بحت باشد و
از توجه باسماء و صفات خلاص باشد و این نهایت صعب و دشوار است و در آخر
میفرموده که سی سال باشد که قدرته بر غفلت نمانده است اگر خواهم که زمانی خود را غافل
گردانم هرگز قادر نیستم بعد ازان این بیت از غزل خسرو خواندند بیت بیان تو که
فراموش نیستی نفسی ۱۲ اگرچه بیندی اکنون نمی شوی چه کنم بار دوزی در معنی خلوة
در انجمن بباطن با حق و بظاهر با خلق بودن سخنان فرمودند بعد ازان این بیت
خواندند بیت قصاب دهه اگرچه که مارا بدکشت زار ما هم میچیم و در ده و هم بر کنار ایم
و میفرمودند که مثل من مرغابی است که بر روی بحر است اگر میخواهد سر بآب فرو میرود
اگر میخواهد بر روی بحر میرود درین سخن بیان تحقیق بمقام جمع الجمع کردند که حضرت شیخ
محی الدین عربی قدس سره گفته اند که بعض اولیا را بعد از ریاضت بسیار سیر
ظهور عالم کشف میشود و من دوست انمیعنی را از حضرت حق سبحانه درخواستم امری
ظاهر شد که قوة بشریت من طاقت احتمال آن نداشت نزدیک باین رسیدم
که وجود عنصری من از هم فرو ریزد و متلاشی گردد و روح از بدن مفارقت کند
باز مناجات درازی کردم تا حق سبحانه تعالی انمیعنی را بپوشید و هنوز اثری ازان
باقی است و این گفتگوی امروز من کلمنی یا حمیرا نیست و بخلاف معهود آنروز سخن بسیار
میگفتند و روزی میگفتند که اگر مرا بگذارند هرگز لب نکشایم سخن گفتن بسبب ضرورت است
پس این دو بیت خواندند بیت عاشقان را چه روی با توجز آنکه لب ببندند

و در تو می نگرند یا بر در تو مقیم توان بود یا حلقه میزنند و میگذرند یا شیخ عمر
باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند
بزرگوار خود خاوند ظهور را میگفته اند که ظهور ملا شو صوفی مشو و این مشو آن مشو مسلمان
شو و میفرمودند که کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد
فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی
میدانی گفته که میدانم فرموده پس آمدن اینجا بیفائده بوده است احکام عبادت
معلوم و جای عبادت معلوم بازگرد و مشغول باش و میفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرمودند
که دل مرید را از غیر خالی میکنم و ناظر بجناب احدیت میگردانم اینهمه میکنم اما نه من میکنم
شیخ خاوند ظهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوند ظهور
را در طریق صوفیه مصنفات است در یکی از رساله های خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن
تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای
عبودیت والاحق واحد است و توحید واحد محال کما قیل ۵ ما وحد الا احد من واحد یه
اذ کل من وحده جاحد و هم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن
و یکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه و هم شیخ فرموده اند
که رو دل از دشمن بدار و دوست را طلبیدن چه حاجت است و ایشان را اشعار معارف
بسیار است و حضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف و لطایف چیزی
ازان میخواندند و از انجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است
چشم دلداری نه نگاه دار نظر از رخ دگر یاری نه هلا مبادکه چشمش بچشم تو نگرد نه
درون چشم تو بیند خیال اغیاری نه کجاست در همه عالم چنان سراندازی نه که عاشقی

پروانه

بنجیا لسن او اکثد زاری ۵ ای بیخبران عشق موزید که عیب ست ۵ الا بجا لیکه
پس پرده غیب ست ۵ شیرزاد بیشه عشقم قوی در کار خود ۵ کو حریف من بیا
تا زور بازو بنگرد ۵ خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بر سر تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیدا ست حال مردم رندان چنانکه هست ۵ خورم کسیکه فاش کند هر نهان که هست ۵
و نیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان جا کرد بر سنگ نبشت
و کیفیتی داشت و بدرد دل این بیت میخواند و میگریست بیت فراق دوست
اگر اندک ست اندک نیست ۵ درون دیده اگر نیم موست بسیار ست ۵ و نیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود ۵ توحید بنزد او محقق نشود ۵ توحید حلول نیست
نابودن تست ۵ ورنه بگزاف آدمی حق نشود ۵ حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هرے بودم سحر با بحمام پیرهری میرفتم
و مردم را خادمی میکردم کاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمے
و درین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک و بد سیاه و سفید و آزاد و بنده کاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم و بعد از خدمت مردم
میگریختم تا کسی را دغدغه اجرت نشود و اگر شود مرا نیابد در آخر حیات میفرمودند
از بسکه در حمام اینچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
و ازین جهت حالا بحمام رغبت نمی شود و بحمام کم میروند باین جهت و میفرمودند
که طریقه خواجگان قدس سرهم همت و خاطر مصروف آن میباشند که بمقتضای وقت

چیست ذکر و مراقبہ وقتی ست کہ دران وقت خدمت نباشد کہ ازان رحتی بمسلمانی
رسد خدمتیکہ سبب قبول دل ست بر ذکر و مراقبہ مقدم ست بعضی گمان برده اند
کہ اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اولست ثمرہ خدمت محبت و تمکین درد لہا ست
جُبِلَتِ الْقُلُوبُ عَلَی حُبِّ مَنْ اَحْسَنَ اِلَیْهَا یقین بنیست ہرگز ثمرات نوافل باثر و ثمرہ و
نتیجہ کہ محبت مومنین ست برابر نخواہد بود و میفرمود آنکہ حضرت خواجہ بہاؤالدین
و متابعان ایشان بآسانی خدمت کسی قبول نمیکنند از جہت آنست کہ خدمت
و تواضع از جملہ احسان ست وحب محسن ضروری و بقدر محبت علاقہ واقع چون
ایشان تمامی مشغول اند بنفی خلق و نمی خواہند کہ ایشان را ہیچ گونہ علاقہ بگیرد بضرورت
سعی و اہتمام دارند کہ تا توانند خدمت کنند نہ قبول خدمت و از کسی خدمت قبول
میکنند کہ در وی استعداد آن پیدا بند کہ روز بروز از طور و طریقہ ایشان بہرہ مند
شود و علاقہ او از عالم بسبب قبول و التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمے از
جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند کہ من این طریقہ را از کتب صوفیہ
نگرفتہ ام بلکہ از خدمت مردم گرفتہ ام نہ آنکہ مرا آموختہ باشند اما خدمت را
خاصیت این ست و میفرمودند ہر کسے را از دری در آورده اند مرا از در خدمت
در آورده اند ازین جہت ست خدمتے مرضی و مختار و محبوب من شد بہر کہ امید واری
دارم ویرا خدمت میفرمائم و این بیت خواندند بیت ہمت ترا بہ کنگرہ کبریا کشد
این سقف گاہ را بہ ازین نردبان مخواہ پس فرمودند کہ من ہمچنین میخوانم کہ
خدمت ترا بہ کنگرہ کبریا کشد و روزی حضرت ایشان در معنی آیہ کریمہ اَنَّا اَعْطَیْنَاکَ
الْکَوْثَرَ میفرمودند کہ محققان در تفسیر این آیہ چنین گفتہ اند کہ دادیم ترا کوثر یعنی شہود

احدیت در کثرت پس کسی که این مشهد مقام او ست هر آئینه هر ذره از ذرات
کائنات او را آئینه است که در آن جمال وجه باقی مشاهده میکند انچنین کسے را
که مسمی ست بماسوا سبب مزید شهود و تجلی وجود باشد اسباب دنیوی چگونه حجاب
مقصود گردد و محجوبی او را چگونه صورت بندد و در معنی آیه اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ
میفرمودند که حمد را بدایتی ست و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله او نعمتے که
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میداند که حمد نعمت را زیاده میگرداند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه ثنا گوی را قوتی داده که بآن قوت قیام بحق عبودیت
بنماید از نماز و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله انچنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگوید بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده خود ران نیست که داند
که او معدوم ست که او را نه ذات ست نه صفت و نه فعل باین اندیشه خود را مسرور
گرداند که او را مظهر صفات خود گردانیده اند در معنی آیه قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ
میفرمودند که شکور بحقیقت آنست که در نعمت مشاهده منعم کند فرمودند که امام غزالی قدس سرّه فرموده است
که اگر از نعمت ملتذ شود و منانی شکر نیست اگر ملتذ ازین جهت باشد که سبب وصول میشود بحق سبحانه و
در معنی آیه فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ تَوَلّٰی عَنْ ذِکْرِنَا می فرمودند که این آیه متناول دو معنی
است یکی آنکه از ظاهر آیه مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اهل حجود و غفلت اند و دیگر آنکه طائفه هستند که از کمال استغراق و
استهلاک در شهود مذکور و صفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضاً ایشان را
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مامور شد با نکہ اعراض کنند از چنین طائفہ کہ اعراض کردہ اند از ذکر و در شہود مذکور مستغرق شدہ با نیمعنی کہ ایشانرا بذکر گفتن تکلیف نفرمایند و در معنی آیۃ وکونوا مع الصادقین نیفرمودند کہ کینونت مع الصادقین را دو معنی است کینونتی بسبب صورت است و آن آنست کہ مجالست و مصاحبت را با اہل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود کینونت بسبب معنی آنست کہ از ہمگذار باطن طریق رابطہ و رزد و نسبت بطائفہ کہ استحقاق واسطگی داشتہ باشد و صحبت احضر کند در آنکہ ہمیشہ بچشم ناظر باشد بلکہ چنان سازد کہ صحبتی دائمی شود از صورت بمعنی عبور کند تا ہمیشہ واسطہ در نظر باشد چون نیمعنی را بر سبیل دوام رعایت کند سر و سیرا باسرار ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و درین واسطہ آنچہ مقصود اصلی است حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت میفرمودند کہ آنچہ ازین امر واجب الامتثال مفہوم میشود اینست بباید کہ دل مرتبط بیکی از صادقان باشد صادقان آن طائفہ اند کہ ہر چہ ہمی با غیر است از پیش بصحبت ایشان برخاستہ است و مح صدق آن نیزہ را گویند کہ آنچہ نیزہ را باید راستی و ہنر داشتہ باشد آنچہ حقیقت انسانی را باید کہ بآن متحلی باشد تا بدرجہ کمال خود رسیدہ باشد غیر توجہ راست بجانب حق سبحانہ تعالی بر سبیل دوام ہیچ نیست و در معنی ہمین آیۃ فرمودند بیت با عاشقان نشین و ہمہ عاشقی گزین ۔ باہر کہ نیست عاشق با او مشو قرین ۔ پس او ستادی کہ او نحوی بود دیگر جان شناگرد ش از نحوی بود دیگر باز او ستادی کہ او محوی بود دیگر جان شناگرد ش از محوی بود آدمی را ازان سبب کہ استعداد با تمام از ہمنشینان حاصل است مامور بآن ام شدہ است کدام عمل باکتر نفعی کہ از حق سبحانہ تعالی ببرکت صحبت این طائفہ

واقع شود مقاومت تواند کرد بنده بمین جذبات الحق توازی عمل الثقلین موید
این است و در معنی کلمه لا اله الا الله میفرمودند که بعضی اکابر ذکر لا اله الا الله
را ذکر عام گفته اند و ذکر الله را خاص و ذکر هو را ذکر خاص الخواص و حال آنکه
ذکر لا اله الا الله را ذکر خاص الخاص میتوانند بود زیرا که تجلیات حق را سبحانه
نهایت نیست و در آن صورت هرگز تکرار متصور نی پس در هر آنی نفی صفتی میکنند و
اثبات صفتی پس ابد الابدین از نفی و اثبات خلاص نمیابند و میفرمودند که معنی لا اله
الا الله بین بعضی که الله اسم ذات است من حیث هی آن تواند بود که لا اله نیست الا
که عبارت از مرتبه الوهیت است یعنی ذات مع الصفات الا الله مگر ذات بحت
منزه عن الکل انیعنی را برا ز خود دور نمیباید داشت زیرا که در زمان خلوی دل از
اغیار مشهود سر جز ذات مقدس هیچ نیست و این نسبت بمتدیان خواجه
عبد الخالقی قدس سره میسر است فهم من فهم و بانک دکردم اگر در ده کس است
و در همین معنی میفرمودند که بمتدیان طریقی خواجه بهاؤ الدین را قدس سره در اول
قدم چاشنی از غیب هویت حاصل است و در معنی کریمه قل الله ثم ذرهم میفرمودند
که مراد آنست که بنفس ذات متوجه باش نه بصفات و در معنی آیه یا ایها الذین آمنوا آمنوا
میفرمودند که اشارت است بتکرار عقود یعنی ایمان که پیش این طائفه عبارت
از عقد قلب است بحق سبحانه حق تعالی امر کرده است که تکرار این عقد کنید یعنی سعی
نمایید و بدانید که این وصف از آن شما نیست و در معنی آیه کریمه فمنهم ظالم
لنفسه و منهم مقتصد و منهم سابق بالخیرات میفرمودند شاید که فمنهم ظالم لنفسه اشارت
باشد بطائفه که بر نفس خود ظلم کرده باشند بانیمنی که از هر چه از مراد وی باشد از

لذات وشهوات دیرا محروم گردانیده اند و در جمیع احوال مخالفت دیرا لازم
داشته اند تا مستعد قبول معرفت گردد و نظر بر این تحقیق این گروه از مقتصدان
در پیش باشند و مقتصدان از سابقان بالخیرات و در معنی آیه سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ
أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ میفرمودند که شاید اشارت بطائفه باشد از بنی آدم که بر
مهین واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشانرا از غایت استغراق در شهود ذاتی هیچ آگاهی نیست
تا نکه ذات غیر حق سبحانه موجودی نمیست چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد بضرورة هیچ چیز
ایمان نداشته باشد لاجرم لَا يُؤْمِنُونَ وصف آن بزرگواران آمد و در معنی آیه لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ میفرمودند شاید از ملک دل سالک خواهند یعنی چون حق سبحانه بر دلی بقهر احدیت
تجلی کند در آن دل از غیر خود نشان نگذارد پس در آن دل صدای لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ در اندازد
و چون در آن مملکت غیر خود نه بیند هم خود جواب گوید که لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ صدای
سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَأْنِي وَأَنَا الْحَقُّ وَلَيْسَ فِي الدَّارَيْنِ غَيْرِي وامثال آن از آنمقام است
و در معنی آیه يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ فرمودند که آدمیان محتاج
حق اند سبحانه و چون حق تعالی العلم قدیم خود میدانست که آدمی بسبب مقتضای
بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهر چه محتاج شود فی الحقیقه محتاج بحق باشد
سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی شانه و روزی بعضی از حاضران مجلس را سیاست و
ملامت میکردند سخنان میفرمودند در ان اثنا فرمودند بر در کوچها بگردید کاری کنید
که کسی از شما نفعی گیرد بهر وجهیکه توانید خود را اگر کنید سعی نمایند که شهود احدیت
در کثرت حاصل شود بعضی معنی اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ را چنین تفسیر کرده اند که دادیم ترا

کو تر یعنی شہود واحدیت در کثرت و در معنی آیہ کُلَّ یَوْمٍ ہُوَ فِی شَانٍ سخنان مفید میفرمودند
و در آن اثنا بتقریب گفتند کہ بقای بعد الفنا می را دو معنی ہست یکی آنکہ بعد از آنکہ
سالک متحقق شد بشہود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و استغراق و غلبت
بشعور و حضور باز گشت منظہر تجلیات اسماء فعلی میشود و آثار اسماے کونی را در خود
باز میابد و میان ہر یک از آن اسما را متیاز میکند و از ہر اسمے حظی خاص فرا
میگیرد و معنی دیگر آنکہ در ہر آنی و جزئی لا یتجزّے از اجزای زمان در خود اثرے
از آثار اسماے ذاتیہ کہ آنرا در خارج مظاہر نمی باشد بازمی یابد و آنا فانا آثار متنوعہ
متلونہ را در باطن خود درمی یابد و با عتبار اختلاف آثار را متیاز میکند میان ہر یک
در اقصر زمانی از ازمنہ و این نہایت نادر و عالی ہست و اکمل افراد انسانیہ را از ارباب
ولایت خاصہ انعینی بر سبیل ندرت حاصل شود و آیہ کُلَّ یَوْمٍ ہُوَ فِی شَانٍ مبیّن انعینی
ہست ؎ ہر دم از این باغ بری میرسد تازہ تر از تازہ تری میرسد اما آنچہ
در معانی بعضی احادیث میگفتند در ضمن ہشت رشحہ ایراد نمیابد بذکر شحہ در معنی حدیث
اَلْقَنَاعَۃُ کَنْزٌ لَا یَفْنٰی میفرمودند کہ قناعت نزد ما آنست کہ چون کسی نان جو ناپختہ
یابد آرزوی نان جو پختہ نکند از انیز آن قدر خورد کہ دست و پای جنبد از برائے
نماز کردن و میفرمودند بر وجہی میباید کہ ہمیشہ میسر شود و در خوردن و پوشیدن
قناعت باید کرد بچیزی کہ از ان پایہ تر نباشد پس دست مبارک خود را کشادند و
فرمودند ہر گاہ کسی گرسنہ شود یک روز دست کرنج یا آرد و یرا کفایت ہست
ہر کہ چنین کرد بیاسود و میفرمودند اگر کسے در بیابانی افتد مثلاً کہ در آن آب نبود
و نہ آبادانی و از ہیچ ممر امید طعام نباشد و یرا برای طعام ہیچ دغدغہ نباشد و

در باطن وی نیز هیچ تضرع نبود و میتوان گفت که امروز قناعت بحقیقت حاصل شده است و در خبر است که میفرمودند که التکبر مع التکبر صدقة تکبر دو نوع است مذموم و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را از ایشان زیاده دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بماسوی حق سبحانه و تعظیم بر غیر حق سبحانه با معنی که هر چه غیر حق است سبحانه در نظر وی حقیر و بیمقدار شود و علاقه التفات وی از ان منقطع گردد و این تکبر اصل است و موصل بمرتبه فنا و میفرمودند که در حدیث وارد شده که شیبتنی سورة هود و نیابر آنست که در سورة هود امر باستقامت واقع است کما قال سبحانه فاستقم کما امرت و استقامت امر بسیست بغایت صعب زیرا که استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال و اقوال و اخلاق و احوال بوجهیکه تجاوز از انچه ضروریست در مجموع افعال صادر نشود و از طرفین افراط و تفریط مصئون و محفوظ باشد از ینجاست که گفته اند کار استقامت دارد و ظهور کرامات و خوارق عادات را اعتباری نیست و در معنی حدیث الیوم تشید کل فرجة الحدیث میفرمودند مسجدی که حضرت علیه السلام نماز میگذاردند چندین درد اشت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مرض اخیر فرمودند تا اکثر فرجها را ببستند و آن درکه بر خانه صدیق اکبر رض بود باز گذاشتند پس فرمودند الیوم تشید کل فرجة الا فرجة ابی بکر یعنی امروز بسته باشد همه شگافها الا شکاف ابی بکر ارباب تحقیق در ینباب سخنی دارند و آن آنست که حضرت صدیق را رضی الله عنه کمال نسبت حبی بحضرت رسول علیه السلام بود آنحضرت در ین حدیث اشارت بانمعنی کردند که همه نسبتها و طریقها در جنب نسبت حبی مسدود است و انچه موصل بمقصود است حبی است بصاحب دولتی که اعتقاد و اسطگی را لائق باشد

وطریقه و ابجگان قدس سرهم که حضرت صدیق اکبر منسوب است از حیثیت این
نسبت جمعی است و طریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حقیقی است
و شمه دیگر در بیان تحصیل این نسبت جمعی این ابیات خواندند بیت هین در سر چه
سودای یوسف باز کن مه در نگا فسون فرصه آغاز کن مه عشقبازی آن در سر چه کردنست
کز جمال دوست دیده ها روشن است مه دمیدند که بعضی از کبرای طریقت
قدس سرهم در معنی حدیث لی مع الله وقت گفته است ای وقت مستغرق تامل الجمع
او تکاته یعنی سر حضرت نبی صلی الله علیه وسلم بحق سبحانه ارتباطی و اتصالی حاصل
بود بر سبیل دوام که دران هیچ چیز گنجایی نداشت اما در قوت مدرکه که مسمی با لقلب است
همه چیز را گنجایی بود از مصالحه دنیا و محاربه اعدا و معاشرات ازواج طاهرات و
غیر آن و بعضی گفته اند لی مع الله وقت ای وقت عزیز نادر و میفرمودند که حضرت
خواجه علاؤ الدین غجدوانی قدس سره سهیل بقول ثانی میکردند و میگفتند که کاملان
بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و میفرمودند که در حدیث شب معراج واقع است
که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم باز ماند فرمود که لو دنوت
انملة لاحترقت اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از
مقام خود که شهود ذات مع الصفات است هر آینه که میسوزم یعنی نمی مانم یعنی چیز دیگر
میسوزم و در معنی حدیث ادبنی ربی فاحسن تادیبی فرمودندی بان اعطانی
الحجة الجامعة لجمیع خصائص النعوت المرضیة و الخصال الحمیدة التی تقتضی لها یلائم
حضرة المحبوب در سطوت سلطنت محبت که قطب دایره توحید است چه چیز باشد
از انچه ملائم و مرضی حضرت محبوب نیست که مقهور و مرتفع نگردد و چه چیز ماند از خصال

حمیدہ و اخلاق مرضیہ کہ حاصل نشود و بعد از حصول محبت محبوب بنا بر جمیع دقائق
بر ادات حضرت محبوب مطلع شدہ خود را جز در مرضی و ملائمات حضرت محبوب
صرف نمیکند بیت او ستاد و عشق است چو آنجا برسی ۔ او خود بزبان حال گوید
کہ چہ کنم و میفرمودند کہ حضرت امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ فرمودہ اند لو کشف
الغطاء لما ازددت یقینا یعنی کہ ملائم استعمال حرف او ہست کہ آن کلمہ ایست کہ
معنی آن امتناع ثانی ہست از برای امتناع اول پس کشف غطا را بجا طرح نمیدہ و آن
آنست کہ یقین ہمیشہ در تزاید ہست زیرا کہ کشف غطا ہرگز ممکن نیست و این نزد
ارباب تحقیق مقرر شدہ است کہ ذات من حیث ہی ہی ہرگز مظہر نمیشود مگر
از پردہ صفات چون آن حقیقت ہمیشہ در حجاب تکون و استتار باشد کشف
غطا ہرگز ممکن نباشد پس یقین لا یزال در تزاید باشد اما آنچہ در معنی بعضی از کلمات
اولیا میگفتند ہم در ضمن ہشت رشحہ ایراد میبابد رشحہ در معنی آن سخن کہ اصحبوا مع اللہ
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع اللہ میفرمودند کہ مراد صحبت اہل حضور
و آگاہی ہست کہ لازم صحبت ہست زیرا کہ مصاحبین را لازم ہست کہ بیکدیگر
حاضر و آگاہ باشند چنین وارد شدہ است در توجہ ایجادی بہ نسبت ایشان کہ
خلقتہ بیدی ای بالا وصاف المقابلۃ یعنی از جمیع اوصاف در وجود جزوی ہستی
و از جملہ اوصاف ہست حضور حضور دانی چہ حق سبحانہ ازلا و ابدا بذات خود
حاضر ست پس آنچہ ظاہر ست از حضور و آگاہی در افراد انسانیہ از ایشان نیست
بلکہ پرتوایست از آفتاب حضور ذاتی کہ بر دیوار مظاہر تافتہ و آنرا منور گردانیدہ
کمال آدمی جز در آن نیست کہ تحقیق حال خود کردہ اند آنچہ کہ او را حاصل ہست

از حضور وغیرہ از آن او نیست بلکہ از آن حق است سبحانہ و دیرا در آن ہیچ
حق نیست انچہ پیر ہری قدس سرہ فرمودہ است کہ التحقیق تلخیص مضمون یک
اشارت بر انمعنی است رشحہ در معنی این سخن کہ بعضے محققان فرمودہ اند کہ لو قابل
صدیق الی اللہ الف الف سنۃ ثم اعرض منہم لحظۃ فاتہ اکثر مما اتاہ میفرمودند
کہ تحقیق این سخن آنست کہ این طائفہ بزرگوار بمقامی میرسند کہ در ہر یک نفس
کسب کمالات ما تقدم میکنند و حکایتی مشہور است کہ بعضے ازین طائفہ را پیش خلیفہ
نمامزی کردند و گفتند کہ ایشان زندیقند و خلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود کہ
ایشان را بقتل رسانند و این مذہب متلاشی شود و اجر عظیم است کہ بر آن
مترتب خواہد شد و چون ایشان را بدار الخلافت حاضر گردانیدند خلیفہ بقتل
ایشان فرمان داد و سیاف خواست کہ یکی از ایشان را بجہت دیگری پیش آمد و
درخواست کرد کہ اول مرا گردن بزن سیاف قصد یکی کرد آن دیگری پیش آمد و ہمین
درخواست نمود و سیاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید کہ بقتل خود چنین
مشتاقید کہ بر یکدیگر سبقت میجوئید گفتند ما اہل ایثاریم و بمقامے
رسیدہ ایم کہ در ہر نفسی کسب کمالات سابقہ کنیم پس ہر یک حیات خود را ایثار آن
دیگری مینمایم تا بدین مقدار فرصت یاران دیگر نفسی چند برآرند و کسب کمالات
کنند این سخن بخلیفہ رسید متنبہ شد و تحقیق حال ایشان فرمودند و بعد از اطلاع
بر کمالات ایشان گفت اگر این طائفہ زندیق اند پس در عالم صدیق نیست انگاہ
ایشان را عذر خواہی کرد و باعزاز تمام باز گردانید حضرت ایشان میفرمودند
کہ این را تمثیلی ہست و آن آنست کہ شخصے صد دینار سرمایہ دارد و بآن بتجارت

میکند مدتی سعی کرد تا صد هزار دینار شد درین زمان آنچه حاصل اوست از سرمایه
صد هزار دینار و سود تجارت هر آئینه بنسبت است از آنچه حاصل او بوده در زمان پیشتر از
صد هزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد مافات او زیاده
خواهد بود از مانال او میفرمودند آنچه اکابر گفته اند که مَنْ غَمَضَ عَیْنَهُ عَنِ اللّٰهِ طَرْفَةَ
عَیْنٍ لَمْ یَهْتَدِ طُوْلَ عُمْرِهٖ یعنی وی آنست که دیگر بتدارک زمان فوت شده مهتد
نمیتواند شد رشحه میفرمودند در معنی آن سخن که عرفا گفته اند که اَرْبَابُ الْاَحْوَالِ
مُبَرَّؤُنَ عَنِ الْاَحْوَالِ یعنی استغراق و استهلاک نیز موجب ترقی نیست زیرا که تحقیق
پیوسته است و معلوم شده که ترقی بازبسته بدوام عمل است و زمان استغراق و استهلاک
بحقیقت زمان باز ماندن از عمل است بلکه استغراق و استهلاک از احکام آن موطن
است که بطریق استجمال درین موطن ظاهر شده است اگر در موطن دنیا ظاهر نشدی
در موطن عقبی بطریق اکمل ظاهر میشد پس بنا برین تحقیق است که ارباب احوال تبرا
کرده اند از احوال رشحه میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سرّه نوشته اند
که حقیقة الذکر عبارة عن تجلیه سبحانه لذاته بذاته فی عین العبد من حیث انهم
المتکلم و فرمودند این مقام بی آنکه مدتها طالب ذکر گوید تا دل او را دوام آگاهی حاصل
شود میسر نیست بعد ازان اگر جمله دیگر بیارد و این نسبت را از خود سلب کند عناتی
است از حق سبحانه تعالی پس این بیت خواندند بیت یک جمله مردانه مستانه
بگردیم ما از علم گذشتیم معلوم رسیدیم ما رشحه و در معنی این سخن که بعضے اکابر گفته اند
سُبْحَانَ مَنْ لَمْ یَجْعَلْ لِلْخَلْقِ سَبِیْلًا اِلَّا بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِهٖ میفرمودند که عجز معرفت است
که معلوم گردد که لَا یُعْرَفُ اِلَّا اللّٰهُ یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

انچه در ترکیب انسانی ظاهرست معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است
که در وی صورت معرفت حق سبحانه عکس انداخته است انچنین عجز بنفی معرفت حضرت
انسان نیست چنانچه بعضے گمان برده اند که عجز از معرفت جهل ست و این باطل ست
رشحه میفرمودند که شیخ ابوبکر واسطی قدس سره گفته است ان کنت قائما بغیرک
فانت فان بلا جمع و لا تفرقة جمع اینجا کنایت از دید توفیق در عمل و تفرقه عبارت
از ادای وظائف عبودیت بوصف خود میفرمودند هر که مضمون این سخن را دریافت
و ذوقا مدرک او شد خلاص یافت و از تفرقه اعتبار باز رست رشحه میفرمودند
که اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفته اند الجمع مالة علیه و مالک علیک و جمع الجمع
تجمع مالة و مالک علیک میفرمودند مبین مرتبه جمع الجمع است این بیت که حضرت
مولوی قدس سره در مثنوی فرموده بیت ماکیم اندر جهان هیچ هیچ ما چو چون الف او خود ندارد هیچ هیچ ما رشحه میفرمودند که اهل ارادت بغایت کم اند
باین تقریب گفتند که شیخی پسر یکے از اکابر گفته فرستاد که اگر مریدی صادق نشان
دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفته فرستاد که اینجا مرید کمتر ست اما هر چند
شیخ میخواهید برای شما بفرستم میفرمودند که مولانا رکن الدین خوافی میگفت
که من از هیچکار خود امیدوار نیستم الا از یک کار که بغایت امیدوارم و آن اینست
که روزی در صحرا بخدمت شیخ زین الدین کلال که از مشائخ بزرگ شیراز بود
بطهارت مشغول بود و من کلوخ استنجای انبتیا را بر خسارهٔ خود بسودم تا بدان استنجا
کردند و هم ازوی نقل کردند که میگفت اگر صورت درویشی را بر دیوارے نقش کنند
ادبای آن دیوار به ادب میباید گذشت میفرمودند که چون شبلی را ارادت

این طریق پیدا شد و پدر وی در آن وقت حاکم واسطه بود بر دست محمد خبیر که از مشایخ وقت بود انابت آورد و توبه کرد محمد خبیر ویرا پیش جنید فرستاد و صاحب کشف المحجوب گفته است که این فرستادن نه ازان جهته بود که وی از تربیت شبلی عاجز بود لیکن ادب جنید نگاه داشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید هفت سال ویرا کسب فرمود و گفت وجه آنرا بر دست مظالم که در ایام حکومت از تو صادر شده باز رسیده و بعد ازان هفت سال دیگر ویرا انجدمت خلاجا و طهارتخانه باز داشت تا کاروخ استنجا و آب طهارت اصحاب مهیا میساخت و بعد از چهارده سال ویرا طریقه گفت و بریاضته امر فرمود و میفرمودند که سهیل ابن عبداللہ تستری مدتی مدید ریاضت شاقه کشید و بدوام ذکر اشتغال نمود و بدرجه که روزی خون از دماغ او روان شد هر قطره که بر زمین چکید نقش الله بر آمد بعد ازان که اینچنین مشغولیها کرده بود پیری او را بیاد داشت فرمود و دو کرته از حضرت ایشان استماع افتاد که میفرمودند که سخن خواجه عبدالخالق است که در شیخی رابند و ریاری را کشای در خلوت رابند در صحبت را کشای و در کرته دوم این ابیات از مثنوی خواندند بیت حرفه آموزی طریقت فعلی است نه علم آموزی طریقت قولی است نه فقر خواهی آن بصحبت قائم است نه فنی زبانت کار می آید نه دست نه رشحه میفرمودند که بعضی کاردین گفته اند بعد نماز دیگر ساعتی است باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باشد بعضی گفته اند بهترین اعمال آنست که دران ساعت محاسبه است و محاسبه آنست که اوقات ساعت شب و روز را حساب کند که چند ازان بطاعت صرف شده است و چند بمعصیت آنچه بطاعت گذشته بر آن شکر گویند و آنچه بمعصیت گذشته است

بران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسے
رسانند که در صحبت وی از هر چه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و
منجذب اهل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطه استعمال بآن از غیر حق سبحانه
ملول شوند و بحق سبحانه مائل رشحه در معنی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرمودند
که روزی فتوری بوقت شیخ ابو یزید قدس سره راه یافت فرمود بجوئید که در مجلس
بیگانه پیدا نشده است که این فتور نسبت و لیست بعد از جستجو بلیغ گفتند بیگانه نیست
فرمودند که در عصای خانه طلبید عصای بیگانه یافتند دور انداختند فی الحال
واجد وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت مبدل گشت و فرمودند که خواجه احمد
پسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت
است بواسطه وے سررشته نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صف کفش بیگانه
یافتند بیرون افگندند فی الحال جمعیت و صفاے وقت رو نمود آن تفرقه و کدورت
مرتفع شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکے از اصحاب جامه بیگانه پوشیده بود در سحر که
وقت انعقاد صحبت بود بمجلس حضرت ایشان در آمده بود بعد از لحظه آنحضرت
فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی
از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده اے عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت
و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه دیگر فرمودند که تاثیر
جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقرر است حضرت شیخ
محی الدین بن عربی قدس سره درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر
جمادات تا غایتی است که اگر شخصے افضل عبادات را که نماز است در موضعے

۱۸۱

او آنکہ آن موضع از اعمال اخلاق ناپسندیدہ جماعتی متاثر شدہ باشد بہا و جمال
این عمل را برابر آن عمل مزدوری نسبت کہ در موضع او آنکہ کہ متاثر از جمعیت ارباب
جمعیت شدہ باشد از ینجاست کہ دو رکعت نماز در حرم مکہ برابر است با ہفتاد رکعت
در غیر آن میفرمودند کہ طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان
از لوازم است بیت باہر کہ نشینی و بشد جمع دلت ۔ وز تو نرمید زحمت آب و گلت
از صحبت وی اگر تبرا کنی ۔ ہرگز نکند روح عزیزان بجلت ۔ و میفرمودند
کہ شیخ ابو طالب مکی قدس سرہ فرمودہ اند کہ جہدی کن کہ ترا ہیچ با بیستی غیر
حق سبحانہ نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکہ ظاہر نشود از احوال و
مواجید و کرامات غم نیست رشحہ و میفرمودند کہ توحید درین روزگار آن شدہ است
کہ مردم بازار میروند و در پسران سادہ رومی نگرند کہ ما مشاہدہ حسن و جمال حق
میکنیم نعوذ باللہ ازین مشاہدہ پس فرمودند کہ حضرت سید قاسم قدس سرہ بدین
ولایت آمدہ بودند جمعی از مریدان ایشان در بازار ہا میگشتند و پسران امرد
پیدا میکردند و با ایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیلہ مشاہدہ جمال حق
میکنیم گاہی حضرت سید میفرمودند کہ این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم
شد کہ آن طائفہ در نظر بصیرت ایشان بصورت خوک می نمودند رشحہ و میفرمودند
کہ مشائخ طریقت قدس سرہ در اصطلاحات خود لفظ شاہد مفتون و مفتون با شاہد
آوردہ اند بعضی معنی آن را ظاہر بشوخی گفتہ اند کہ مراد از شاہد مشاہد صوری است
و از مفتون مایشاہد آن طائفہ را کہ از نظر عشق و محبت نسبت بمظاہر جمیلہ نگاہ
میدارند پس فرمودند کہ این نسبتی است بغایت مذموم و خطیر نفس را در آن

مدخل ست یکی از اکابر فرموده است که گرفتم نفس را در مشاهدهٔ شاهد صورت هیچ وجهی و خطی نماند آخر حظ روحانی خود باقی ست و آنرا انکار نمیتوان کرد همچنانکه سالک را از لذات نفسانی که حجب ظلمانی ست گذشتن واجب ست از حظوظ روحانی که حجب روحانی ست هم گذشتن لازم ست رشحه میفرمودند که اکابر طریقت گفته اند هر منت و دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بحقیقت دانی که تو آنی اگر تراسگ و خوک و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخهٔ جامعه است همچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش جنید قدس سره نشسته بود شبلی در آمد آن بزرگ دیرا پیش جنید بسیار ستائش کرد بعد از انکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطه تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواند اما در ظاهر و باطن شبلی ازان سخن هیچگونه انکسر اهیت پیدا نشد و هیچ تغیری راه نیافت رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیرهری قدس سره فرموده است که خاکی بخیته و آبی بر آن ریخته نه پشت پارا ازان گردی و نه کف پارا دردی و خلاصهٔ درویشی آنست که از همه کس بار کشد و بر هیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی و میفرمودند که بر بلاهای حق سبحانه صابر بلک شاکر میباید بود زیرا که حق سبحانه را بلاهای صعب تر از یکدگر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سره می گفتند که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدگر چسپیده بود چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که با وجود چنین بلای که بر شما واقع ست چه جای شکر گذارست ایشان گفتند که ما

میدانیم که حق تعالی را بلاهای ازین صعب تر بسیار است برین بلا شکر گویم مبادا که
ببلای عظیم تر ازین مبتلا شویم ناگاه یکی از ایشان بمرد و آن دیگری گفت اینک
بلای صعب تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میکنند من بسته می میرم و اگر مرا
مرده کشی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرمودند که شیخ
ابو یزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتم و از حق سخن شنیدم و خلق پنداشتند
که با ایشان میگویم و از ایشان می شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از منظر ظاهر است
نه از منظر است و میفرمودند که حضرت خواجه بهاؤ الدین قدس سرّه فرموده اند
که من دو کس دیده ام در مکه مبارک که یکی بغایت بلند همت و دیگری پست همت
پست همت آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود و در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلند همت آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کما بیش سودا خرید فروخت میکرد که دران فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
برآمد و میفرمودند که ابو یزید قدس سرّه در راهی میرفت سنگی ترشده پیش وی آمد
وی دامن درچید سنگ بزبان فصیح با وی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بر من خورد
به آبی پاک میشدی اما این دامن که از من درچیدی و خود را پاک تر از من دیدی
بکدام آب شسته خواهد شد رشحه شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
گردن کج کرده بود و خود را مراقب و مشغول فرا می نمود ایشان با وی تند شده
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می بینم از تو دودی بر آید ترا به مراقبه چه نسبت هست سالها ترا کلوخ استنجا میسا

میباید ساخت و بنجاست از بیرون باید در میباید انداخت تا شائسته آن شوی که ازین طریقه
با تو سخنی توان گفت مراقبه خود هنوز کجاست رشحه وقتیکه حضرت ایشان فقیری را
اجازت مراجعت بجز آسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاؤالدین
غجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم
چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان دهد تا آنجا خود را بر نسبت راست گیر
همچنین موضع بموضع و منزل بمنزل و رزرش این نسبت بکن تا وقتی که ملکه حاصل شود
و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول است که میفرمودند مرید صادق
آنست که مدت قریب به بست سال کاتب شمال چیزی بر وی ننویسد معنی این سخن
نه آنست که مرید معصومی بود که درین مدت هیچگونه جریمه ظاهر نشود بلکه بمعنی
است که پیش از انکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود
دفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره
فرموده که گرانی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بکسب حلال و دست
بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقرر است و میفرمودند که خواجه محمد علی
ترمذی فرموده اند که زندگی دل را درجات است زندگی دل حاصل نمیشود جز
باقتصاد و اقتصاد دوام ذکر است در نوم و یقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب بیند
که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر
از مشائخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چرا که ترقی منوط بعمل است که ناشی از علم باشد
و انچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول است نه ازین قبیل است رشحه
و میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مداومت بر ذکر بجای میرسد که

لنبرداشت

نقشبند

حقیقت ذکر باجوهر دل یکی میشود معنی این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقت ذکر امری است منزه از حرف وصوت وجوهر دل که عبارت است از لطیفه مدرکه وهی نیز منزه است از شائبه کیف وکم پس بواسطه کمال شغل این لطیفه باین امر منزه از حرف وصوت میان ایشان اتحادی شود وصف یکی ویگانگی روی نماید دران وآن ذاکر بواسطه استیلای مذکور بهیچ تفرقه تمیز نتواند کرد میان دل وحقیقت ذکر چه دل ادرا به مذکور ارتباط بروجهی شود که غیر مذکور در اندیشه او گنجائی ندارد ومیفرمودند که روزی سخدوم مولانا نظام الدین خاموش رفتم وایشان باجمعی از موالی مباحثه علمی درمیان داشتند ومن خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت وآرام به ازین حدیث وکلام باز فرمودند بنیم اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته است هرچه کند مانع نیست واگر نجود گرفتار است هرچه کند بردی تاوان است حضرت ایشان فرمودند که ما از خدمت مولانا نظام الدین سخنی بهتر ازین نشنیدیم رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین میگفتند که شریعت وحقیقت وطریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلا در دروغ گفتن که نهی به نسبت آن واقع است اگر کسی از ابتدا سعی مجاهده بر طریق استقامت باشد از زبان دور گرداند که اختیار وبی اختیار از زبان صادر نشود واین شریعت است لیکن با وجود این میتواند بود که در باطن داعیه دروغ گفتن باقی باشد سعی ومجاهده در آنکه از باطن داعیه دروغ گفتن دور شود این طریقت است وچنان شدن که باختیار وبی اختیار از و دروغ گفتن نیاید نه از دل ونه از زبان این حقیقت است حضرت ایشان این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند واستحسان میفرمودند ومیفرمودند که حضرت خواجه بهاؤ الدین قدس سره فرموده اند که در بدایت جذبه مرا گفتند در بن راه

چون فتی آنی گفتم باین شرط که هرچه میگویم و میخواهم آن شود و خطاب رسید هرچه که ما
میگوییم و خواهم آن میشود گفتم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز مرا مین
گذاشتند احوال من خراب شد و تمام خشک شدم چون بسر حد نا امیدی رسیدم خطاب
رسید که بلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گوگه حضرت ایشان فرمودند که در مقامات
حضرت خواجه همین قدر نوشته اما حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کردند
که چون خطاب بسر رسید که بلا هرچه تو میخواهی همچنان باش گوگه من اختیار طریقه
کرده ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان باجمعی از اصحاب تذکر شده فرمودند
که شما را باز این طریق نمیتواند کشید این طریق نهایت دقیق است از مراد خود گذشتن
و بمراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی آید اگر میگوییم
که حالا روید و خوک بانی کنید و بت پرستید فی الحال رقم کفر بر من میکشید این کار
نه کار شماست شما کجا و این طریق کجا فرمودند در مهمانخانه حضرت خواجه بهاؤالدین
دو کس از موالی در خدمت ایشان میبودند بحث ایمان میکردند قیل و قال ایشان
دور دراز کشید حضرت خواجه آن گفتگو را می شنیدند آخر هر دو عزیز آمدند با آنها فرمودند
که اگر صحبت مرا میخواهید شما را از ایمان میباید گذشت ایشان بنهایت مضطرب
شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن بر ایشان ظاهر شد روز شنبه
روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاؤالدین قدس سره
نزا نسبتی حاصل شده باشد بعد ازان بصحبت بزرگ دیگر افتی واز وی همان نسبت
را باز یابی چه میکنی خواجه بهاؤالدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از
هر جای دیگر که آن نسبت را باز یابی باید که آنرا هم از بهاؤالدین دانی فرمودند که

یکی از مریدان قطب الدین حیدر بنجا نقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد
بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر
شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد
چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله
قطب الدین حیدر که مارا هیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وی
پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت اهل کسی است که طعام شما نخورد و شکر
قطب الدین حیدر بکنند شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هر جا که فائده
بیابد از برکت شیخ خود بیابد چه بظاهر و چه بباطن باین تقریب میفرمودند چون
مریدی صادق شیخی اکمل که از شیخ خود بیابد دیر اجائز نیست که از کامل بسیده بکامل
پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال
در خاطر میبود که از مواجید و اذواق این طائفه بهره مند شوم اتفاقاً بمجلس وعظ شیخ
یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد ازان بصحبت
شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی درآمدم مرا از مجلس خود بیرون کردند
و فرمودند که وی رجا پرورده است از وی کاری نمی آید باخود گفتم سر من است
و این آستانه بعد از مدتی مرا بصحبت خود راه داد چند گاه در ملازمت وی بودم درین اثنا ویرا عزیمت
زیارت شیخ ابو حفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابو حفص افتادم مرا تمام
از من ربودند اما بشاه شجاع نمیتوانستم گفت که اینجا میباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابو حفص شاه را
گفتند ما را این جوان چیزی خوش است ویرا اینجا گذارید مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت
و خدمت شیخ ابو حفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بدر مسجد رسید شیطان را دید

که سر سبیه از ان مسجد بیرون دوید آن بزرگ نظر کرد مردی دید که در مسجد نماز میگذارد دمردی دیگر نزدیک وی
نشسته کرده در خواب است از وی پرسید که ای ملعون درین مسجد چه کار آمدی گفت نمیخواستم که بوسوسه نماز را
بر من مصلی فاسد گردانم اما هیبت و مهابت آن خفته مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون فتم و میفرمودند که
حضرت سید قاسم قدس سره گفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و دیگر مریدی
یکی از مشایخ وقت بود و در آن مجلس حاضر بود و مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را چنین دوست میدارد یا
امام ابو حنیفه را آنمرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از ان سخن بسیار در غضب شدند زیرا که آنمرد را سنگ
خواندند و برخواستند و بخانه در آمدند و من هم جائی نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند
و مرا گفتند بآن مرد غضب کردیم و در رو او و زشت گفتیم یا تا رویم و عذر خواهی کنیم همراهی خدمت
مولانا روان شدیم و آن مرد را پیش آمد و گفت من بعذر خواهی می آمدم و میخواستم که بخدمت شما
عرض کنم که چندین سال است که مذهب امام اعظم بودم و هیچ یک از صفات ناخوش من کم نشد و بچند روز
که در ملازمت این عزیز شدم از همه ناخوشیها برگشته شدم اگر اینچنین کسی از امام اعظم دوست تر دارم چه
مانع است اگر در کتابها نوشته اند که اینچنین دوستی مذموم است نوشته کرده آید از ان برگردم خدمت مولانا ازو
عذر خواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که همراهی خدمت مولانا سعد الدین کاشغری علاج است
شیخ بهاؤ الدین عمر قدس سره میفرمودند در راه خدمت مولانا سعد الدین میگفتند که قطبی میخواهم که در باطن ما
تصرفی کند و ما را از ما خلاص کرداند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم نشستیم شیخ
روی بمولانا سعد الدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنند تصرف این طائفه بیش از ان نیست که بعضی حجب و
موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تاثیر صحبت ایشان مرتفع میشود و آن استعداد بعد از رفع مانع
قبول موهبت می کند و سالک از استعداد خود امری که مقصود است او باز میماند حضرت ایشان فرمودند که حضرت شیخ
بهاؤ الدین عمر مرا در خدمت مولانا سعد الدین نیافتند مقصود ایشان چیزی دیگر بود در طریقه خواجگان تصرفی

میباشد برنهج که بدل متوجه باطن طالبی میشوند و از رهگذر ان توجه باطن وی را بدل ایشان ارتباطی
و اتصالی حاصل میشود و بوسطه آن ارتباط و اتصال انحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب
واقع میشود بطریق انعکاس انوار ایشان بر آن باطن وی بنابدو این منتهی است که ناشی
از استعداد انسان است که بطریق انعکاس در آیینه استعداد آن طالب ظاهر شده همچنین
امری را از استعداد خود نمی باید طلبید لکن اگر این ارتباط متصل شود انچه بطریق
انعکاس حاصل شده بود صفت دوام پذیرد و خدمت مولانا سعد الدین همچنین امر
می طلبیدند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه انچه در استعداد ایشان است
ظاهر شود و میفرمودند که صاحب بحر الحقایق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده است
در بغداد که هیچکس قدر صحبت اولیا نداند است و نخواهد دانست و میفرمودند که شیخ
ابو القاسم گرگانی گفته اند با کسی نشستن است که همگی تو او شوی یا همگی او تو شود یا هر دو
از دو رحق سبحانه تعالی گم شوند نه تو مانی و نه او کسی را در مجلس حضرت ایشان بخاطر
گذشت که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرفی کنند حضرت ایشان بر باطن وی مشرف
شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن پیرهری
را قدس سره بر زبان راندند که عبد الله مردی بود به بیابانی رفت اطلب آب زندگانی
ناگاه فرا رسید بحر فانی آنجا یافت چشمه آب زندگانی چندان بخورد که نه دی ماند و نه خرقانی
و میفرمودند که از شیخ ابو سعید بن ابو الخیر منقول است که فرموده اند هفت صد تن از
مشائخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته اند تمامترین و بهترین همه اقوال این است
که التصوف صرف الوقت بما هو اولی به فرمودند که شیخ ابو السعود قدس سره
اصحاب خود را میگفته است که پیش ما باگوشت قدید میائید باگوشت جدید بیا میید

حضرت شیخ محی الدین بن عربی فرموده اند که مقصود شیخ ابو السعود ازین سخن
همت آموختن بود مرا صحاب خود را یعنی باسرار و حقائق مردم پیش من میائید
بلکه بچیزی آئید که آن خاصه شماست و از پیشگاه دل شما سر زده باشد و میفرمودند که
سید الطائفه جنید قدس سره سخن بصوفه میگفتند روزی معارف ایشان بی اختیار بلند شد
و دیدند که اهل مجلس را استعداد ادراک آن نیست فرمودند که تنقص کنید شاید که کسی ازین
آزرده باشد که استعداد ادراق ندارد بدین جذبه این حقائق کرده است بعد از تنقص
بایزید حسین بن منصور حلاج را یافتند که در گوشه نشسته بود و سر بجیب فرو برده شیخ
هرگز پیش وی سخن باندنی گفتند چه بر ایشان ظاهر شده بود که وی روزی افشای راز
این سر خواهد کرد شیخ فرمود تا او را از ان مجلس اخراج کردند و میفرمودند که خدمت
مولانا نظام الدین قدس سره میگفتند شیخی آنست که کسی خود را بنظر مریدان متجمل
تجمل تواند گردانید بدیا که تا جمال نباشد ارباب مرید بام او بر وصف محبت که موجب
جذب و تصرف ها نست محکم نمیشود و این را مانند پیر عقل بیدانستم لکن بار افزوست
آن بیست که همیشه تکلف کنم خود را بجمال نمایم تا سبب فتور عقائد مردمان نشود ازینجاست
که سنت شده شانه کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزها نیکه تعلق بزینت
باطن دارد و میفرمودند که خدمت مولانا یعقوب علیه الرحمة فرمودند که در ترک صحبت
شیخی رسیدم که مبالغه عظیم داشت در آنکه کار مریدی شیخ از پیش نمیرود با وی گفتم
از مضمون آیه کریمه اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی چنان معلوم میشود که در عمل
بموجب کتاب و سنت کفایت هست و لازم نیست که کسی را بحسب ظاهر پیری و مقتدائی
باشد آن شیخ مصر شد این سخن را بحضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره عرض کردم

حضرت خواجہ استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند در روزی بتقریب توقیر و تعظیم
سادات میفرمودند کہ در دیاری کہ سادات میباشند من نمیخواہم کہ در آن دیار باشم
زیرا کہ بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من بحق تعظیم ایشان قیام نمیتوانم نمود
پس فرمود کہ امام اعظم رضی اللہ عنہ روزی در مجلس خود چند یار بر پای برخواستند
و کسی موجب آن ندانست آخر یکی از تلامذۂ امام آن سبب پرسید فرمودند کہ طفلی
از سادات علوی در میان این اطفال ہست کہ در صحن مدرسہ بازی میکند ہر بار کہ
بحوضہ این درس میرسد و نظر من بر وی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند کہ
بار یکی از اکابر سمرقند گفتم کہ اگر کسی در خواب بیند کہ حق تعالی مرده است تعبیر آن
چیست وی گفت کہ اکابر گفتہ اند اگر کسے در خواب بیند کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم
مرده است تعبیر سنت آنست کہ در شریعت این صاحب واقعہ قصوری و فتوری
شده است و آن مردن صورت شریعت است این نیز مثل آن رنگی دارد و حضرت
ایشان فرموده اند کہ میتواند بود کہ اگر کسے را حضور مع اللہ بوده باشد ناگاه آن
حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شہود او نابود شد و صاحب
رشحات گوید کہ حضرت مولانا نور الدین جامی این را تاویلے دیگر کرده اند کہ میتواند بود
بحکم آیہ کریمہ اَفَرَءَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ یکی از ہوا ہا کہ صاحب واقعہ آنرا خدای خود
گرفتہ است از دل وی سخت بندد و نابود شود آن مردن خدای عبارت از
نابود شدن این ہوا بود پس این خواب دلیل باشد بر آنکہ حضور وی زیاده شده باشد
و میفرمودند کہ کشف قبور آنست کہ روح صاحب قبر متمثل شود بصورتی مناسب از
صور مثالی و صاحب کشف ویرا در آن صورت بدیدۂ بصیرت مشاہده میکند اما چون

شیاطین را قوه تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه میباشد ازین جهت خواجگان با ازین
کشف اعتباری نگرفته اند و طریقهٔ ایشان بزیارت قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی
رسند خود را از همه نسبتها و کیفیت ها تهی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود
ازان نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم
برین وجه است که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد ازان بر آنکس
ظاهر شود دانند که این نسبت ازوی است و ایشان را دران دخلی نیست بسبب آن
نسبت بوی زندگانی میکنند از لطف و قهر و حضرت شیخ محی الدین بن عربی این را
تجلی مقابله گفته اند و ظهور انبیعنی بواسطه کمال جلاء و صفاست که باطن منور ایشان را
حاصل است و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که بآن ذات بی کم و کیف دارد و خبر تجلی ذاتی ازو هیچ نمانده و هرگاه که
دیرا بطبع وی بازگذارند غیر آن امر بی کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس
هر چه در آئینه پیدا خواهد آمد از آن او نخواهد بود بواسطه تقابل تشخصی خواهد بود که در وی
منعکس گشته و مویّد این قول فرموده که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر
گفتند که امروز بطواف مزارات ولایت شاش میرویم در ملازمت ایشان رفتم
خدمت مولانا بر سر قبر بسیار نشستند بعد ازان بکیفیت تمام برخاستند و فرمودند
بر صاحب این قبر نسبت جذب غالب بوده است و آن قبر خواجه ابراهیم کیمیاگر بوده است
که از مخدومان زمان خود بوده است بعد ازان بسر قبر دیگری رفتند و لحظه توقف
کرده بعد بیرون آمدند و فرمودند که نسبت علمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است
و آن قبر شیخ زین الدین کومی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و میفرمودند

که نزد ارباب تحقیق مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است سخن حضرت شیخ
محی الدین عربی ناظر باین است که ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات بابو الحسن
نوری جمع شدم و مراد تقبیل کرده از من سیراب شد گفتم نه که تو گفتی که تشنه توحید از غیر
سیراب نشود و خجل شد گفتم چونکه دون از عالی فرا گیرد از غیر فرا نگرفته است و غیر ازین
سخنان ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات
گوید که حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفته است که از ان مردم که
نفی ترقی بعد الموت گفته اند یکی شیخ ابو الحسن نوریست پس حال بعد الموت از دو امر
بیرون نیست یا بالعلم یقین دانسته که ترقی واقع است یا دانسته که واقع نیست
اگر دانسته واقع است ثبت المدعی و اگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر است که
بعد الموت او را حاصل شده پس بهر حال بعد الموت واقع است انتهی روزی در صفت
فقر میفرمودند که حق سبحانه بنبوت اعظم این خطاب کرده است که یا غوث الاعظم
قُلْ لِاَصْحَابِکَ بِاِخْتِیَارِ الْفَقْرِ تُمْ بِالْفَقْرِ عَنِ الْفَقْرِ فَاِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که
بعضی اکابر طریقت گفته اند که جهد کن تا عمل خود دیگر نبینی معنی این سخن گویا اینست
که میدانی که هیچ عمل تو مستند نیست قائم بتوفیق حق است سبحانه و میفرمودند که سخن
بعضی اکابر است که حق سبحانه در مرتبه واحدیت اگر خواهد خود را می شناسد معنی این سخن
اینست که در مرتبه حقائق مجرده انسانیه که باصطلاح بعضی مرتبه واحدیت عبارت
از انست اگر خواهد علمی و استعدادی خاص از خود کرامت فرماید که بآن علم و استعداد
خاص انسان دیگر انشناسد و چون خبر بعلم وی دیگر انتوان شناخت پس شناسای
وی غیر وی نباشد و میفرمودند که شبی خواجه باقی المی داشت خواب نرفت من نیز

از الم وی خواب نرفتم پس فرمودند کشف کسی میباید که ویرا کسی علاقه باشد و از الم متاثر نشود بلکه باید که چنان شود که هر چیزی را که الم رسد ازان متاثر شود و یک بار مرکبی را چوب زدند چنانچه شود که هر چیزی را که کم رسد ازان متاثر شود و یکبار مرکبی را چوب زدند چنانچه خون از پهلوی او چکید از پهلوی ابو یزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن که حضرت ایشان فرمودند اشارت است بتحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر حقائق پناهی مولوی جامی آنجا که ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده در ضمن رشحه ایراد یافته و میفرمودند که در مجلس شیخ بهاؤ الدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید که بعضی محققان در اوائل حال گفته اند که ممکن عین واجب است و در آخر ازان سخن برگشته اند و گفته اند که بلکه واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال استقامت حضرت ایشان بحضار مجلس خطاب کردند که فرق درمیان این دو سخن چیست هیچکس جواب نداد تا خود چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطه آنکه جمعی از امرای ترخانی در آمدند هیچ نفرمودند **فصل** در سخن هائی خاصه که از هر باب بزبان میراندند میفرمودند که حضرت شیخ بهاؤ الدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را سفر چیا اقامت من خود را از جواب عاجز فرا نمودم بنا بر مراعات ادب ایشان مبالغه کردند که بگوئی گفتم در حق مبتدی را جز پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت ایشان فرمودند که سفر وقتی مبارک است که صفت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما مبتدی را سفر مناسب نیست و برادر گوشته میباید نشست و صفت تمکین حاصل میباید کرد کسی را که بدین طریق مشغول است هم در شهر و ولایت خود بودن اولی است

زیرا کہ تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس از مردمان ویرا مانع می آید
از انکہ بخلاف شریعت کاری کند و مرتکب فعلے نامرضی شود و بعضے از مشائخ بر خلاف
آن رفتہ اند و گفتہ اند کہ مبتدی را سفر میباید کرد تا بسبب مہاجرت اوطان و مفارقت
اخوان از بعضی عادات رسمی و مالوفات طبعی خلاص شود و بواسطہ ریاضات و
مجاہدات کہ از لوازم سفر است ویرا فی الجملہ تصفیہ و تزکیہ حاصل گردد اما آنچہ معتقد
خواجگان ست در باب سفر و اقامت آنست کہ مبتدی را چندان سفر میباید کرد کہ
خود را بصحبت عزیزی ازین طائفہ رساند بعد ازان باید کہ ترک سفر کردہ خدمت
و ملازمت ویرا لازم گیرد و بر کار بچپید تا وقتیکہ ملکہ نسبت آن عزیزان حاصل کند و
این نسبت ملک وی شود و اگر در شہر خود ہمچنین کسی یابد البتہ از صحبت وی دریغ
وی بہیچ طرف نرود و غیر این ہر چہ کند موجب تضییع اوقات ست و فرمودند کہ
شیخ ابو یزید قدس سرہ در بدایت حال از بسطام سفر کردہ و بصحبت یکی از مشائخ وقت
رفت آن بزرگ فرمود باز گرد کہ از انجا کہ قدم برداشتہ آمدہ مقصود را گذاشتہ
وی باز گشت و نیز مادری داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود و مقصود
وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کردہ اند کہ
اشارت بزرگ بر آن بودہ است کہ آنچہ مقصود حقیقی و بجمیع ازمنہ و امکنہ محیط ست
و ہیچ جا از احاطہ وی خالی نیست پس بایزید را بران سر آگاہ ساخت کہ در طلب
بقطع مسافت حاجت نیست و میفرمودند کہ سالک باید کہ راہ مذلت و خواری سپرد
برای حصول ہستی تا جمال مشاہدہ لاہوتی در مرتبہ نیستی بیند و میفرمودند ہر طالبے
کہ از خواری و دشنام مردم خوش بر نیاید ہرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او

نخواہد رسید زیرا کہ نزد اہل تحقیق لَا فَاعِلَ فِی الْوُجُوْدِ اِلَّا اللّٰہُ امری مقرر است پس ہر چہ
از محبوب رسد از دشنام و خواری محب بانیاز را مایۂ سرور و موجب حضور خواہد بود و
میفرمودند ہر کہ بنسبت کسی چیزی گوید کہ ازان نقصان لازم آید البتہ آن کس را
ناخوش خواہد آمد و آدمی محبوب است بآنکہ از نسبت نقصان بوی متاثر شود و ناخوش
گردد کار آنست کہ این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز بر جوع بجناب
حق سبحانہ میسر نیست بذکر و مراقبہ میسر نمیشود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین است
و میفرمودند کہ یاران ما ہمیشہ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ میگویند اگر ناگاہ کسی ایشان را چیزی
کہ ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر و متغیر شوند اگر سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ گویان
این تاثیر و تغیر را از خود دور میکردند کہ بہر چیزی متاثر و متغیر شوند ایشان را اہمیت
میبود و میفرمودند کہ ہیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد کہ
بلا و محنت بالخاصہ اینہا را رافع حجاب غلیظ اند مضمون حدیث اِنَّ اَشَدَّ الْبَلَاءِ عَلَی الْاَنْبِیَاءِ
ثُمَّ عَلَی الْاَوْلِیَاءِ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ ناظر باینمعنی است و ما معتقد این طریقہ ایم و
ہیچکس از یاران ما بریں عقیدہ نیست و میفرمودند کہ صاحب وجد و حال در راہ مکے
میرود و در میان آن راہ سنگی خفتہ باشد وی آن سنگ را نیاندتا خود بآسانی
تواند گذشت و چون بگذرد و در خود نگرد و آن وجد و حال را خود باقی یابد باید کہ داند
کہ آن مکر است از مکرہای الٰہی نسبت بوی کہ باوجود آن فعل و وجد و حال وی را
باوی باز گذاشتہ اند و میفرمودند کہ مکر الٰہی دو است یکی بہ نسبت عوام و دیگری
بہ نسبت خواص است مکری کہ بہ نسبت عوام است باز دادن نعمت است باوجود تقصیر
در خدمت و مکری کہ بہ نسبت خواص است ابقای حال است باوجود ترک ادب و

و میفرمودند کہ دوام شغل طائفہ کہ نسبت خواجگان مامی ورزند بر وجہی باید کہ اگر یکی از ایشان را مثلاً بجہت آب دادن غلہ یا شیر گاؤ جنگ و نزاع بنوعی واقع شود کہ سروی بشکند و خون بروی فرو ریزد و بحسب ظاہر از وی جنگ و نزاع نمایان بود اما بحسب باطن ہیچ کدورتی و کراہتی در دل وی نباشد بلکہ از اذای و جفای ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشتہ در آنچہ میکنند و از نسبت خود زائل نشود و دل از حق سبحانہ منقطع نگرداند و میفرمودند کہ حق سبحانہ تعالی بدوام تجلی ایجادی متوجہ جمیع موجودات است پس کسانیکہ باختیار خود گوشہ میگیرند و از خلوت و عزلت می نامند چہ عذر دارد اگر اینچنین تجلی اعظم ایشان را باطل می شمارند بغایت جاہل اند و اگر از حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی نمایند و گوشہ کاری بر خود نمیگیرند طائفہ کہ بشرف استغراق در لجۂ جمع مشرف چنان شدہ اند کہ بشئون افعل کونیہ نمیتوانند پرداخت آن دیگر است و میفرمودند کہ ہر آنکہ نسبت خواجگان در بلا و صورت تفرقہ بیشتر ظاہر شود آنست کہ این نسبت محبوب است ہر گاہ محبوب را بخلوت خوانی در حجاب شود و میفرمودند کہ لطافت این نسبت بر وجہی است کہ اگر سگی را بجہتی گاہی بزنی این نسبت غائب شود و میفرمودند کہ اَلْاَشْیَاءُ تَتَبَیَّنُ بِاَضْدَادِہَا شغل بحق ضد شغل است بحق سبحانہ و چون ضد را از ضد کراہت میشود منجذب میشود از مکروہ بمحبوب ازین جہت است کہ اہل این سلسلہ در بازار و مواضع ازدحام خلق سیروند و می نشینند تا بواسطہ ضدیت خلق و کراہت از شغل ایشان دل منجذب شود بحق سبحانہ و میفرمودند کہ اہل این نسبت را صحبت در بدایت تغیر این طائفہ کہ این نسبت بر ایشان غالب است سبب فتور عظیم در این نسبت

میشود اگرچه آن صحبت اهل زهد و تقوی باشد و این نه انکار زهد و تقوی است
که آن در غایت صفا و نورانیت است لیکن چون این طایفه که زهد و تقوے
غالب است اهل نسبت را در صحبت ایشان همان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفه خود که فوق همه نسبتها است باز میمانند چه حکم غالب راست می بینند که صحبت
بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبت نامی تیسره حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند
یعنی بحسب نفس و هوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضایع ننمایند
تکنند و میفرمودند کسی را که داعیه این طریق باشد و دران انتهای خاطر تامل
نشویش دهد باید که استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود جائے رود که از زنان دور تر
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و معالجه کند که
قوت شهوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانها گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد همت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید که بار ان
خاطر از وی بردارند و او را در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند که خدائے
انبیا را و اولیا را مناسبت است که با وجود آن از حق سبحانه تعالی محجوب نمی شوند و عوام الناس
را نیز لائق است که به آن تکمیل مرتبه حیوانیت میکنند اما طائفه که درین میانه اند
و آرزوی طریقه دارند ایشان را نهایت نامناسبت است یک نفس که با حق سبحانه تعالی
از درون برآرند بهتر از هزار فرزند است زیرا که دران هزار فائده و نفع است
و درین هزار فتنه و ضرر و میفرمودند که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و همه را

صرف استغفار کنم هنوز ندارک آن گناهی که ازمن صادر شده است نتوانم کرد و
آن گناهی که خدائی است سوال اگر درسخنانیکه ازحضرت ایشان نقل افتاد کسی را
وخدغه شود که کد خدائی نسبتی است پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی ظاهر است
واز احادیث صحیحه ثابت شد پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین وخدغه
آنست که نفی اینجا نه برسبیل اطلاق است بلکه بنسبت بعضی اشخاص است که لائق
بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن است ومخفی نماند که در هر زمانی بحسب حکمت آلهی انچه
مناسب حال طالبان ومصلحت کار مریدان است برزبان اولیاء الله اجل ارشاد که
وارثان علوم خاصه محمدیه اند جاری میشوند پس چون درین زمان مناسب حال مبتدیان
طریق طریقت شیوه تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم آلهی وجامع حکم
نامتناهی تجرد را پیمانمودند واز تاهل امتناع فرمودند وحضرت ایشان روزی یکی از
حضار مجلس را مخاطب ساخته از تعلق او بعشق بظاهر جمیله منع میکردند ومیفرمودند
که من این نسبت را از قازی مشاهده کرده ام که ویرا بصباحت جمالی تعلق شده بود
هرجاکه وی میرفت آن قاز در پی میرفت وشنیدم که شیر را نیز اینحالت بوده است
پس درامر غیر ضروری که حیوانات شریک باشند گرفتار بودن وعمر شریف بآن
صرف کردن مقتضای همت نیست لیکن اگر استعداد کسی بر وجهی افتاده باشد که بی اختیار
گرفتار نسبت جهی میباشد آن دیگر است بعد ازان این عبارت فرمودند که نصیحت یا صحنرا
در کارخانه گرفتاران راه نیست ومیفرمودند که چون در صحبت ارباب جمعیت نشسته شود
ودل بحق سبحانه جمع شود وآرام گیرد انجا احتیاج بذکر نیست زیرا که غرض از ذکر
حصول این نسبت است ذکر از برای آنست که محبتی که در دل مضمر است ظاهر گردد و روز

حضرت ایشان این ابیات خواندند بیت تا بها وهو اشارت میکنی به یا بحرف یا
عبارت میکنی به بنده حرفی نیاید از تو کار به جهد کن تا از رهت خیزد غبار به
با بیفگن و اورا آزاد کن به بنده شوئی یا دهو است یا کن به بعد ازان فرمودند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجه صحبت است
نه بواسطه ماء وهو است و میفرمودند که چون از صحبت کسی نسبتی فرا گیرند طریق
نگاهداشت او با آنست که وجهی سازند که شمارا ازان کسی کراهتی نشود و از نتیجات
که گفته اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن محبت
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هرگاه که ازوی کراهیت شود که ضد
محبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر و رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقه خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفه مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعالی واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله بهر زراقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانه ایشان بانداست خواجه اولیای کلان علیه الرحمة که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبد الخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جلسه خواطر برآورده اند این کار
نه باندازه عقل و ادراک است یعنی از دائره ادراک بیرون است از ایشان پرسیده اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آئی و آواز
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان اینچنین مشغولی ها داشته اند این طریق را

آسان نماید شمرده و میفرمودند که طریقه خواجگان را آسان ندانید حضرت خواجه محمد پارسا
با اینهمه کمالات صوری و معنوی دائم از رساله های خواجگان همراه میداشته اند
ازانکه دایم قدسیه را مطالعه کنند و همراه دارند که ناگزیر است و میفرمودند که معرفت خواجه
بر وجه کمال منحصر در طریقه خواجگان خواجه عبد الخالق آنست بنا بر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و میفرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بر سبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و آنچیزی را که باعمال مناسب کسب میکنند
بدایتش آنست و نهایتش آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکه نفس گردد و
ملک شود و میفرمودند یقینی حاصل میباید کرد که هیچ آبی آنرا نبرد و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثل کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجود گندم هیچ چیز این یقین را زائل
نمیتواند کرد بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میگرداند بسا که
بسبب استعمال گوناگون از ذهن او ذهولی شود و میفرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی * که لطف دوست برو نیش
دریچه نگشاد * بعد ازان فرمودند در باطن هر که نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه تعالی نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن چیزیست
این نسبت که بمکی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده هستی خود را صرف آنجناب کند بدین خود
همین ثابت شده است که وجه آن بر طلب آن متقدم است و آنحدیث را که حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
فرموده است من طلب شیئا وجد وجد چنین تعبیر کرده اند که من وجد شیئا طلبه زیرا که حق سبحانه هر دلی که
بر وصف ارادت تجلی نکند آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه حاصل نمیشود و نتیجه آن تجلی میل و انجذاب
سست بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده باشد بعده

طالب و مریدی گشته و این را تمثیلی ست آن آنست که شخصی در پسی منظری میرود
ناگاه صاحب جمالی از بالای منظر بروی جلوه کرد و دل ویرا ربود و در باطن وی میل
و انجذاب بآن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت
مقدم ست بعضی سوال کرده اند که چون وجدان مقدم ست طلب را چه فائده ست
جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ ست دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب مقدم ست
بر وجه اجمال ست و فائده در طلب آنست که آن اجمال بتفصیل یابد و میفرمودند
که قیمت مرد بقدر حرکت مدرکه او ست بحقائق این طائفه قدس الله ارواحهم
و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید ملک کار آنست که همه کارها را
تابع یک مقصود سازید و ادراکی خاص در مجموع اشیا پیدا کنید میفرمودند که عمل را
محبوب میباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب ست
و عزیز الوجود ست و در محبت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور ست بخلاف
عمل که از مکاسب ست و در تحت اختیار ست و مواظبت بران موجب جمعیت
و حضور ست بالخاصیت چنین واقع ست که بحضور و جمعیت فتور راه میابد پس
این دو بیت خواندند بیت ما خالقا تا این شکم در باطن ست ما را ه جانم سوی تو
نالیدن ست ما یا بحکم شرع در کار شو فگن ما یا بکلی در نمکسارش فگن ما روزی
بعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هرگاه شما را در صحبت مانسبتی حاصل
شد باز می آیید اگر کلفتی رسید میروید این سهل میباشد کسیکه پیش فقیر خاص از برای
ذوق و حال می آید آزا محبتی ست عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت
در دل چو تنور شوق ما میریزی ما باید چو خمار گیرت نگریزی ما روزی حضرت

ایشان معارف دل آویز و لطائف شوق انگیز سنگفتند و یکی از حاضران خود را بتمام
پای سخنان در داده بود و بشنفت هر چه تمامتر گوش هوش بر استماع آن نهاد
حضرت ایشان فرمودند که شما پر میل سخن شنیدن دارید خود را بمضمون آنچه
می شنوید درمی باید داد سخن یکی است از گفت و شنید کار نکشاید و میفرمودند که
کلام را جمالی است بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرد و ظاهر گردانید از اینجاست که حق سبحانه
انبیا را علیه السلام بکلام فرستاد نه بجسم و تصرف و میفرمودند که زبان مراة دل است
و دل مراة روح و روح مراة حقیقت انسانی و حقیقة انسانی مراة حق سبحانه حقایق
غیبیه از غیب ذات قطع اینهمه مسافات بعیده کرده بزبان می آید و از اینجا صورت لفظی
پذیرفته بمسامع حقایق استعدان میرسد و میفرمودند که جمال سخن آنست که مستمع را
از مستمع باز نستاند و جمال نمید هد سخن را مگر متکلم اولیا پس این ابیات خواندند بیت
سه نشان بود و لی راز نخست آن معانی ۱۲ که چو روی او به بینی دل تو با و گراید ۱۲
دویم آنکه در مجالس چو سخن کند زمعنی ۱۲ همه را ز هستی خود بجهت می ربا ید ۱۲
سیوم این بود بمعنی و لی اخص عالم ۱۲ که ز هیچ عضو اور احرکات بدنیا ید ۱۲
و میفرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردند یکی آنکه هر چه نویسم جدید
بود نه قدید دویم آنکه هر چه بگویم مقبول بود نه مردود در کرهٔ ثانیه که راقم این حروف
یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شد
قصیده مشتمل بر مناقب آنحضرت نظم کرده بمصدر بطرفی از معارف صوفیه ساخته بود که بعضی
ازان اینست قصیده یار بر داشت پرده از رخسار ۱۲ اَیْنَ تَمْشُوْنَ یَا اُولِی الْاَبْصَارِ ۱۲
لمعهٔ آفتاب طلعت او ۱۲ طَلَعَتْ مِنْ مَشَارِقِ الْاَنْوَارِ ۱۲ همه اشیا هلاک این اشراق ۱۲

همه ذرات محو این انوار اند همه را صاف ساخته است این نور اند همه را پاک سوخته است
این نار اند لمعه اوست در مکین و مکان اند جلوه اوست در یمین و یسار اند نیست
تکرار در تجلی او اند گرچه باشد برون ز حد شمار اند لیکن آن از تجدد امثال اند مینماید
بصورت تکرار اند جمله ذرات کون آئینه ها ست اند که دران جلوه میکند رخ یار اند
در هر آینه بآئینی اند مینماید بعاشقان دیدار اند گاه مستور در پس پرده اند گاه مشهور
بر سر بازار اند گاه در پرده می نوازد ساز اند گاه بی پرده مے دراند تار اند پرگی
اوست ما همه پرده اند پرده ساز اوست ما همه اوتار اند تا شود نقش پرده شان
حایل اند از تماشای نور آن رخسار اند ای زپند از غیر در پرده اند خیز و بردار پرده
پندار اند گر درین پرده یار مینخواهی اند روی دل سوی نقشبندان آر اند آن مقیمان
بارگاه الست اند دان ندیمان صدر صفه یار اند همه در بزم شوق شاه نشان اند همه
در رزم عشق شاه سوار اند همه عالی و زانیان اعلے اند شاه ابرار خواجه احرار اند
برادر طریقه مولانا موسی که از اخص خادمان این آستان و محرمان آن دولت خانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان مرزا شاهرخ که در هرات بودیم و اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود بعضے جوانان نورسیده امثال این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن نبود که حقائق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بوطن آنجوانان بی اختیار ایشان سرزد اگرچه آنسخنان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریه آن حقائق معارف کرده بود
باین سبب ایشان از سائر ابنای جنس امتیاز تمام داشتند و میفرمودند از بیے

در هری که بیرون دروازهٔ ملک کلبه پوستین میدوخت یک دو سخن آشنا
شنیدم که ازان بوی مذاق این طائفه می آمد دیگر نسبت بوی رعایت ادب چنان
کردم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیش نرفت بحجت عسر آن
دو سخن فرمودند که اگر شنوم و دانم که در خطای کافی سخنان این طائفه را بانجام
میگویید میروم و ملازمت وی میکنم و منت میدارم اول سخنی که در کرة اولی از حضرت
ایشان در قرشی اقناع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکی
از اکابر گفته است که نحو علمی است که اصول آنرا بیک هفته ضبط میتوان کرد ما آنرا دوی
می بردیم که چه بودی که درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته میتوانستی
آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که
درویشی کار آسان است آئینه است زدی در ملک درویشی همین است که زدی آئینه را
گرد انمند و در خلوتی خاص بفقیری میگفتند که خلاصه علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه
است و خلاصه آنها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در
جمیع مراتب الهی و کونی نیست الا یک وجود ظاهر بصور علمیه خود این بحث بغایت
مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل دران خوض کردن موجب ضلالت و
زندقه است چه درین عالم سنگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه و انواع نجاسات
و قاذورات بسیار است اطلاق وجود بر انها کردن در غایت قباحت و شناعت
و مستثنی ساختن آنها موجب خرم قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس
واجب بر اذکیا آنکه بتصفیه مرات حقیقت خود از نقوش کونیه مشغول شوند و از ان تشغل
بامری دیگر نپردازند تا وقتیکه بواسطه تزکیه و تصفیه محل پرتو نور وجود بر لطیفه مدرکه

تا بد و انمعنی چنانچه بهست رو می نماید در کرة ثانیه در قریه کاشان که دهی است
از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخت این
ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال این است و بس * رو در رو گم شو وصال
این است و بس * ای کمان و تیر ها پرساخته * صید نزدیک و تو دور انداخته
نَحْنُ اَقْرَبُ گفت مِنْ حَبْلِ الْوَرِیدِ * تو فگندی تیر فکرت را بعید * بعد ازان التفات
کرده سخنان بسیار فرمودند که بعضی ازان این است که تا تو آمده بحال تو نپرداخیم
اما باید که این را دانی که بسیار چیزها که نمی باید از تو رفته اند و بسیار چیزها که
میباید بجای آن نشسته لیکن تو ازان خبر نداری و بر سبیل تمثیل فرمودند
که خربزه چون از گل بیرون آمد و قصد مرتبه پختگی کرد در هر آنی یک خامی ازو
میرود و پختگی بجای آن می آید و وی ازان خبر ندارد و بهیچ حسی ادراک
انمعنی نمیتواند کرد و اگر دهقان او را گوید که بسی خامی از تو رفته است و بسی
پختگی بجای آن نشسته است وی باور نخواهد کرد لیکن چون بمرتبه پختگی رسد و
در خود نظر کند خود را از سر تا پای پخته بیند داند که دهقان راست میگفته است و
در اثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریه عظیم غالب شده بود از چشمهای مبارک
ایشان دانه دانه اشک میریخت غالبا نسبت گریه در وقت آن مخاطب بود که
بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاهر گشته بود و الله اعلم و در کرة اولی که بشرف
ملازمت آنحضرت رسیده شد پرسیدند از کجای گفتم مولد سنبر دار است و اما در هری
نشو و نما یافته ام تبسم کردند و بر سبیل انبساط فرمودند که مستی سنبر وار افتاد و در سایه
دیواری نشست بعد از لحظه سر بالا کرد و فضی را دید که بر سر دیوار نشسته است

دپایها فرو آویخته است ونام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای امانت ایشان برکف پای خود نوشته سُنّی را غیرت دین در حرکت آمد کاردی بکشید وچنان برکف پای وی زد که از پشت پای وی سر برکرد رافضی فریاد کرد که یاران دریابید که خارجی مرا کاردی زده است وی دید که دران ازدحام وغوغا تلف میشود حیله انگیخت وگفت مرا گذارید که حال خود گویم من ازحبس شما ام خواستم که درین سایه دیوارے لحظه استراحت نمایم چون نشستم وبالا نگاه کردم دیدم که شخصے ناهمای راکه من هرگز نمیتوانم دید آورده بالای سر من داشته است مرا نهایت ناخوش آمد آن بود که کاردزدم تا دی آن ناهمای را از سر من دور کند رافضی که از وی این سخن شنیدند دست وی بوسیدند وبروی آفرین کردند وی بآن حیله از وی خلاص یافت انگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهرے بوده اید بعد ازان فرمودند که یکی از مشائخ ما بارض رفضه رسید جمعی از خلاصه وشهای ایشان برکنار قافله شیخ آمده زبان بسبّ ابی بکر صدیق رضی الله عنه بکشادند وناسزا گفتند اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشانرا زجر ومنع کنند شیخ فرمودند که ایشان را مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر مادیگر است وابوبکر ایشان دیگر است ایشان ابوبکر موهوم خود را که خلافت بی استحقاق گرفت وباحضرت صلی الله وسلم واهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند وناسزا میگویند آنچنان ابوبکر را ما نیز دشنام وناسزا میگویم رافضی این سخن از شیخ شنیدند شاد شدند وتتبع گشته از طریق باطل خود برگشتند وبردست شیخ توبه کردند بعد ازاین سخنان حضرت ایشان از فقیر پرسیدند که پدر تو بچکار است وچه نام دارد گفتم واعظ است ومولانا حسین نام

دارد فرمود که من صفت وی شنیده ام میگویند بسی فضائل و کمالات دارد و منواعظ
وی مقبول خواص و عوام است پس فرمودند که مولانا شهاب الدین سرائی
علیه الرحمة که استاد شیخ زین الدین خوافی بودند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقه خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و لطافت
تمام داشته اند در آن مجلس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسه داده و بمنبر بالا رفته اند خدمت مولانا محمد چون آن صورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن ناگفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نمود که از من چه
بی ادبی در وجود آمد که شما بیرون آمدید و در مجلس ننشستید ایشان فرمودند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آوردید که در حین برآمدن بمنبر پایه منبر
بوسیده اید این در کدام کتاب و سنت ثابت است و کدام از ائمه سلف این کرده اند
از افعال شما مردم دانستند که این امر واقع شده و بودن ما را در آن مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار همه وقت در اتباع
سنن و دفع بدع بسیار کمال مبالغه بوده [illegible] ایشان مولانا حسین را ملاحظه نمائی
خوب در دین و ملت مثل والد شریف [illegible] بوده است چون راقم این حروف
از ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد مجلس وعظ خدمت والد رسید دید که
در وقت برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسیدند چون بسخانه آمدند این حکایت مولانا شهاب الدین

و مولانا محمد عطار سمرقندی را که از اخفضت شنیده بودم و الفاظ عرض کردم گریستند و گفتند که این نصیحتی است که حضرت ایشان بزبان تو این فرستاده اند و دیگر دراشال این امور ملاحظه و احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات فضول بر سر منبر و دست و پا زدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و وعظی را که شنیده و مراعات حسن التفات باین فقیر از اکابر و اعظان که دیده بودند نقلها میفرمودند بعضی ازان در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دوس در سمرقند مرا خوش بسیار آمد یکی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت مولانا ابو سعید تاشکندی فرمودند که خدمت سید مردی مرتاض بود و دایم از گرسنگی و خشکی لب از خدمت سید ظاهر بود ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند بر کنار مجلس ایشان بر پای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان نیک ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشره ایشان لایح میبود فرمودند که عزیزی خواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله می آیند آن عزیز گفته من نیز رفتم گفتم من هم ایشان را ببینم چون آمدند سید عاشق بود حضرت ایشان فرمودند سید با آن سیاهی و شرق بود و ندکه ایشان را چنین بنید میفرمودند اول بار که بهری رفتم بزیارت گاه رفته بودم دو سه روز باشیدم بعد از مراجعت بده مولانا شمس الدین محمد سنوگردی رسیدم وی از علمای متقی بود و از مریدان شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجدی وقت نماز شام یا نصف شب بوده باشد روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد و کسی از مردم تاشکند همراه من بودند نخواستم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

دو روز رفتم و یک هفته باشیدم دران مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع
میبودند روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند دران وعظ بسیار
میگریستند گوش داشتم که سبب گریه ایشان چیست فرمودند که مرزا شاهرخ را بادشاه
مسلمان میگویند شنیدم که دیوان گوهر شاد را که زن اوست متهم کردند که فرموده است
تا ویرا از مناره اندا ختند خالی ازان نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه
اگر ثابت شده دره میباید زدن یا رجم کردن و اگر ثابت نشده بی جهت مسلمانی را
باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از مناره اندا ختن مشروع نیست بسبب آنکه
این حکم از مرزا شاهرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متالم
شده بود و بی اختیار میگریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و
ملت بر ایشان زیاده از غمها بوده است و میفرمودند که شیخ ابو عثمان حیری
از شیخ خود خواجه ابو حفص رحمة الله علیه تجربه اختیار کرد که خلق را وعظ گوید و نصیحت
کند شیخ فرموده باعث برین داعیه چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت
تا چه حد گفت اگر عوض همه عصات امت محمدی صلی الله علیه وسلم مرا بدوزخ برند
راضیم که ایشان خلاص شوند شیخ فرمودند اینچنین کس را میرسد که نصیحت خلق کند
پس اجازت دادند و در پای منبر وی نشستند و وی افتتاح مجلس کرد در آن
اثنا سائلی برخاست و جامه خواست شیخ ابو عثمان فی الحال جبه از بر کشیده بوی
داد شیخ ابو حفص بانگ بر شیخ ابو عثمان زد که ازل یا کذاب شیخ ابو عثمان سخن
تمام ناکرده از منبر فرود آمد و نزد شیخ رفت و گفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ
فرمودند نگفته بودی که باعث بر نصیحت و موعظت شفقت بر خلقت است چیست

اگر ترا بر برادران مومن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب
آن یکی از ایشان را میبود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود
نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد ازان تو اقدام بر آن چیز کردی روزی فقیر
راقم این حروف در انجا خاطر گرفت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواهم گفت بر زبان
مبارک ایشان دران باب سخن گذرد و به این نیت بمجلس آنحضرت در آمدم بعد
لحظه فرمودند که شخصی پیش من یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواهم که وعظ گویم
بچه نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفته است فرمودند که نیت در معصیت
نافع نیست این جواب صحیح است زیرا که پیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن
معصیت است پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که در جمله سخن بسیار حالیست
بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام میکنیم تا آنکه وقت سخن گفتن کی است و اکابر
طریقت را در باب وقت موعظه و تذکیر سخن بسیار است بعضی فرموده اند که وقتی
سخن گفتن روا است که متکلم بآن درجه رسیده باشد که زبان او نائب دل گشته باشد
و دل او نائب حق سبحانه تعالی و میفرمودند چون رنگ نقوش کوزه از آمیزه قوه
مدرکه زدوده شود محاذی او جز ذات پاک نیست میفرمودند هر که عمل از کامل مکمل
فرا گیرد و مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیه است میفرمودند
بدفع اخلاق رذیله مشغول شدن مشکل است یا چیزی از اعمال باطنی بر خود بیباید گرفت
یا منتظر بیاید شود که یکبار امری ظاهر شود و مرا در ازهمه خلاص گرداند و میفرمودند
که یاران ما باید که یکے از دو امر اختیار کنید یا آنکه از وجه جلالی قبول نمایید و بزرا عت
مشغول شوید و در مجموع مشغولیها خود را نگاه دارید چنانچه طریقه خواجگان است

یا خود را و اگذارید از شدن و نا شدن اندیشه کنید و سعی بالغ نمائید که تا با لیست
خود را در بالیست دیگری گم کنید تا بسعادتی عظیم که فنا فی الله است مشرف شوید
پس این بیت خواندند بیت تو را و اگذارم خویش قسم تو زود ست یا خواه ما تم باش
خواجه تسور باش رحمه الله میفرمودند که رجال غیب در هر زمانی ملازمت صحبت کسی
میکنند و صلاح کار عمل او میدهند و از خصوصت اجتناب مینمایند این طائفه ارباب
خصومت بسیر من و بر خصومت عمل کردن کار صنعتا است طریقه خواجگان غربت است
و قتیکه بطریق غربت و اجتناد امر میکردند فرمودند که در لقمه و طعام احتیاط کردن از
لوازم است لقمه طعام باید که بطهارت کامل باشد و از روی شعور و آگاهی همینم
و بیگانان نخورد و التفات افروزد و در هر طبخی که بسر آن غضبی رفته بودی یا سخنان
پریشان گذشته بودی حضرت خواجه بهاؤ الدین از ان طعام نخوردی و میگفتند این
طعام ظلمتی است که مارا خوردن آن روا نیست حضرت ایشان در زمستان بخاریت
سرد که برف عظیم افتاده بود در دره تل کلان که بر دو فرسنگی سمرقند است سحری
بطهارت ساختن بیرون آمدند و از در مطبخ بگذشتند دران محل دو غلام طباخ
دیگهای بزرگ پر آب کرده آتش افروخته بودند و آب گرم میکردند از برای طهارت
ساختن اصحاب در اثنای آن خدمت با یکدیگر سخنان روزمره میگفتند حضرت ایشان
ایستادند و غلامان را هیبت طلبیده قهر کردند و چوب طلبیدند دولت کردند و در آن
عتاب و خطاب فرمودند این قدر نداشته اید که در وقت آب گرم کردن و طعام پختن
بدل حاضر میباید بود و زبان را از مالا یعنی نگاه میباید داشت تا بآن آب وضو ساختن
و از ان طعام خوردن نور حضور و آگاهی در دل پیدا شود و انیکه بغفلت گرم کنید

وطعامیکه بغفلت پزیده از ان آب وضو ساختن واز ان طعام خوردن ظلمت غفلت در
باطن پیدا شود وخدمت مولانا لطف الله که از مقربان اصحاب بود گناه آن غلامان را
درخواست کردند حضرت ایشان عفو کرده بطهارت خانه رفتند ومیفرمودند که سر اختیار بعضی
از صوفیه آوازنی را از آنست که آن بزرگواران نظر بر اصل مقصود داشته اند وبصفائی
فطرت دریافته اند که مقصود اصلی آنست که حقیقت انسانی را از قیود بشریت رهائی
حاصل شود واز استماع آوازنی ایشانرا آنمعنی حاصل میشده است بنابر آن اختیار
کرده اند وحکمت در آنکه بعضی ائمه جائز نداشته اند آن تواند بود که چون نی را ارباب
هوا وبدعت اخذ کرده اند وشنیدن آنرا شعار ودثار خود ساخته اند این بزرگواران
از ننگ مشارکت ایشان ترک شنیدن آن کرده اند واز مقصود ورگذشته تمسک
در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کرده اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را به تکلف
در تعلق بر نسبت بیخودی وکیفیت استغراق میداشت حضرت ایشان متوجه وی شده این بیت
خواندند بیت کژ مژ میا به تهمت مستی که در طریق ما را نشانهاست ازان شاه بی نشان
ومیفرمودند تا آنزمان که نسبت مرید قوت نگرفته است ودوران متمکن نشده است باو
مدارا ومواسا میکنند وبجانب او میروند ومواخذه نمی نمایند آنچه ازوی میرسد از
اخلاق وافعال نا ملائم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوة گرفت وادراکیقین باین طریق
حاصل شده کار با او افتاد باید که در هر نفس پاسبان احوال بود تا چیزی ازوی صادر نشود
که سبب گرانی وکراهت خاطر گردد واگر ازوی امری در وجود آید مواخذه میکنند وسیاست
مینمایند ومیفرمودند که بعضی گفته اند که شیخ باید که مرید را بتواند خورد شیخی که چنین نبود
دیر شیخی نرسد مرید خوردن را آنمعنی است که شیخی باید که چنان باشد که در باطن مرید

تصرف کنند و اخلاق ذمیمه وی را بتواند خورد یعنی نابود تواند کرد و اخلاق حمیده
بجای آن اثبات تواند کرد و او را بدرجه حضور و آگاهی تواند رسانید روزی حضرت
ایشان اصحاب را میگفتند کدام اند از شما که به نسبت شما بست بازیاده تصرف واقع نشده
هر بار بیرون رفتید و ضایع کردید کسی را که دانگی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که
بآن نور مصلح خود سازد و بآن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بردارد و میفرمودند
که چند روزی که من در حیاتم سعی نمی کنید و خدا بین نمیشوید کی خواهید شد این فرصت
را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت و قتیکه حضرت
ایشان فقیری را بطریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت
جای کن در اندرونها خویش را ۔ دور کن ادراک غیر اندیش را ۔ پس فرمودند یعنی
دور کن ادراک غیر این اندیشه را در دل مردم جا کنی یعنی همگی خود متوجه آن باش
که خود را در دل مردم که عبارت از متابعت طریقت ست جای سازی چنانچه طریقه خواجگان است
که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا بجای
رسد که همه مراد او مراد پیر باشد و پیر مراد او و بسبب این پاسبانی بسعادتی مشرف
شود که فوق آن متصور نیست و آن فنا فی الله ست فقیری در مجالس صحبت بسیار
در روی مبارک حضرت ایشان مینگریست روزی و برا فخاطب ساخته فرمودند که شخصی
در چهره مبارک حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره بسیار می نگریست حضرت خواجه فرمودند
که بسیار در روی ما نظر مکن تا دل بباد ندهی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند دع
دیوانه شود هر که به بیند رخ ما را ۔ بعد ازان فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو
ابروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر خود داند تا ابهت و عظمت

در و تصرف کرده هر چه ملائم حضور روی نسبت از باطن مرید رخت بندد و از رعایت اغیبی بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر بلکه احوال و مواجید وی معائنه و مشاهده مرید گردد و مصرع اینکار دولت ست کنون تا کرا دهند ۱۲ و میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر رویه و مقتضای طبیعت یکی از سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر پیش گیرد و از آنچه این طائفه مقرر کرده اند و طریق ریاضی اختیار کند دویم آنکه حول و قوة خود را از میان بردارد و بداند که او از آن جمله نیست که خود را بخود از این بلیه خلاص تواند کرد بسبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی ازین بلیه کرامت فرماید سوم آنکه مستمد از باطن و همت پیر باشد و ویرا قبله توجه خود سازد بعد ازین تقریر از حاضران پرسیدند که ازین سه طریق کدام بهتر ست هم خود فرمودند که استمداد از همت پیر و توجه بوی بهتر ست زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه عاجز دانسته پیر را وسیله این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است یعنی بحصول نتیجه اقرب ست انچه مقصود طالب ست برین زود تر متفرع شود که همیشه مستمد از همت پیر باشد و میفرمودند که هر که بایکی ازین طائفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وی خبردار شود و بعد ازین این سه بیت از مثنوی خواندند ۱۲ من بهر جمعیتی نالان شدم ۱۲ جفت حالان و خوش حالان شدم ۱۲ هر کسی از ظن خود شد یار من ۱۲ و از درون من نجست اسرار من ۱۲ سر من از ناله من دور نیست ۱۲ لیک چشم و گوش را این نور نیست ۱۲ روزی در تسلیم اهل صحبت میفرمودند گر سنگی پر و بیداری پر و مانع را منحرف و ضایع میسازد و از ادراک حقائق و دقائق باز میدارد و ازین جهت ست که در کشف بعضے

اند اهل ریاضت غلطها واقع شده است کسی را بیداری ضرر نمیکند که دران بیداری سروری و فرحی دارد و آن سرور و فرح کار خواب میکند و دماغ را از بیهوشی نگاه میدارد پس فرمودند که خواجه علاؤ الدین غجدوانی میگفتند که روزی حضرت خواجه بزرگ بهاؤ الدین قدس سره بطوالس آمدند ما با جمعی از اصحاب در نجدوان بودیم ما را طلبیدند آمدیم چون نسب نزدیک رسید شیخ محمد ورزی طوالسی را که از جمله مخلصان و خدام ایشان بود بخواندند و گفتند یاران را ببرید و خدمت کنید ما بمنزل شیخ محمد میرفتیم بعد ازان تمام شام حضرت خواجه آنجا آمدند و بر کنار صفه نشستند و پای مبارک فرو آویختند و شیخ محمد را طلب کردند و پرسیدند که برای یاران چه خواهید پخت شیخ محمد گفت مرغی دلکرنجکی در خاطر دارم فرمودند که مرغ را آرید تا ببینم که فربه هست یا لاغر شیخ محمد مرغها آوردند حضرت خواجه یک یک را بدست مبارک خود گرفتند و ملاحظه کردند و فرمودند که نیک هست بعد اصحاب را گفتند که طعام را خورید و شب خواب کنید و چون صبح شود پیش ما آیید پس برخاستند و میرفتند و ما شب آنجا باشیدیم و طعام خوردیم و خواب کردیم و صبح با تفاق یاران بازگشت ایشان رفتیم و میفرمودند که ذکر بنا به تیشه است که بآن خار خاطر را از راه دل میزنند و میفرمودند که کار آنست که استغراق در ذکر شود و بر دوام یکه او را نه ذوق بهشت ماند و نه خوف دوزخ خواب و بیداری در ایکسان شود و شیطان را خود چه زهره که گرد این بزرگوار گردد و میفرمودند اگر سکوت در صحبت بر حسب حفظ آگاهی بحق سبحانه باشد و ملاحظه آنکه لغوی گفته نشود آن صحبت بهشت است در آیه کریمه لا یسمعون فیها لغوا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را که دل گرفتار محبوب حقیقی شده است در همه حال دل ایشان با حضرت در مکالمه و مناجات است و میفرمودند که نزد محققان حق سبحانه آنست که بهیچ وجه مدرک و مفهوم نشود و طریق

ادراک وی نمیرسد و راست و عقل کامل آنکه بهیچ وجه از طلب ادراک وی نیارامد
پس برین تقدیر سکون و آرام مقتضای عقل نباشد و دست دارد و دوست
این آشفتگی نه کوشش بیهوده از خفتگی نه و میفرمودند که ارواح انسانیه در جواز قدس
همیشه در مشاهده بودند چون بایشان عالم نشان آوردند و محبوس قفس تاسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق بابدان مشغول محتاج ابنیه ابدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و بعضی را
با وجود این شغل اضطراب و میل رسیدن بمقر اصلی خود غالب آمد و تمتعات بهیمی و مستلذات
طبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم شد که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوعه دیگر بیان کرده اند و میفرمودند عبادت
عبارت از انست که باوامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی و محو میفرمودند که در بعضی کتب بهم فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی است بحسب
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل است بر لغت تعظیم و میفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد است و خلاصه تعبد آگاهی است بجناب حق سبحانه تا در همه احوال
بر لغت تضرع و خضوع و میفرمودند که شریعت است و طریقت است و حقیقت است
شریعت اجرای احکام است بر ظاهر و طریقت تعمل در تکلف است و جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت و میفرمودند که معراج دو نوع است معراج صوری و معراج
معنوی معنوی نیز دو نوع است اول انتقال کردن از ماسوی بحق سبحانه و میفرمودند
که سیر بر دو نوع است سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب و سیر مستطیل مقصود از خارج دائره خود طلبیدن است و سیر مستدیر بر

شد

گردد دل خود گشتن و مقصود را از خود جستن و میفرمودند که علم دو است علم وراثت و علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق بتعلمی باشد چنانچه حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است من عمل بما علم ورثه اللہ علم ما لم یعلم و علم لدنی آنست که مسبوق بتعلمی نباشد بلکه بسبابقه علمی حق سبحانه بمحض عنایت بی علت بتعلمی خاص از نزد خود بنده را مشرف گرداند کما قال سبحانه و آتیناه من لدنا علما و فرمودند اجر نیز دو است اجر ممنون و غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله عملی باشد بلکه محض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد و فرمودند که فرق است میان عالم و عارف مثلا کسیکه علم بمسائل نحوی دارد که عبارت از قواعد کلیه است که فاعل مرفوع است و مفعول منصوب و را عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آنرا گویند که هر یکی از مسائل بیشائبه تکلف و توقف در محل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم توحید گویند کسی را که توحید وی بسبب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لا فاعل فی الوجود الا اللہ همچنین کس را عالم بعلم توحید گویند و اگر در عین ظهور هر یکی از افعال و اوصاف در مظهر خود و غیر خود بی تعمل و تکلف میداند که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر این معنی را بتعمل میداند یعنی بقوت ایمان و را متعرف گویند روزی بر سبیل تمثیل میفرمودند که مرغان اجتماعی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند هر یکی در میان راه بعذری باز ماند اما در هر گامی که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که مردم تصور کرده اند که کمال در انا الحق گفتن است کمال در آنست که انا را از پیش بردارند و هرگز یاد وی نکنند و میفرمودند که اصل کار بی پیوندیست پس فرمودند که پیش من هیچ شعر بهتر از این رباعی نیست که پهلوان محمود پور بار گفته است رباعی جانا بقمارخانه رندی چند اند

بامردم کم عیار کم پیوندند ملا رندی چند اندکس نداند چند اندملا برلنیه و نقد هر دو عالم
خندند ملا بعد ازان فرمودند اگر کسے حقیقت معنی لا اله الا الله را داند ازین سخن حقیقت
داند که پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و تجلی ذاتی مشرف بوده روزے
بعضی از خدام اصحاب را مخاطب ساخته سخنان میفرمودند درین اثنا گفتند حاصل آنکه
سعی میباید کرد تا دل را توجه دائمی بحق سبحانه حاصل شود بعد ازان تواند بود که ویرا
آگاه سازند بانمعنی که این توجه از وست بذات و آن توجه را درمیان هیچ مدخلی نبوده
و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را باوصاف و افعال خود
شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق
ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته اند نفی با اثبات جنگ ندارد
بانمعنی هست و فرمودند مثلاً این جامه که من پوشیده ام عاریتی هست در اعلم نسبت با آنکه
این عاریت هست و ازین سبب که من آنرا ملک خود دانم بآن تعلق داریم ناگاه مرا علم شد
بآنکه این جامه عاریتی هست فی الحال تعلق من از انجامه منقطع شد و حال آنکه ملابس من
بآنجامه بالفعل واقع هست جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از
ماسوی الله حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل همین مرآنست که
دل را بجناب حق سبحانه نسبت آگاهی حاصل شود بر سبیل ذوق و از غیر وے ذهولی دست
دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است آنچه از خودی
معتقد ماست آنیست و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود
بر سبیل ذوق چون این معنی دائم شود آزاد وام وصل گویند نهایت این هست و آنکه
حضرت بهاؤ الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد همین است و آنکه فرموده اند ما واسطه وصول بین و نیستیم از ما منقطع میباید شد
و بمقصود باید پیوست همین وصل است و فرمودند اگر این نسبت را نزد شما قدری بودی
با بستی سنگها را بر سر خود برداشتی و میفرمودند هرگاه شما در صحبت من واصل شدید مرا از ان
وحق سبحانه ازان چه فرموده بسیار است که ما در غم خلق ام و خلق بواسطه ما در شادی
اگرچه این شرک است که کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود
لیکن ما چه کنیم کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَانٍ ما را بی ما چنین کلان ساخته اند و میفرمودند که اگر
ذکر بر وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود ذاکر درین حضور ملتذ باشد از ابرار است
دوی را حاضر مع الله میتوان گفت اما واصل مع الله نمیتوان گفت واصل آنست
که استغنا حضور از وی منتفی گردد و حاضر حق را سبحانه داند بذات خود و میفرمودند نهایتی
که اولیا بآن میرسند آنست که مشاهده از ایشان غایب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان
غایب شود از غایت استغراق در شاهد حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف است و ظهور دانستن
بردگونه تواند بود یکی کشف عیانی و آن مشاهده مقصود است بچشم سر از دار الخراب
دوم آنکه بتوسط کثرت احضار یا غلبه محبت آنچه غایب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص
محبت است که غایب را کالمحسوس گرداند این است نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا
میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی آنچه فهم میشود
از کلام بعضی اکابر این است که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت
فنا و نیستی مینماید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیز گرفتار غیر است و میفرمودند که
شهود را دو معنی است یکی شهود ذات مقدس معرا از ظهور در لباس مظاهر و
شهود دیگر آنست که آن ذات مقدس را از پرده مظاهر مشاهده کنند بی وصف

ہمگی بلک بہ لغت یگی و یگانگی و این شہود را صوفیہ شہود و احدیت در کثرت می نامند
و حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم بعد از لغت درین شہود بودند و میفرمودند عجب دارم
از کسی کہ گفتہ است مصرع منکر کہ میگوید بنگر کہ چہ میگوید یعنی باستی کہ چنین گفتی منکر کہ چہ میگوید
بنگر کہ کہ میگوید یعنی قائل و متکلم از پردہ مظاہر حق است سبحانہ و میفرمودند کہ
حق سبحانہ عنایت فرمودہ چیزی چند از صفات بہ بندہ نسبت کردہ و او را بآن منسوب
ساختہ و وعدہ و وعید را بر آن متفرع گردانیدہ و کمال بندہ جز آن نیست کہ غایت
سعی بجا آوردہ و ہمگی و تمامی خود را در سلوک طریقہ مستقیمہ صرف کردہ خود را بجائی
رساند کہ داند کہ آنچہ او را حق سبحانہ بآن منسوب ساختہ از آن او نیست در دنیا
ہمین بعثت لیکن مردم آزاد و رد و در از گردانیدہ اند روزی یکی از اعزہ در مجلس
حضرت ایشان پرسید کہ اکابر صوفیہ گفتہ اند کہ وجودی غیر وجود حق و ہستی مطلق نیست
و ظاہر از پردہ مظاہر بکیست بنا بریں تحقیق مخالفت و منازعت اہل اسلام با اہل کفر
از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند ؎
چونکہ بیزنگی اسیر رنگ شد ۔ موسئی با موسئی در جنگ شد ۔ چون بہ بیرنگی رسی کان تو
داشتی ۔ موسئی و فرعون دارند آشتی ۔ میفرمودند کہ واقفان ہر قدر مستتر بخیند
یعنی بعد از علم بانیمعنی کہ مجموع معدوم اند و ظاہر بصور مجموع اوست بیاسودند
ہمچون آبیکہ در انہار و جداول است بعد از انکہ دانست کہ از انبساطات بحر محیط است
او را لذتی و ذوقی بر سیدن باصل خود کہ محیط است حاصل شد و در راحت افتاد بیت
چون ببالستی کہ ظل کیستی ۔ فارغی گر مردی و گر زیستی ۔ پوشیدہ نماند کہ غیر ازین
کلمات قدسیہ و انفاس نفیسہ کہ مذکور شد بسی حقائق و معارف بلند و دقائق

ولطائف ارجمند که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطه فتور قوت
حافظه وظهور امور مانعه ضبط عبارات و استعارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات
و اشعار که در اثنای معارف لطائف شعار بر زبان ایشان گذشت بر لوح ضمیر
مرتسم و در آئینه خاطر منقش مینگاشت و آن این بیت وقتیکه خواجه محمد یحیی را بعلو همت
امر میفرمودند این مصرعه خواندند ع چون پلنگان سوی بالا خیز کن ۱۲ وقتیکه بیان ترک
هستی و خود پرستی میفرمودند خواندند ع یک قدم بر فرق خود نه وان دگر در کوی دوست ۱۲
وقتیکه بیان سر معیت و از ذکر جهر منع میفرمودند خواندند ع نعره کمتر زن که نزدیک است
یار ۱۲ وقتیکه بیان تفاوت قابلیات میفرمودند خواندند ع بقدر روزنه افتد بخانه
نور قمر ۱۲ در بیان آنمعنی که عشق و محبت موجه ظهور حقائق و معارف است این بیت
خواندند بیت گر عشق نبودی و غم عشق نبودی ۱۲ چندین سخن خوب که گفتی و شنیدی ۱۲
در بیان آنمعنی که آگاهی دوام بترک مالوفات و مانوسات باز بسته است میفرمودند که
در یکی از رسائل شیخ خاوند ظهور است این بیت بیت ما را خواهی همین حدیث
ما کن ۱۲ خوبا ما کن ز غیر ما خود را کن ۱۲ وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت میکردند
این بیت خواندند بیت آن دارد آن نگار که آنست هر چه هست ۱۲ آنرا طلب کنید
حریفان که آن کجاست ۱۲ در بیان آنمعنی که بعد صوری اهل ابطه را مانع قرب معنوی
نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتیم و مهرت از دل رفت ۱۲ بخاک پای عزیزت که
همچنان باقیست ۱۲ در بیان عجز ذاتی حق و عجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت
دلال غمش رغبت جانبازان دید ۱۲ نرد لغره و فریاد که صد جان بگروی داد ۱۲ در بیان
آنمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبرانند میخواندند بیت عشق را بوحنیفه درس نگفت ۱۲

شافعی را در روایت نیست ۱۲ در بیان ضعف ارادت طالبان میخواندند بیت
مگو ارباب دل رفتند و شهر عشق شد خالی ۱۲ جهان پر شمس تبریز است کو مردی چو مولانا ۱۲
در بیان آنچیزی که بسی کسان را بواسطه التفات این طائفه ذوقی حاصل شده بود و بواسطه
ترک ادبی آن ذوق نماند میفرمودند بیت هر چه بودی واوت آمده بود ۱۲ چون تو
کج باختی کسی چه کند ۱۲ در ترغیب بصحبت و منع از عزلت میخواندند بیت شکر تنها مخور
باکل برآمیز ۱۲ که زور ترکیب باشد نفع بسیار ۱۲ در بیان آنچیزی که صفات بشریتی و تقتضیات
طبعی ارباب کمال و اصحاب نفوس قدسیه را از شهود و آنچه مقصود است مانع و مزاحم
نمیشود این قطعه خواندند قطعه موسی اندر درخت آتش دید ۱۲ سبز تر میشد آن درخت
از نار ۱۲ شهوت و حرص مرد صاحبدل ۱۲ این چنین دان و آنچنین انکار ۱۲ در بیان تمسکات
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابو بکر قفال نشانی نوشته دیدم بیت دانی
چه حکمت است که فرزند از پدر ۱۲ منت ندار دارد هدش روز شب عطا ۱۲ یعنی در جهان
که محل حوادث است ۱۲ در محنت وجود تو آورده مرا ۱۲ و قتیکه بیان طریقه رابطه میکردند
این ابیات از مثنوی خواندند بیت آن یکی را روی او شد سوی دوست ۱۲ وان یکی را
روی او خود روی اوست ۱۲ روی هر یک می نگر میدار پاس ۱۲ بو که گردی تو زخدمت
روشناس ۱۲ در میان جان ایشان خانه گیر ۱۲ در فلک خانه کند بدر منیر ۱۲
در بیان آنچیزی که حکم غالب دارد میخواندند بیت ای برادر تو همین اندیشه ۱۲ مابقی
تو استخوان و ریشه ۱۲ گر گل است اندیشه تو گلشنی ۱۲ ور بود خاری تو هیمه گلخنی ۱۲ در تنبیه
بوحدت نظر و نکته فراست میفرمودند بیت آدمی دیدست باقی پوست است ۱۲
دید آن باشد که دید دوست است ۱۲ و قتیکه بیان مسرعیت میکردند خواندند بیت

همچو نا بینا ببر هر سوی دست مه با تو در زیر گلیم است هر چه هست مه یار تو خر چین تست و
کیسه است مه در تو را مینی مجو خرد یسه است مه و یسه در آئین تو هم ذات تست مه دین
بر دیتها همه آفات تست مه و هم در بیان سر منعیت و منع ذکر جهر میفرمودند بیت
کار ناوان کوته اندیش است مه یاد گیر و کسی که در پیش است مه در بیان کسب و لوله شوق
و اضطراب میخواندند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست مه تا بجوشد آب از بالای پست مه
هم عزیمتی میخواندند بیت تشنه نخفتید مگر اندکی مه تشنه کجا خواب گران از کجا مه چونکه
نخفتید بخواب آب دید مه یا لب جو یا که سبو یار سقا مه در بیان غلبات شوق و محبت
این طائفه میخواندند بیت از عطش گر در قدح آبی خورند مه در دم آن آب حق را
ناظرند مه بعد از بیان آنیعنی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات
خواندند بیت گر گشتایم بحث این را این لبسانه تا سوال و تا جواب آید دراز مه ذوق
تکمله عشق از من بیب و دمه نفس خدمت نفس دیگر میشود مه پس کنم خود زیر کان را رام
این بس است مه بانگ دو کردم اگر در ده کس است مه و میفرمودند که همت عبارت از
جمع خاطر است بر امر واحد بر وجهیکه بر خلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد مختلف
نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان را مناسبت
بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشان را چگونه تاثیر است و میفرمودند
که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد ات
از وی متخلف نیست هر کرا با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر
کافری همیشه خاطر خود برامری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد و ایمان
و عمل صالح در ان شرط نیست همچنانکه قوت صافیه را تاثیر است نفوس شریره را

نیز تاثیر ہست و میفرمودند کہ صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب نمیباشد ہمہ انبیا علیہم السلام باوجود استغراق در بحر توحید ہمت مصروف این معنی داشتہ اند و میفرمودند کہ نیز را بابر کہ میگفت عارف را ہمت نیست معنی این نفہمیدہ بودہ است عارف بعنایتی مشرف شدہ است کہ وی و جملہ اوصاف وی بعدم آبادی رفتہ است کہ از وی نہ نام ماندہ است و نہ نشان ہر چہ از وی صادر میشود بوی منسوب نیست آیۃ وَمَا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰہَ رَمٰی و کریمۃ فَلَمْ تَقْتُلُوْہُمْ وَلٰکِنَّ اللّٰہَ قَتَلَہُمْ بنی از نیمعنی ہست و اگر نہ چنین بودی نسبت با شیا مشکل میشود کہ عالمی را بہ تسلیط قوت قاہرہ برہم زدند مثل نوح و ہود علیہما السلام کہ قوم خود را بہ آب و باد ہلاک ساختند و میفرمودند کہ آنچہ حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرمودہ اند کہ عارف را ہمت نیست معنی وی آنست کہ ممکن بنظر بحقیقت و ذات خود ہیچ ندارد و آنچہ از اوصاف حال او را حاصل ہست مثل علم و قوت و ارادت ہمہ عاریت ہست و حق راست سبحانہ پس عارف حد خود دانستہ در مقام فقر حقیقی کہ نیستی محض میباشد چنانچہ مقتضای ذات اوست و با وصاف عاریتی ظاہر نمیشود لکن چون بقیہ از ہوا حبس و وساوس نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موہبت الٰہی باز رستہ اند باید کہ باطن خود را تابع ارادت و مشیت حق سبحانہ گردانند یعنی در صورتیکہ این طائفہ ملہم شوند بہ تسلط ہمت بر اندفارغ و ہلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید کہ ہمت مصروف دارند و خاطر تمام بر دفع و رفع اعدا گمارند عبد اللہ بلیانی رحمۃ اللہ علیہ در ولیشی نہ نماز و روزہ است نہ احیای شب اینہمہ اسباب بندگی ہست در ولیشی بزرگ چون ہست اگر این حاصل کنی واصل گردی و گفت

۲ بلیان نام قریہ از ولایت گازرون ۲

خدای دان باشید اگر خدای دان نه اید خود دان نیز مباشید از برای آنکه چون خود دان نباشید خدای دان باشید پس گفت ازین بهتر بگویم که خدای باشید و اگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید پنجه از اشعار اوست بیت ما جمله خدای پاک پاکیم نه نی ز آتش و باد و آب و خاکیم نه از هستی و نیستی همیشه نه عریان شده ایم و جامه چاکیم نه و نیز ازوی است بیت حقیقت غیر خدا دیدن روا نیست نه که بتیک ورد و عالم غیر خدا نیست نه نمیگویم که عالم جمله اوست نه که این نسبت بدو کردن روا نیست نه نه او عالم شد و نی عالم اوست نه همه او را چنین دیدن خطا نیست نه ۴ تا حق بود چشم سر نه بینم هردم نه از پای طلب نمی نشینم هردم نه گویند خدا بچشم سر نتوان دید نه آن ایشانند من نمیبینم هردم نه

ابو عبدالله الزوعندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه دیرا وسیله نباشد بجناب حق تعالی جز حق و گفت ترک دنیا از جهت دنیا و قبول خلق از جمله دنیاست و گفت الله تعالی بنده خود را از معرفت خود چیزی بدهد و بآن مقدار که وی را معرفت داده بود بلا بروی گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا به سیدارد و گفت که دوراش از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشانرا در خدمت ممتاز گردانی ظاهر نمانده اند پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود

رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز روزی بنشی ازوی سوال کرد که چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن کیست یا روح ازوی مفارق شده و در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمودند که فایده بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود چندانکه میرود توجه او زیاد میشود

وچون بسر خاک رسد وبحس مشاہدہ کند خاک اورا حس او نیز مشغول او شود وبکلی
متوجہ گردد وفائدہ بیشتر باشد دیگر آنکہ ہر چند ارواح را حجاب نیست وہمہ جہان
او را یکی ست اما در بدنیکہ ہفتاد سال با او صحبت داشتہ باشد وبدن محشور او کہ
بعد از حشر ابدا آبا و خواہد بود انجا باشد بآن موضع نظر او وتعلق او بیشتر بود کہ
بموضع دیگر این را بدلایل عقلی ونقلی ثابت کرد چنانچہ در نفحات بتفصیل مذکور ست
وفرمود کہ جملہ انبیا برای آن آمدہ اند کہ تا چشم خلق را بکشایند بعیب خود وکمال
حق بعجز خود وبقدرت حق وبظلم خود وبعدل حق وبجہل خود وبعلم حق وبمذلت
خود وعزت حق وبہ بندگی خود وخداوندی حق وبفقر خود وغنای حق وبتقصیر خود
وبنعمای حق وبفنای خود وبقای حق وہم برین قیاس شیخ نیز برای آنست
کہ چشم مریدان را بآن معنی بکشاید پس ہر چند مرید در اثبات خود وکمال خود بیش کوشد
یا عمل کند تا کمال او ظاہر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چہ شیخ ہمہ رنج از برای آن
میکشد کہ تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد وچشمیکہ کمال حق بیند بکشاید واو ہر لحظہ
در کمال خود چشمی دیگر میکشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد در دلش میباید کہ در
کمین نفس باشد تا ہر چشمی کہ بکمال خود بکشاید حالی آنرا می بندد واگر چنین کند تا او را
خبر شود نفس از ہر سر موئی چشمے بدیدن کمال خود بکشاید واز دیدن کمال حق کور گرداند
کہ خاصیت نفس اینست وگفت کہ این مردمان عجب اعتقادہا دارند کہ میگویند کہ درویش
باید کہ گدا ومحتاج باشد نمیدانند کہ حق تعالی ہرگز ہیچ مرشد را محتاج نداشتہ است
بخلق چرا باید کہ بندگان خدا تعالی از بخدای محتاج باشند آخر این دنیا را ببرکت ایشان
بپای میدارد بلکہ مقصود از آفرینش ایشانند نہ دیگر وگفت کہ حق تعالی این زمین

ومزارع را بحکمت آفریده و میخواهد که معمور باشد و فائده بخلق رسد و اگر خلق بداند که
از عمارت دنیا که برای فائده و دخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک
عمارت نکنید و اگر بدانند که از ترک عمارت و گذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود
هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد از ان هزار من غله
حاصل میتواند کرد و اگر بتقصیر و اهمال نهصد من حاصل کند و بسبب آن صد من از خلق
دور افتد بعد ازان از وی باز خواست خواهند کرد و اگر کسی را اعانی هست که بزمین
و عمارت نمی پردازد خوش وقت او بود و اگر از کاهلی ترک زمین کند و آنرا ترک و زهد
نام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست و هیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخروی
و دنیوی گفت که ممکن نیست که کسی بمرتبه ولایت رسد الا که حق تعالی پرده بر سر او
پوشد و او را از چشم خلق پنهان دارد که معنی اولیائی تحت قبائی این است و این
قباب صفات بشریت است نه پرده ایست از کرباس و غیره و صفات آنست که درو
عیبی ظاهر کند یا هنری را از و در چشم مردم بعیب فرا نماید معنی لا یعرفهم غیری آنست
که تا هنوز ارادت باطن کسی را منور نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را نشناخته باشد
نه آنکس و هم گفت درویشانیکه بکار مشغول اند میباید که بطال را و زیان ایشان راه
نباشد که یک بیکار صد مرد در کار را از کار باز دارد و فرمود که میباید که درویشان جهد
نمایند تا در وقت لقمه خوردن نیک حاضر باشند که تخم اعمال در زمین قالب انسانی لقمه
است چون بغفلت تخم اندازد ممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود اگر چه لقمه
حلال باشد و فرمود که انبیاء علیهم السلام از انشای گناه عامداً معصوم اند و اولیای
از خرد و انست گناه محفوظ تر و یک این هیچ پاره هیچ گناه بتر ازان نیست که بنده خود را

مجرم و مقصر نداند مولانا جلال الدین رومی قدس سرہ گفت با اولیای
حق هم زانو بزن زانو باید نشست که آنرا اثرهای بسیار عظیم و گفت مرغیکه از زمین بالا
پرد اگرچه بآسمان نرسد اما این قدر باشد که اندام دورتر باشد و برهد همچنین اگر کسی
درویش شود بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد که از زمره خلق و اهل بازار ممتاز
باشد و از زحمتهای دنیا برهد و سبکبار گردد که نَجَی المُخِفّونَ وَ هَلَکَ المُثَقّلُونَ یکی از
ابنای دنیا نسبت بزید خود نجد دست وی عذر میکرد که بود که حاجت باعتذار
نیست آن قدر که دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم
یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی از دل نهاد و کی بر سرین عالم است هر دمیکه آزاد باشی
از نیمهان خود را غریب دانی و در هر رنگ که نیکری و هر مزه که بچشی دانی که بآن
نمانی و جای دیگر روی پس هیچ دلتنگ نباشی روزی از بهاء الدین پسر خود
گفت اگر خواهی که دائما در بهشت برین باشی با همه کس دوست شو کین کسی را
در دل مدار و این رباعی خواند بیت پیشی طلبی ز هیچ کس پیش مباش چون مرهم و موم باش چون نیش مباش نه خواهی که ز هیچ کس بتو بد رسد نه بد گوی و
بد آموز و بد اندیش مباش نه و فرمود که آزاد مرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد
و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود و بر سخن ایشان
که من با هفتاد و سه مذهب یکی ام معترض شد و برای امتحان شخصی را بر در ایشان فرستاد
که دشنام ما داد ایشان نخندیدند و گفتند باین نیرزد که تو میگوئی یکی ام آن کس خجل شد
و باز گشت و نقل است که از خادم همیشه پرسیدی که در خانه ما امروز چیزی هست اگر
خادم گفتی هیچ نیست شاد شدی و شکر ها کردی که الحمد لله امروز خانه ما بخانه

پیغمبر صلی الله علیه وسلم میماند واگر خادم گفتی مالابد مطبخ مهیاست مشغل گشتی گفتی
ازین خانه بوی فرعون می آید روزی در مجلس وی حکایت اوحدالدین کرمانی
کردند که شاهد بازو پاکباز بود گفت کاشکی کردی وگذشتی فرمود شخصی بخلوت
درویشی آمد پرسید که چرا پنهان نشستند گفت این دم تنها شدم که تو آمدی ومرا
از حق مانع شدی ازوی پرسیدند درویش گناه کند گفت اگر طعام بی اشتها خورد
که این درویش را گناهی سهت عظیم وگفت صحبت خزینه ست مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را وگفت که درین معنی حضرت خداوندم شمس الدین تبریز فرمودست
که علامت مرید قبول یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن
واگر اتفاق شود چنان نشینند که منافق در مسجد وکودک در مکتب واسیر در زندان
و در مرض اخیر با یاران گفت که از رفتن من غمناک مشوید که نور منصور بعد از صد
و پنجاه سال بروح شیخ فریدالدین عطار تجلی کرد و مرشد او شد در هر حالتیکه باشید
با ما باشید ومرا یاد کنید تا من شما را متهم باشم در لباسی که باشم ونیز فرمود که در
عالم ما را دو تعلق سهت یکی ببدن ویکی بشما چون بعنایت حق سبحانه فرد و مجرد گردم آن
قلق نیز ازان شما خواهد شد شیخ صدرالدین برای عیادت آمد وشفاک الله گفت
فرمود که شفاک الله شما را باشد که درمیان عاشق ومعشوق پیراهنی از شعر بینش نماند
نمیخواهید که نور بنور پیوندد واین غزل خواند چه دانی تو که در باطن چه شاهی
همنشین دارم یه دیاران را وصیت کرد بدین عبارت اوصیکم بتقوی الله فی السر والعلانیة
و بقلة الطعام وقلة الکلام وهجران المعاصی والانام ومواظبة القیام ودوام الصیام
وترک الشهوات علی الدوام واحتمال الجفا من جمیع الانام وترک مجالسة الاستفهام

والتزام مصاحبة الصالحين والكرام وان خير الناس من ينفع الناس وخير الكلام
ما قل ودل ولا تطويل ولا تخليل والحمد لله وحده مولانا شمس تبريز قدس سره گويند كه در بغداد
شيخ اوحد الدين كرماني را دريافت پرسيد كه در چه كاري گفت ماه را در طشت آب
مي بينم مولانا فرمود اگر برگردن دُمل نداري چرا برآسمان نمي بيني و فرمود كه
يكي گفت كه در سقابه نام حق نبايد گرفت و قرآن نبايد خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه كنم
كه او را از خود جدا نميتوانم كرد شاه از اسب فرو نمي آيد اسب بيچاره چه كند
مولانا سلطان الدين رحمة الله عليه ميفرمود كه حاصل اين كار و بار ذوق
يافت و الم نايافت است بايد كه طالبان هر چه بايند از واردات و مواجيد ذوقين
شوند و باز از ان ذوق تهي گشته براي انچه كه نيافته اند و باقيمانده متالم شوند چه
مقصود بي نهايت است انچه از وي دريابند بانچه از وي در نيافته اند حكم نيم قطره دارد
به نسبت دريايي محيط انس اگر بانچه دريابند سرفرود آرند و بان آرام گيرند دور ذوق
آن از عالم بيرون روند تا ابد دوران محبوس باشند و از ديگر اذواق و مواجيد بي نهايت
محروم مانند و اگر بعمر ابدي درين يافت و نايافت سير كنند هنوز هيچ كار نكرده باشند
و هيچ راه نرفته و در وي در معني آيته سوره اخلاص ميگفتند اول موجودي كه بايجاد
حق سبحانه بيواسطه شيء ديگر بوجود آمد صادر اول بود چون از مبدء فياض اظهار
صادر اول مشابه بود بزادن نمود لاجرم حق سبحانه و تعالي بصورت بآنه كريمه لم يلد نفي ان
مشابهت فرمود چون حق سبحانه بعد از ايجاد موجودات و اظهار تعينات در مظاهر الهي
و كوني بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود اينچنين ظهوري از مظاهر مشابه
بودن زاده شدن لاجرم حق سبحانه درين سوره بآيته كريمه لم يولد نفي آن مشابهت فرمود

چون بعد از ایجاد موجودات نوع انسان را بحکم خلق الله آدم علی صورته الرحمن
نسخه جامعه و مظاهر جمیع اشیاء گردانید و برا یه ذات و صفات و افعال بی نهایت
خود ساخت از حسب جامعیت و برا مشابهتی بود به آن ذات یگانه متقدس که آیه
قل هو الله احد الله الصمد صفت اوست پیدا شد که دران و هم کفو بود و لاجرم
حق سبحانه به آیه ولم یکن له کفوا احد نفی آن مشابهت و مماثلت فرمود خواجه
شمس الدین محمد کوسوی رحمته الله علیه در معنی احسن کما احسن الله الیک
فرمود نکوئی کن همچنان که نکوئی کرده است خدای بتو نکوئی خدا به بنده آن بود
که در ازل خدای تعالی ظاهر بود و بنده پنهان پس نسبت به بنده آن نکوئی کرد
که بنده را ظاهر گردانید و خود پنهان شد پس تعلیم میدهد بنده را و امر میکند که نکوئی کن
همچنانکه خدای تعالی نکوئی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنهان کن تا خدای تعالی
ظاهر گردد ۱۲ منه

خاتمة الطبع

منت خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع و امید است که صوفیان صافی طبع را
ازان برخوردار کند گو سهل نماید که گفتی خپیدا از پیشین بزرگان درین نسخه فراهم آورده اند ما بزرگ
داشتن باید که هر گفت از آن داردی مجرب است مر علیلان باطن را چه گویند کانش طبیبان
روحانی اند در صحت این همت را نیکو گماشتم ۱۲ تا نسخه که جمع آمدند همه را در آن بکار برد م تا انجام
نگویم که پر صحیح است دعا کنم که برکات این مقالات در نظر کنندگان نیکو اثر ها بخشد و جزاء
چنین خیر جاری آنها را که سر و کار باین دارند بدهد آمین ۱۲ منه

صحت نامهٔ مقالات الصوفیه

ا

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱	۶	ابن الغلام	ابن العلام	۵۹	۲۶	ابو الحسن	ابو الحسین
۱۵	۱۳	دنست	دلست	۶۵	۳	بجر مست	بخدمت
۲۰	۷	بشناسند	بشناسد	۶۶	۱۶	ابو عبد الله	عبد الله
۳۳	۱۶	انشش	انس	۷۰	۱۳	خیل	جهل
۳۸	۶	عنه	علیه	〃	۱۴	و مایورمن	و مایورمن
۳۹	۱۸	چیزی نیست	چیزی نیست	۷۲	۱۹	برزندگان بر	برزندگان بر
۴۰	۱	چنین نیست	وچنین نیست	۷۳	۱۷	پنجم دوک	پنجم آواز دوک
〃	۸	دام لطف	ودام لطف	۷۸	۶	آن آنست که حق	آن آنست که خود را
۴۳	۱۰	حق تعالی	وگفت حق تعالی	۷۹	۲	آفتاب است	افتادن
۴۵	۱۵	نگردد	گردد	۸۰	۱۳	می طلبید	می طلبد
۵۲	۱۰	جفای او	وفای او	〃	〃	ترسانیدوام	نرسانیده ام
۵۷	۱	متابعت	مبالغت	۸۱	۱۹	قراه	قراءة
〃	۴	ولے	دے	۸۲	۸	مالک	مالک الملک
۵۸	حاشیه	کردون	کردند	۸۳	۸	دعوه	دعوت

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۴	۵	گذارم	گذاردم	۱۰۶	۶	ابو اسحاق	ابو اسحاق شهریار
۸۵	۱۱	یُجبُونَهُ	یُحِبُّونَهُ	۱۱۰	۹	ابو تهما	ابو نهما
۸۹	۱۶	عوی	دعوی	۰	۱۲	ایشان را	دل ترا
″	۱۹	دعوه ها	دعوها	۱۱۱	۵	بشناسم	نشناسم
۹۱	۱۷	الصایع	الصابغ	۱۱۴	۱	قوت	فوت
۹۲	۲	تنگ است	تنگ است	۱۱۵	۹	جمعیت	جمعیت همت
۹۳	۴	ناساخته	ناشناخته	۱۱۶	۱۳	از بجهت	از مجتنا از محبت
″	۱۷	بر زبان	زبان	″	۱۴	بثواب	بثواب او
۹۴	۱۶	اقرار	اسرار	″	۱۷	تفویض صفت	تفویض صفت موحدان
۹۵	۱۰	گلّ	کلّ	۱۱۷	۱	باوسط	اوسط
۹۶	۵	بردگیری	بردگیری	۱۱۸	۹	میگوئید	میگویند بشتاب
۹۸	۸	گدازنده	گدازنده	″	۱۵	بسیط	بسط
″	۱۱	مزه	مژه	″	ترک حاشیه	سر	بر
۹۹	۲	میسوزد	میسوزد و باهی میزند	۱۱۹	۱	سرشیر	برشیر
۱۰۰	۱۴	مگر	مگر	۱۲۱	۷	خالصا	خالصاً لله

گفته شود که صفت انبیا بود و اولیا صفت اولیا بود و صفت انبیا مگر تفویض

صحت نامہ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲۴	۹	جامہ	خامۂ تو	۱۰۹	۱	خبیر	خبیر
۱۳۱	۱۰	غایتی فی کل	غایتی فی کل سعی ولمحاہی ولملاذی	〃	۲	〃	〃
۱۳۵	۱۰	خودہا	خودگردرہا	۱۸۰	۳	از اہل تحقیق تا سجانہ مائل	۰
۱۴۴	۱۵	تفضیل	تفصیل	〃	۶۰	نسبت	بسبب
۱۴۷	۱۶	آدہم	آدم	〃	۱۰	کفش	نعل کفش
۱۵۴	۲	تجلیات مفتوے	تجلیات نوری می بیندرآن	۱۸۴	۲۳	بجز آسان	بجز اسان
۱۶۰	۱۴	نمت	نمست	۱۸۹	۵	اگر	اکثر
۱۶۳	۱۸	مجتبی	محمد محیی	۱۹۰	۱۱	متجمل	تجمل
۱۷۰	۱۸	مقصدہ	مقصدہ	〃	۱۵	خاطر	ظاہر
۱۷۱	۱۶	قیومت	تیومیت		۱۵	کیفیت	بکیفیت
۱۷۳	۱۹	بمقصودست	بمقصودست جزاین نسبت	۱۹۳	۷	حال	حال او
۱۷۴	۸	کجائی	گنجائی	〃	۱۰	بہرحال	بہرحال ترقی
〃	۱۷	خصائف افوات المرضیۃ	خصائص النعوت المرضیۃ	۱۹۵	۹	درخدمت	وخدمت
۱۷۸	۹	تجمع	ان تجمع	۱۹۶	۱۲	ثم الامثل فالامثل	ثم الامثل فالامثل
	۱۴	اخوانے	خوانے	۰	۰	۰	

سوی الا سوی ۱۸۵

عہ فی کل شئ وہو مردود کما ۱۲ منہ عہ ولما کان قولہ تعالیٰ الخ ۱۲ منہ عہ ولما کان نسبت ۱۲ منہ عہ مقالات صوفیہ ۱۲ منہ

صحت نامہ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۹۷	۱۹	تغیر	بغیر
۱۹۹	۱	ہوز	ہنوز
〃	۱۲	بصاحت	بصاحب
۲۰۰	۱۶	جسلہ	چلہ
۲۰۲	۳	انجداب	انجذاب
〃	۸	مجلتی	محبتی
۲۰۵	۱۸	تبصفہ	تبصفیہ
۲۰۶	۸	مستی	مُسینی
۲۰۹	۱۴	سدبان مساد امشترق	سدبان عامہ نبودند
۲۱۰	۱۸	فرمود	فرود
۲۱۲	۱۲	تل	بل
۲۱۵	۱۰	ہرچہ	ہمت
〃	۱۷	نخست	بخست
۲۱۸	۷	فراقست	فرقست
۲۲۲	۹	موجہ	موجب
۲۲۳	۱۰	ہیمیہ	ہیمہ
۲۲۴	۱۵	اسمائتہ	اسمائیہ
〃	۱۶	ممکن نیست	ممکن نیست معارضہ ہمت تیز ممکن نیست
۲۲۵	۱۶	براند فارغ	براند فاع
۲۲۸	۱۱	قباب	قباب
۲۳۰	۱۴	قلق	تعلق
〃	۱۷	اوسکم	اُوصیکم
۳۳۱	۲۷	در بغداد	چون در بغداد
〃	۱۱	انس	پس
〃	۱۷	باتہ	باتیہ
〃	۱۳	ہنور	ہنوز

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائیگا۔

بخشانہ

جامع تحریر کا حلفیہ

۱۔ داخلہ کے لئے ہر طالب علم کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔

۲۔ ہاسٹل میں رہنے والے طلباء کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔

۳۔ ہاسٹل میں رہنے والے طلباء کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔

۴۔ ہاسٹل میں رہنے والے طلباء کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔

۵۔ ہاسٹل میں رہنے والے طلباء کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔

۶۔ ہاسٹل میں رہنے والے طلباء کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔

۷۔ ہاسٹل میں رہنے والے طلباء کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔

۸۔ ہاسٹل میں رہنے والے طلباء کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔

۹۔ ہاسٹل میں رہنے والے طلباء کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔

۱۰۔ ہاسٹل میں رہنے والے طلباء کو ایک حلفیہ بیان دینا ہوگا کہ وہ کسی بھی قسم کی ممنوعہ سرگرمیوں میں ملوث نہیں ہوگا۔